

Huomiota aspekti- ja liikeverbiteoriasta

Juho Härme

26. huhtikuuta 2016

Sisältö

Osa 1: aspektiteoria	6
1 Aspektuaalisuus ja aspektin invariantit merkitykset	7
1.1 Johdanto	7
1.1.1 Aspektuaalisuus ja morfologinen aspektin kategoria	7
1.2 Aspektien invariantit merkitykset	8
1.2.1 Yksinkertaisia määritelmiä	9
1.2.2 Bondarkon Moniselitteisempi määritelmä	10
2 Aspektin muodostus ja aspektin valintaan vaikuttavat tekijät	14
2.1 Aspektiparin käsite	14
2.1.1 Verbit, joilla on varsinainen aspektipari	14
2.1.2 Verbit, jotka muodostavat laimeamman, "semanttisen parin"	14
2.1.3 Verbit, joilla ei ole aspektiparia	15
2.1.4 Verbit, joilla on osittainen aspektipari	15
2.2 Aspektin muodostustavat	16
2.2.1 Imperfektivaatio	16
2.2.2 Perfektivaatio	18
2.2.3 Erikoistapauksia	18
2.3 Aspektin valintaan vaikuttavat tekijät	19
2.3.1 Pragmaattiset tekijät	19
2.3.2 Kielelliset tekijät	20
3 Aspektien erityismerkitykset	22
3.1 Määritelmä	22
3.2 Yleisiä periaatteita	22
3.3 Perfektiivisen aspektin erityismerkityksiä	23
3.3.1 Konkreettis-faktinen merkitys (kfm)	23
3.3.2 Potentiaalinen merkitys (pm)	24
3.3.3 Perfektin merkitys	25
3.3.4 Havainnollisen esimerkin merkitys (hem)	25
3.3.5 Summatiivinen merkitys	26
3.4 Imperfektiivisen aspektin erityismerkityksiä	26
3.4.1 Konkreettis-prosessuaalinen merkitys	27
3.4.2 Rajoittamattoman toiston merkitys	28
3.4.3 Rajoitetun toiston merkitys	28
3.4.4 Tilaa, suhdetta tai ominaisuutta kuvaava erityismerkitys	28

3.4.5	Yleisesti toteava merkitys	29
4	Aspekti menneen ajan verbimuodoilla	30
4.1	Konkreettis-faktinen merkitys vs. konkreettis-prosessuaalinen merkitys . .	30
4.1.1	Kfm- ja kpm-käyttötilanteiden vertailua	30
4.1.2	Sytä käyttää imperfektiivistä aspektia	32
4.1.3	Aspekti ja tapahtumien suhteet ajassa	34
4.2	Aspektin käyttö toiston merkityksessä	35
4.2.1	Milloin I ilmaisee toistoa, milloin prosessia?	35
4.2.2	Konkreettis-faktinen merkitys vs. rajoittamattoman toiston merkitys	37
4.2.3	Summatiivinen merkitys vs. rajoitetun toiston merkitys	38
4.3	Konkreettis-faktinen vs. yleisesti toteava merkitys	39
4.3.1	Kfm ja ytm samankaltaisina erityismerkityksinä	39
4.3.2	Imperfektiiviselle aspektille tyypillisiä piirteitä	40
4.3.3	Perfektiiviselle aspektille tyypillisiä piirteitä	43
4.4	Kieltomuoto menneessä ajassa	45
4.4.1	Imperfektiivisen aspektin kieltomuotoon liittyviä erityispiirteitä . .	45
4.4.2	Perfektiivisen aspektin kieltomuotoon liittyviä erityispiirteitä . . .	46
4.4.3	Tilanteita, joissa aspektin valinta on häilyvää	46
5	Aspekti futuurisilla verbimuodoilla	48
5.1	Huomioita I:n käytöstä futuurissa	48
5.1.1	Konkreettis-prosessuaalinen merkitys	48
5.1.2	Yleisesti toteava merkitys	48
5.1.3	I:n futuuriselle käytölle tyypillisiä tilanteita	49
5.1.4	I futuurissa ilman liittomuotoa	50
5.2	Huomioita P:n käytöstä futuurissa	50
5.2.1	P:n futuuriselle käytölle tyypillisiä tilanteita	50
5.2.2	P:n erityismerkityksiä futuurissa	51
5.2.3	Modaalisuus perfektiivisen aspektin futuurimuodoilla	53
6	Aspekti imperatiivimuodoilla	55
6.1	Imperatiivi ja yleiset aspektuaaliset erot	55
6.2	Modaaliset erot imperatiivin käytössä	55
6.2.1	Retorinen kehoitus vai pyyntö	56
6.2.2	Odotettu tai mainittu toiminta	57
6.2.3	Neuvo tai toive	57
6.3	Imperfektisen aspektin erityispiirteitä	58
6.4	Perfektiivisen aspektin erityispiirteitä	58
7	Aspekti infinitiivimuodoilla	59
7.1	Infinitiivi täydennyksenä	59
7.1.1	Vaihetta ilmaisevat verbit	60
7.1.2	Selkeän resultatiiviset verbit	60

7.2	Infinitiivi itsenäisenä	60
7.3	Infinitiivi ilmaistaessa muuta kuin toistuvaa toimintaa	61
7.3.1	Tilanteita, joissa yksittäistä toimintaa ilmaistaan imperfektiivisellä aspektilla	61
7.3.2	Ei-modaalinen verbi + infinitiivi	62
7.4	Infinitiivi ilmaistaessa toistuvaa toimintaa	63
7.5	Infinitiivi ja kieltomuodot	64
7.5.1	Nesessiivisyyden kieltäminen	65
7.5.2	Mahdottomuuden ilmaiseminen	65
7.5.3	He должен -rakenteen merkitys perfektiivisen aspektin yhteydessä	66
8	Teonlaadut	67
8.1	Inkoatiivinen (начинательный) teonlaatu	68
8.1.1	Muodostaminen	68
8.1.2	Esimerkkejä	68
8.2	Delimitatiivinen (онграничительный) teonlaatu	69
8.2.1	Muodostaminen	69
8.2.2	Esimerkkejä	69
8.3	Attenuatiivinen (смягчительный) teonlaatu	70
8.3.1	Muodostaminen	70
8.3.2	Esimerkkejä	70
8.4	Diskontinuatiivis-attenuatiivinen (прерывисто-смягчительный) teonlaatu	71
8.4.1	Muodostaminen	71
8.4.2	Esimerkkejä	71
8.5	Resultatiivisten teonlaatuja ryhmä (результативные способы действия)	71
8.5.1	Perduratiivinen (пердуративный/длительно-ограничительный)	72
8.5.2	Finitiivinen (финитивный)	72
8.5.3	Saturatiivinen	73
8.5.4	Kumulatiivinen (накопительный)	73
8.6	Momentaaninen (одноактный/однократный) teonlaatu	74
8.6.1	Muodostus	74
8.6.2	Esimerkkejä	74
8.7	Distributiivinen (дистрибутивный/распределительный) teonlaatu	75
8.7.1	Muodostus	75
8.7.2	Esimerkkejä	75
8.8	Komitatiivinen (сопроводительный/комитативный) teonlaatu	75
8.8.1	Muodostus	76
8.8.2	Esimerkkejä	76

Osa 2: liikeverbiteoria	77
9 Johdanto liikeverbeihin	78
9.1 Toiminnan luonteen (характер действия) käsite	78
9.1.1 Toiminnan luonne privatiivina oppositiona	78
9.2 Liikeverbiparit	80
9.2.1 Tavallisimpia liikeverbipareja	80
9.2.2 Harvinaisempia liikeverbipareja	80
9.2.3 Lisäksi	81
9.2.4 Yleisyydestä empiirisellä aineistolla mitattuna	81
10 Liikeverbit prefikseillä	83
10.1 Muodostuksesta	83
10.1.1 Isachenkon muodostusteoria	83
10.1.2 Isachenkon teorian kritiikkiä	85
10.1.3 Oikeinkirjoituksesta	86
10.1.4 Prefiksilliset liikeverbit aspektipareina	86
10.2 Prefiksit ja merkitykset	86
10.2.1 У	87
10.2.2 Вы	87
10.2.3 При	87
10.2.4 За	87
10.2.5 Под	88
10.2.6 В	88
10.2.7 Про	88
10.2.8 Пере	88
10.2.9 От	88
10.2.10 до	89
10.2.11 о	89
10.2.12 с	89
10.2.13 Раз	89
10.2.14 Вз	89
11 Liikeverbit ja teonlaadut	90
11.1 Duratiiviset liikeverbit	90
11.2 Iteratiiviset liikeverbit	91
11.2.1 Semelfaktiivinen teonlaatu	91
11.2.2 Muita teonlaatuja	94

Osa 1: aspektiteoria

1 Aspektuaalisuus ja aspektin invariantit merkitykset

1.1 Johdanto

Suurin osa meistä on epäilemättä törmännyt aspektin käsitteeseen (kielitieteellisessä merkityksessä) alkaessaan opiskella venäjää tai muuta slaavilaista kieltä, joissa aspektin kielipillinen kategoria on läsnä. Aspekti esiteltiin ehkä sinullekin “vaikeana asiana”, jota ei-äidinkielen puhujan on hankala hahmottaa ja joka on slaavilaisten kielten erikoisuus, oikku, jonka kanssa joutuu painimaan loppuun asti.

Luonnolliset kielet ovat kuitenkin syntyneet inhimillisen toiminnan ja ihmisen ilmaisutarpeen tuloksena. Ne heijastavat ihmisen kognitiivisia kykyjä, tapoja hahmottaa maailmaa. Myös aspektin kategoria on yksi tämän prosessin tuotos: ihminen kuvaa puheessaan itsensä tai jonkin muun agentin suorittamia toimintoja ja luo – tavalla tai toisella – luonnostaan jonkin näkökulman kuvaamaansa toimintaan. Sattuu vain olemaan niin, että juuri monissa slaavilaisissa kielissä näkökulman luomisesta on kehittynyt oma kielipillinen kategoriansa.

Tämän kurssin yhtenä tavoitteena on hälventää epämääräisyyden ja vaikeasti tavoitettavuuden peitettä, johon aspekti usein kiedotaan tai kietoutuu. Tarkoituksena on löytää käsitteitä ja työkaluja, joilla aspektista voi saada otetta ja joilla venäjän verbien käyttäytymistä pystyy selittämään myös muille. Kaiken kaikkiaan tarjolla on maksimissaankin pintaraapaisu, joka parhaimmillaan johtaa oma-aloitteiseen syventymiseen, kirjallisuuden tutkimiseen ja havainnointiin.

1.1.1 Aspektuaalisuus ja morfologinen aspektin kategoria

Aspektin käsite on mahdollista määritellä monin tavoin. Tavanomainen laava määritelmä on, että se muodostaa näkökulman toimintaan tai tarkemmin sanottuna sen rakenteeseen (ks. esim. Nikunlassi 2002, 175; Klein 1999, 16).

Määritelmä 1. *Aspekti muodostaa näkökulman toimintaan, tarkemmin sanottuna toiminnan rakenteeseen*

Tärkeä huomio tähän liittyen on, että tällainen laava määritelmä ei mitenkään voi olla ominaisuus, joka liittyy ainoastaan venäjään, slaavilaisiin kieliin tai ylipäätään mihin tahansa yhteen kielten ryhmittymään. Vaikka esimerkiksi suomen verbeillä ei ole aspektin kategoriaa, myös suomea puhuttaessa luodaan näkökulmia toiminnan rakenteeseen. Mieti seuraavia esimerkkejä:

(1.1) Janne oli aamulla syönyt puuroa, kun ovikello oli soinut.

- (1.2) Janne oli juuri syönyt puuron, kun ovikello soi.
 (1.3) Syödessään puuroa Janne katseli pitkään kaukaisuuteen ja mietiskeli elämää
 (1.4) Janne oli lopettelemassa puuronsyöntiään, kun hän äkkiä katsahti kelloon ja tajusi, että oli mentävä.

ä.

Esimerkit 1.1–1.4 esittelevät monia tapoja, joilla suomessa voidaan luoda näkökulmia toiminnan rakenteeseen. Näitä ovat esimerkiksi objektin sija, verbien tietyt nominaali-muodot ja tietyn verbileksemin valitseminen. Kaikilla näillä keinoilla ilmaistaan aspek-tuaalisuutta¹, jolla tarkoitetaan yleisesti näkökulman luomista toiminnan rakenteeseen. Kun siirrytään puhumaan venäjän verbien aspektijärjestelmää, puhutaan morfologisesta aspektista² (ks. Bondarko 2005, 226). Koska venäjän jokainen verbimuoto ilmaisee aspek-tia, se on venäjässä *kieliopillinen kategoria* samoin kuin esimerkiksi aikamuoto. Morfologi-sen aspektin lisäksi myös venäjässä ilmaistaan kuitenkin luonnollisesti aspektuaalisuutta sanan laajemmassakin merkityksessä.

Suomen (ja muiden tuntemiesi kielten) aspektuaalisuuden huomioon ottaen auttaa usein jäsentämään myös venäjän aspektikategoriaan liittyviä eroja. Tämän vuoksi on usein hyödyllistä tehdä kontrastiivista vertailua. Yksinkertaisimmillaan se toimii ver-taamalla objektin sijaa vaikkapa seuraavien esimerkkien mahdollisissa suomenkielisissä vastineissa:

- (1.5) Янне ел кашу (vrt. esim. 1.1)
 (1.6) Янне съел кашу (vrt. esim. 1.2)

1.2 Aspektien invariantit merkitykset

Perinteinen näkemys on, että venäjän aspektikategoria jakautuu *imperfektiivisen* (jat-kossa myös lyhennettynä: I) ja *perfektiiviseen* aspektiin (jatkossa myös lyhennettynä: P). Näitä kategorioita kutsutaan aspektin *invarianteiksi merkityksiksi* erotuksena niiden *erityismerkityksistä*³. Invarianttien merkitysten määrittely on haastavaa, eikä yksiselit-teisen, lyhyen määritelmän antaminen ole välttämättä edes mielekästä. Seuraavassa pu-reudutaan tarkemmin joihinkin mahdollisiin määritelmävaihtoehtoihin. On syytä mainita myös, ettei aspektia ole kuitenkaan pakko ajatella vain näiden kahden kategorian ehdoin. Kognitiivisessa kielitieteessä on kehitelty myös ajatusta *aspektiklustereista*, verbien muo-dostamista merkitysryppäistä ennemmin kuin kahdesta invariantista merkityksestä (ks. Janda 2007).

Imperfektiivisestä ja perfektiivisestä aspekteista voidaan yleisellä tasolla todeta, että I on aspektuaalisen opposition *tunnusmerkitön osapuoli*, P puolestaan *tunnusmerkittävä*. Tämä tarkoittaa, että I jättää tavallisesti tilaa tulkinnalle, on vähemmän spesifi ja siinä mielessä myös vähemmän rajattu, niin että sillä on enemmän käyttökonteksteja kuin

¹аспектуальность

²вид

³частные видовые значения

P:llä. I:n ja P:n voi sanoa olevan *privatiivissa oppositiossa keskenään*: oppositiossa on tunnusmerkillinen osapuoli (perfektiivinen aspekti), jonka käyttö on tarkemmin rajattua ja joka voidaan määritellä tiettyjen piirteiden perusteella sekä tunnusmerkitön osapuoli (imperfektiivinen aspekti), joka voidaan määritellä suhteessa opposition tunnusmerkilliseen osapuoleen (tarkemmin ks. Forsyth 1970, 1970:6–7).

1.2.1 Yksinkertaisia määritelmiä

Tyypillisesti oppikirjoissa aspektin invarianttien merkitysten välinen ero määritellään niin, että

Määritelmä 2. *imperfektiivinen aspekti ilmaisee toiminnan keskeneräisenä, kun taas perfektiivinen loppuun suoritettuna.*

Tämä määrittelytapa on tavallinen ja näkyy jo nimityksissä *несовершенный вид* ja *совершенный вид*. Näin pystytään selittämään esimerkkien 1.7 ja 1.8 välinen ero:

(1.7) Вчера я читал одну интересную книгу

(1.8) Вчера я прочитал одну интересную книгу

Määritelmä käy kuitenkin nopeasti ongelmalliseksi, jo esimerkiksi nk. *inkoatiivisen teonlaadun* verbejä tutkittaessa:

(1.9) Ковальчук о чем-то пошутил с Уодделлом и басисто засмеялся (спорт 2013)

On vaikea järkevästi määrittää, mikä toiminta on suoritettu loppuun perfektiivisen aspektin засмеяться-verbissä esimerkissä 1.9 (nauramisen aloittaminen?). Vertaa määritelmän kannalta myös seuraavia lauseita:

(1.10) Я не помешал вам?

(1.11) В ваших словах я почувствовал упрек

Paljon yleispätevämpi on määritelmä 2, jossa olennaista on *toiminnan sisäisen rajan* käsite:

Määritelmä 3. *Imperfektiivinen ja perfektiivinen aspekti eroavat toisistaan siinä, että perfektiivinen aspekti kuvaa toimintaa sisäisesti rajattuna kun taas imperfektiivinen aspekti jättää näkökulman toiminnan sisäiseen rakenteeseen auki.*

Perfektiivisen aspektin sisäisestä rajasta seuraa, että toiminta näyttäytyy totaalisenä (целостный) ja yhtenäisenä toimintana. Pohdi verbiä исчезнуть esimerkissä 1.12. On ehkä outoa sanoa, että “katoaminen suoritettiin loppuun”, mutta järkevämpää ajatella toiminta rajattuna, niin että sitä ei tarkastella vain ikään kuin epämääräisenä usvana, vaan totaalisenä tapahtumana, jonka rajat voidaan määrittää:

(1.12) Самолет исчез, уходя все дальше за облака (Rassudova 1984)

Ajattele myös esimerkkiä 1.13.

(1.13) Мы поужинали после полуночи (Rassudova 1984)

Esimerkin 1.13 perfektiivinen verbi поужинать ei millään tavoin kuvaa *lopputulosta*. Kuitenkin toiminta on rajattua: illallinen kuvataan lauseessa yhtenä selvärajaisena tapahtumana, kokonaisuutena.

A. V. Bondarko (2005, 230–231) huomauttaa kuitenkin, ettei sen paremmin määritelmän 2 tapainen kuin mikään muukaan *yksittäisen piirteen* tai ominaisuuden pohjalta tehty määritelmä pysty vangitsemaan kaikkia tapauksia tai kaikkea olennaista aspektien välisestä erosta. Tämän vuoksi on perusteltua pyrkiä määritelmään aspektien invariantit merkitykset suhteessa kokonaiseen joukkoon ominaisuuksia, joita aspektit joko edustavat, eivät edusta tai edustavat, mutteivät aina. Seuraavassa siirrytään tarkastelemaan näitä ominaisuuksia Bondarkon esittämässä muodossa.

1.2.2 Bondarkon Moniselitteisempi määritelmä

Bondarkon määritelmän pohjana on aspektien *semanttinen potentiaali* eli se, mitä merkityksiä ne kykenevät ilmaisemaan. Nämä merkitykset limittyvät aspektien välillä ja useimmissa tapauksissa kumpikin aspekti saattaa vähintäänkin tietyissä erikoistapauksissa ilmaista ko. ominaisuutta, vaikka sei olisikaan sille tyypillinen. Tältä pohjalta voidaan muodostaa kolmas, laeva määritelmä, joka on enneminkin ohje määritelmän tekoa varten kuin varsinainen määritelmä:

Määritelmä 4. *Imperfektiivinen ja perfektiivinen aspekti voidaan määritellä sen mukaan, mitkä piirteet ovat niille tyypillisiä, mitkä harvinaisia tai mitkä mahdottomia. Ei voi yksiselitteisesti väittää, että jompikumpi tai molemmat aspektit ovat vain yhden ominaisuuden ilmentymiä, vaan monimutkaisia yhdistelmiä useista eri piirteistä.*

Bondarko erottelee seuraavat kuusi ominaisuutta, joita tässä tarkastellaan hieman muutettuna:

1. Toiminnan käsittäminen kokonaisuutena (sisäinen raja)
2. Prosessuaalisuus
3. Ajallinen lokalisoitavuus
4. Kesto
5. Toiminnan äkillinen alkaminen
6. Toiminnan samanaikaisuus ja peräkkäisyys

Kaikkia mainittuja ominaisuuksia tullaan kurssin aikana käsittelemään, kun puhutaan aspektien *erityismerkityksistä*. Ne tulevat esille monissa eri yhteyksissä, kun mietitään selitystä jollekin tietylle käyttötilanteelle. Tässä on kuitenkin esitetty teoreettisempi koonti siitä, miten ominaisuudet jakautuvat imperfektiivisen ja perfektiivisen aspektin välillä.

Toiminnan käsittäminen kokonaisuutena (sisäinen raja)

Vaikka toiminnan käsittäminen sisäisesti rajattuna on edellä määritelty perfektin aspektin piirteeksi on huomattava, että määritelmässä 2 imperfektiivinen aspektin ei sanota

olevan kykenemätön ilmaisemaan sisäistä rajaa vaan ainoastaan, *ettei se ota sisäiseen rakenteeseen kantaa*. Toiminta ilmaistaan täysin vailla sisäistä rajaa esimerkiksi seuraavissa lauseissa:

(1.14) Вон он бежит

(1.15) Мы часто так говорим

(1.16) Она хорошо играет на гитаре

Kuitenkin eräissä erikoistapauksissa, esimerkiksi joskus käytettäessä nk. historiallista preesensmuotoa, imperfektiivinen aspekti voi toimia *neutraalisti* suhteessa toiminnan sisäiseen rajaan, kuten esimerkissä 1.17:

(1.17) Затоплю камин, стало прохладно. . . Вдруг раздается резкий звонок телефона (Беляков 2013)

Prosessuaalisuus

Prosessuaalisuus on jo määritelmän 1 mukaan selvästi imperfektiiviselle aspektille tyypillinen piirre. Bondarko esittää kaksi argumenttia sen puolesta, että prosessuaalisuus on perfektiiviselle aspektille mahdoton piirre:

1. Adverbia всё ei voi yhdistää perfektiivisen aspektin verbiin. Vrt.:

(1.18) Он всё бежал (Bondarko 2005)

(1.19) * Он всё прибежал (Bondarko 2005)

2. Perfektiivinen aspekti ei voi ilmaista nykyhetkellä käynnissä olevaa toimintaa, vastata kysymykseen “Что это ты делаешь”

Määritelmän 2 perusteella perfektin kyvyttömyys ilmaista prosessuaalista toimintaa on seurausta siitä, ettei kokonaisena esitettyä toimintaa voi pilkkoa paloiksi eikä mennä sen sisälle. Tämä johtaa siihen, että perfektiivisen aspektin ei-menneen ajan muodot ilmaisevat automaattisesti jotain, mikä tapahtuu tulevaisuudessa.

Ajallinen lokalisoitavuus

Ajallinen lokalisoitavuus on piirre, jolla tarkoitetaan verbin ilmaiseman tapahtuman asettamista johonkin ajalliseen kontekstiin: joko suhteessa tiettyyn yksittäiseen hetkeen tai epämääräiseen ajankohtaan. Imperfektiiviselle aspektille kummatkin näistä lokalisoitavuuden tyypeistä ovat tavallisia, kuten esimerkit 1.20 – 1.21 osoittavat:

(1.20) Он сейчас волнуется (Bondarko 2005)

(1.21) Он обычно волнуется (Bondarko 2005)

Sen sijaan perfektiivinen aspekti vaatii epämääräisten kiinnekohtien osalta erityistä kontekstia. Tavallisesti on mahdotonta sanoa *он часто скажет*, mutta esimerkki 1.22 antaa yhden erityistilanteen, jossa tämä on mahdollista:

- (1.22) Он часто скажет что-нибудь, не подумав, а потом жалеет.

Kesto

Keston ilmaiseminen on tyypillistä imperfektiivisen aspektin verbeille. Tämäkään piirre ei kuitenkaan välttämättä ole läsnä aina, kun imperfektiivisen aspektin verbejä käytetään, niin kuin esimerkit 1.23–1.24 osoittavat:

- (1.23) Ты будешь обедать? (Bondarko 2005)

- (1.24) Ты читал “Койриен Калевала”?

Toisaalta keston ilmaiseminen ei ole mahdotonta perfektiivisenkään aspektin verbeille. Tietyt *teonlaadut* (*perduratiiviset* ja *delimitatiiviset*) verbit ilmaisevat käytännössä aina kestoja:

- (1.25) Как бы там ни было, они встречались довольно часто, а один раз даже преотлично и весело просидели целый вечер в ресторане (Домбровский 1978)

- (1.26) Мы с Тосио еще с четверть часа поговорили о причудах природы и необходимости не нарушать в ней равновесия сил. (Жемайтис. 1970)

Toiminnan äkillinen alkaminen

Toiminnan äkillisellä alkamisella Bondarko tarkoittaa tilannetta, jossa kuvataan toimintaa A, ja tätä vasten kerrotaan toiminnasta B, joka syntyy äkillisesti tai odottamattomasti verrattuna A:n kuvaamaan jatkuvaan toimintaan. Tämänkaltaiset merkitykset ovat tyypillisempiä perfektiiviselle aspektille, kuten esimerkissä 1.27:

- (1.27) Викниксор спускался вниз и что-то мурлыкал. Вдруг он смолк и остановился. Японец поднял голову и задрожал. (Белых 1929)

Kuitenkin myös tämä ominaisuus on imperfektiiviselle aspektille mahdollinen historiallisessa preesensissä, kuten esimerkki 1.17 osoittaa.

Toiminnan samanaikaisuus tai peräkkäisyys

Perfektiivisen aspektin osalta tyypillisin tapa ilmaista tapahtumien suhteita ajassa on, että se kuvaa peräkkäisiä, rajattuja toimintoja; imperfektiivinen aspekti puolestaan esittää tavallisesti toiminnat samanaikaisina. Vrt. Esimerkkejä 1.28–1.29:

- (1.28) Раньше как было? – говорят участники «квартета». – Собрались, побратались и разошлись. А сейчас – собрались и подписались, что будем делать то-то и то-то (Екатерина Григорьева 2003)

- (1.29) Он плясал вокруг него, вопил и кричал, обнимал и целовал его, потом бросался обниматься к нам

Tämänkään ominaisuuden suhteen kuva ei kuitenkaan lopulta ole täysin yksiselitteinen. Myös perfektiivinen aspekti voi esimerkiksi **perfektin erityismerkityksessä** kuvata toimintaa joka ei ole peräkkäistä, vaan pikemminkin samanaikaista tai vähintäänkin limittäistä:

- (1.30) А в общем за год мне показалось все как будто потолстели, посытели (Пришвин 1926)

- (1.31) Дима! Это ты? Как ты постарел и похудел!

Imperfektiivinen aspekti puolestaan voi joskus, melko spesifeissä konteksteissa, ilmaista peräkkäisiä tapahtumia. Yksi tällainen mahdollisuus on tilanteissa, joissa kuvataan tapahtumien sarjaa, joka toistuu samanlaisena monta kertaa:

- (1.32) Как только попутчик узнавал, что перед ним сидит иностранец, тут же из портфеля (чемодана, сумки et cetera) извлекалась бутылка и начиналась демонстрация этнических стереотипов в форме состязания в питье (Николаев 2003)

Tiivistetysti

Voidaankin todeta, että imperfektiivinen aspekti on todella aspektin invarianteista merkityksistä tunnusmerkittävämpi ja sitä kautta käytettävissä useammanlaisissa tilanteissa kuin perfektiivinen. I saattaa tilanteesta riippuen ilmaista kaikkia edellä lueteltuja merkityspiirteitä, joskin usein hyvin tiukasti rajatuissa konteksteissa. I ei myöskään läheskään aina *välttämättä* ilmaise edes merkityspiirteitä, jotka ovat sen kannalta kaikkein tyypillisimpiä. Sen sijaan perfektiivisen aspektin käyttö on monin paikoin selvärajaisempaa: esimerkiksi prosessuaalisuutta se ei ilmaise ollenkaan ja myös keston ja lokalisoitavuuden ominaisuudet on rajattu hyvin tarkkoihin erikoistapauksiin.

2 Aspektin muodostus ja aspektin valintaan vaikuttavat tekijät

2.1 Aspektiparin käsite

Imperfektiivisen ja perfektiivisen aspektin välinen oppositio on läsnä kahdella tasolla. Ensiksikin voidaan tarkastella kaikkia imperfektiivisen aspektin verbejä suhteessa kaikkiin perfektiivisen aspektin verbeihin eli tutkia **invarianttien merkitysten** eroja sinänsä. Toiseksi voidaan tarkastella oppositiota sanatasolla ja miettiä, onko jokin tietty verbi (kuten открывать) aspektuaalisessa oppositiossa jonkin tietyn verbin (kuten открыть) kanssa. Jälkimmäisessä tapauksessa puhutaan aspektiparin käsitteestä.

Nikunlassin (2002, 177) mukaan perinteinen aspektiparin määritelmä on tavallisesti ollut seuraavanlainen:

Määritelmä 5. *termillä *aspektipari* viitataan kahteen verbiin, joiden leksikaalinen merkitys on identtinen, ja jotka eroavat toisistaan vain aspektien ilmaisemien merkitysten osalta.*

Ei kuitenkaan läheskään aina ole helppoa sanoa, miten leksikaalinen ja aspektuaalinen merkitys voidaan erottaa toisistaan¹. Jo lähtökohtaisesti on selvää, etteivät kaikki verbit muodosta aspektiparia. Aspektiparillisuuden suhteen venäjän verbit voi jakaa käytännössä neljään eri luokkaan:

2.1.1 Verbit, joilla on varsinainen aspektipari

Selkeimmin tähän ryhmään kuuluvat tapaukset, joissa perfektiivisen aspektin verbistä on suffiksaation avulla muodostettu imperfektiivisen aspektin verbejä. Tällaisia aspektipareja ovat esimerkiksi прочитывать-прочитать, открывать-открыть, давать-дать, проглядывать-проглядеть jne.

2.1.2 Verbit, jotka muodostavat laimeamman, ”semanttisen parin”

Vaikka suffiksaation avulla muodostettavat aspektiparit ovat usein leksikaalisesti lähimpänä toisiaan ja siten selkeimmin varsinaisia aspektipareja, paljon tavallisempi verbinmuodostustapa on prefiksaatio, jossa imperfektiivisen aspektin verbistä muodostetaan perfektiivisen aspektin verbi lisäämällä vartalon eteen jokin prefiksi (kuten до, от, по, с, из, об, неpe jne.). Sanojen merkitys ei tällöin kuitenkaan yleensä pysy identtisenä, vaan

¹Katso vaihtoehtoisia ja tarkempia määritelmiä esimerkiksi (Nikunlassi 2002, 177)

prefiksi tuo mukanaan lisämerkityksiä ja nyansseja – joskus selkeitä, joskus merkityksettömpiä.

Pohdi esimerkiksi verbejä *судеть* ja *посудеть*. Jälkimmäinen on muodostettu edellisestä prefiksaation avulla, mutta edustaa **delimitatiivista teonlaatua** ja sisältää erotuksena edellisestä muun muassa lisämerkityksen ‘pikkaisen, vähän aikaa’. Verbien leksikaaliset merkitykset siis eroavat, niin ettei kyseessä ole termin tiukassa merkityksessä varsinainen aspektipari. Selkeämpi ero voidaan havaita esimerkiksi verbien *пезать* ja *разпезать* välillä: prefiksi *раз* tuo mukanaan lisämerkityksiä (esim. leikata jokin paloiksi) verrattuna neutraalimpaan prefiksittömään verbiin.

Esimerkkejä merkitykseltään läheisistä prefiksaatiolla muodostetuista verbeistä ovat muun muassa *звонить-позвонить*, *рисовать-нарисовать* sekä erityisesti verbit, joissa prefiksin lisääminen tuo mukanaan ainoastaan toiminnan kuvaamisen kertaluontoisena, kuten verbeillä *лгать-солгать*, *благодарить-поблагодарить* jne (tarkemmin ks. Rassudova 1984, 24).

Kun verbit eivät muodosta aspektiparia, mutta ovat leksikaaliselta merkitykseltään lähellä toisiaan, niistä voidaan käyttää nimitystä *semanttinen pari* erotuksena varsinaisesta aspektiparista, jossa verbien välinen ero on puhtaasti aspektuaalinen.

2.1.3 Verbit, joilla ei ole aspektiparia

On olemassa myös koko joukko verbejä, joilla ei ole minkäänlaista aspektiparia. Nämä ovat useimmiten imperfektiivisen aspektin verbejä (joskus näihin viitataan termillä *imperfectiva tantum*) kuten *иметь*, *значить*, *находиться*, *зависеть*. Näiltä verbeiltä puuttuu monia edellä luetelluista imperfektiiviselle aspektille tyypillisistä ominaisuuksista.

Esimerkkejä verbeistä, jotka edustavat perfektiivistä aspektia ja joilta puuttuu tyystin vastaava imperfektiivisen aspektin verbipari (näihin voidaan viitata termillä *perfectiva tantum*) ovat *понадобиться*, *скончаться*, *очнуться* (tarkemmin ks. Forsyth 1970, 1970:32)

2.1.4 Verbit, joilla on osittainen aspektipari

Eräillä verbeillä aspektipari joko on tai puuttuu riippuen merkityksestä, jossa verbiä käytetään. Näin esimerkiksi verbillä *отвечать* on aspektipari (*ответить*), kun verbiä käytetään merkityksessä ‘vastata johonkin, esim. kysymykseen’. Sen sijaan, kun verbiä käytetään merkityksessä ‘vastata jotakin, esim. vaatimuksia’, aspektipari puuttuu:

- (2.1) Нынешний флагманский продукт XGI– VolariV 8 Ultra вполне отвечает современным требованиям к графическим акселераторам для высокопроизводительных настольных ПК (Соболев 2014)
- (2.2) Кстати, на том ресурсе, откуда ссылка, очень много полезной информации, а хозяйка сайта отвечает на вопросы в форумах и по почте (Forumpost 2004)

2.2 Aspektin muodostustavat

Seuraavassa luodaan katsaus kolmeen tapaan, joilla imperfektiivisen tai perfekttiivisen aspektin verbejä venäjässä muodostetaan. Näitä ovat *imperfektivaatio*, *perfektivaatio* sekä *suppletiivisuus*.

2.2.1 Imperfektivaatio

Määritelmä 6. **Imperfektivaatiolla* tarkoitetaan ilmiötä, jossa perfekttiivisen aspektin verbistä muodostetaan imperfektiivisen aspektin verbi.*

Esimerkiksi verbi просиживать on muodostettu verbistä просидеть, jolloin prosessia voidaan kutsua imperfektivaatioksi.

Tarkastellaan edellä kuvattua imperfektivaatiotapausta hieman tarkemmin. Mitä eroja tai yhtäläisyyksiä mainituilla kahdella verbillä on *morfologisella* tasolla? Yhtäläisyydet ovat seuraavanlaisia:

- kummallakin verbillä on infinitiivimuodossa infinitiivin tunnus *ть*.
- kumpikin verbi alkaa *нпо*-prefiksillä
- sanojen vartalot muistuttavat toisiaan (*сиде* / *сижива*)

Verbit kuuluvat eri konjugaatioihin, joten niiden persoonissa taipuvat indikatiivimuodot eroavat, mutta tämä johtuu konjugaatioiden eroista ennemmin kuin kyseessä olevien verbilekseemien välisistä eroista. Ainoa varsinainen eroavaisuus on siis se, että vartalot vain muistuttavat toisiaan, eivätkä ole identtisiä. Просиживать-verbi on muodostettu просидеть-verbistä *suffiksaation* avulla: сиде-vartaloon on lisätty ива-suffiksi ja samalla on tapahtunut ääntenmuutos *д > ж*.

Määritelmä 7. **suffiksaatio* on sananmuodostuskeino, joka luo uusia sanoja lisäämällä sananvartaloon suffiksin. Samalla saattaa tapahtua ääntenmuutoksia, ja myös sanapaino saattaa muuttua. Imperfektivaatio tapahtuu käytännössä aina suffiksaation avulla.*

Edellä mainittu ива-suffiksi on yksi tavallisimmista imperfektivaatiossa käytetyistä suffikseista. Seuraavassa on esitetty Nikunlassin (2002, 167) pohjalta lista tärkeimmistä imperfektivaatiossa käytettävistä suffikseista.

Tärkeimmät imperfektivaatiossa käytettävät suffiksit

а, е, и → ива Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat tapaukset, joissa vartaloon lisätään ива-suffiksi. Huomaa, että jos vartalon viimeisenä ääntenä on /э/, se saattaa muuttua /и/-äänteeksi. Myös muut vokaalinmuutokset ovat mahdollisia, samoin kuin muutos sanapainossa.

- выиграть - выигривать
- посмотре́ть - просмо́тривать
- угово́рить - угавáривать

а, е, и →ева Toinen ryhmä kattaa tapaukset, joissa ива-suffiksin sijaan imperfektivaatio saadaan aikaan ева-suffiksilla.

- застрять - застревать
- заболеть - заболевать
- продлить - продлевать

и →á Kolmanneksi ryhmäksi Nikunlassi erottelee tapaukset, joissa vartalon /и/ muuttuu painolliseksi /а/:ksi:

- обучить - обучать
- заметить - замечать

а →á Imperfektivaatio voi myös tapahtua vain sillä, että perfektiiivisen verbivartalon painoton /а/ muuttuu imperfektiivisessä verbivartalossa painolliseksi. Huomaa näissä tapauksissa mahdolliset sekaannukset muihin, semanttisiin aspektipareihin, kuten рёзать - разрёзать, засыпать - заснýть.

- разрёзать - разрезáть
- засыпать - засыпáть

ну →á Seuraavat kaksi ryhmää liittyvät perfektiiivisen aspektin verbeihin, joiden vartalo päättyy äänneyhdistelmään /ну/. Ensimmäisessä ryhmässä tämän tilalle tulee painollinen /а/-äänne:

- толкнуть - толкáть
- улыбнуться - улыбáться

ну →ива Toisessa ryhmässä /ну/-äänneyhdistelmä vaihtuu jo ensimmäisen tapausryppään kohdalla käsiteltyyn /ива/-suffiksiin:

- затрónуть - затрáгивать
- промахнуться - промáхиваться

я →вá Viimeisessä tyypillisessä imperfektivaatiotapauksessa vartalon (j)/а/-äänneyhdistelmä vaihtuu (v)/а/-äänneyhdistelmään:

- засеять - засеváть

2.2.2 Perfektivaatio

Määritelmä 8. **Perfektivaatiolla* tarkoitetaan ilmiötä, jossa imperfektiivisen aspektin verbistä muodostetaan perfektivisen aspektin verbi.*

Perfektivaatio on imperfektivaatioon nähden päinvastainen prosessi. Siinä missä imperfektivaatiossa käytettävä sananmuodostuskeino on suffiksaatio, muodostetaan perfektivaatiossa sanoja *prefiksaation* kautta. Näin esimerkiksi imperfektiivisestä готовить verbistä saadaan perfektivisen aspektin verbi приготовить lisäämällä siihen prefiksi *при-*. Infinitiivimuotoja vertaamalla näkee heti, että ainoa morfologinen ero verbimuotojen välillä on juuri perfektivisen verbin prefiksi.

Kuten edellä huomautettiin, perfektivaation avulla ei periaatteessa muodostu tiukassa mielessä varsinaisia aspektipareja vaan ainoastaan semanttisesti samanlaisia, joskin paikoin leksikaalisestikin *lähes* identtisiä verbipareja.

Nikunlassin (2002, 167) mukaan venäjässä on 16 prefiksiä, jotka voivat toimia varsinaisessa aspektinmuodostustarkoituksessa. Nämä on lueteltu Nikunlassin antamien esimerkkien pohjalta seuraavassa listassa:

- потеть - вспотеть
- препятствовать - воспрепятствовать
- купать - выкупать
- асфальтировать - заасфальтировать
- пугать - испугать
- писать - написать
- слепнуть - ослепнуть
- радоваться - обрадоваться
- редактировать - отредактировать
- темнеть - потемнеть
- считать - подсчитать
- готовить - приготовить
- сверлить - просверлить
- будить - разбудить
- делать - сделать
- совершенствовать - усовершенствовать

2.2.3 Erikoistapauksia

Suppletiiviset vartalot

Aspektipareja ei aina muodosteta, kuten edellä, johtamalla tai muilla sananmuodostuksellisilla keinoilla. On olemassa myös koko joukko verbejä, jotka ovat aspektuaalisessa oppositiossa keskenään, vaikka ne ovat morfologisesti erilaisia, niillä on eri sanavartalot ja eri etymologia. Tällaisia pareja ovat mm. брать - взять, говорить - сказать, класть - положить.

Kaksiaspektiset verbit

On myös olemassa joukko verbejä, jotka on tulkittava joko imperfektiivisiksi tai perfektiivisiksi kontekstista riippuen. Tähän kaksiaspektisten² luokkaan kuuluu toisaalta slaaivilaisperäisiä verbejä kuten велеть, венчать, родиться, ранить, toisaalta vierasperäisiä verbejä kuten стартовать, реализовать jne. Huomaa, että jälkimmäinen tyyppi (ovasuffiksilla muodostettuja verbejä) on produktiivinen, toisin sanoen vastaavia verbejä syntyy nykyvenäjässä paljon.

Kaksiaspektisillä verbeillä aspektin paljastavaksi kontekstiksi voi riittää esimerkiksi ajan adverbiaali, kuten lauseessa *Атакуюем завтра* (Forsyth 1970, 1970:33). On huomattava, että osalle kaksiaspektisistä verbeistä on kehittynyt aspektipari. Nikunlassi (2002, 169) mainitsee esimerkiksi verbin жениться, joka merkityksessä 'mennä keskenään naimisiin' on nykyisin imperfektiivisen aspektin verbi ja saa parikseen по-prefiksillä muodostetun perfektiivisen aspektin verbin.

Liikeverbit

Liikeverbit ovat erikoistapaus siinä mielessä, että etuliitteisten liikeverbien osalta aspektipari muodostetaan liittämällä sama prefiksi eri verbivartaloihin. Imperfektiivisen aspektin verbi muodostetaan liittämällä prefiksi iteratiivisen liikeverbin vartaloon (esimerkiksi выходить) ja perfektiivisen aspektin verbi puolestaan liittämällä prefiksi duratiivisen liikeverbin vartaloon (esimerkiksi выйти). Liikeverbien aspektiparien muodostamiseen pureudutaan tarkemmin liikeverbejä käsittelevässä kurssin osassa.

2.3 Aspektin valintaan vaikuttavat tekijät

Aspektille annettiin **edellä** lavea määritelmä, jonka mukaan aspektilla luodaan näkökulma toiminnan rakenteeseen. Tästä määritelmästä seuraa, että näkökulman valitsija, puhuja, on yleensä olennaisessa asemassa, kun mietitään, miksi jokin tapahtuma tai toiminta on esitetty juuri tietyn aspektin avulla. Pohdittaessa tekijöitä, jotka liittyvät puhujan (tai kielenkäyttäjän ylipäättään) valitsemiin näkökulmiin ja siihen, missä valossa tai millä suhtautumisella jokin toiminta esitetään, käsitellään aspektin valintaan vaikuttavia *pragmaattisia tekijöitä*.

2.3.1 Pragmaattiset tekijät

Useinkaan ei voida normatiivisesti määrittää, että lause x on mahdoton tai väärin. Sen sijaan on kysyttävä, mitä puhuja on halunnut sanoa, ja mikä näkökulma hänen on tarkoitus ottaa kuvaamaansa toimintaan. Ajattele esimerkkejä **2.5** ja **2.4**.

(2.3) —Вы сейчас свободны? —Да, я закончил работу

(2.4) —Почему вы не пошли? —Я не мог, я заканчивал работу

²двувидовые глаголы

(Rassudova 1984)

Ei ole mielekästä sanoa, että lause *я закончил работу* tai lause *я заканчивал работу* ovat väärin tai mahdottomia. Aspektin valinta edellä olevissa esimerkeissä riippuu siitä, onko puhujan tarkoitus ilmaista toiminta rajattuna

- (2.5) vai toimintana, jossa rajaa ei vielä ole saavutettu (2.4). Tämän mukaisesti, tätä funktiota toteuttamaan, on valittava joko imperfektiivisen tai perfektiivisen aspektin verbimuoto.

Pragmaattisten tekijöiden tutkimiseen liittyy kuitenkin usein paljon enemmän tulkintaa kuin edellä. Ajattele imperfektiivisen aspektin käyttöä esimerkissä 2.6:

- (2.6) – Ну, рассказывай, что ты видел.

(Rassudova 1984)

Esimerkin 2.6 taustalle voidaan kuvitella tilanne, jossa molemmat keskustelun osapuolet tietävät, että kysymyksen vastaanottaja on ollut vaikkapa matkalla. I:n käytöllä on se modaalinen lisämerkitys, että kysyjä odottaa kuulevansa jotain matkasta. Tällaisen *odotetun toiminnan* tilanteen konstruointi on jo huomattavasti hienovaraisempi pragmaattinen selitys aspektin valinnalle.

Toisaalta voidaan löytää myös tilanteita, joissa perfektiivinen aspekti ilmaisee, että puhuja on olettanut toisen henkilön suorittavan jonkin toiminnon:

- (2.7) Ты обратился к стоматологу?

Molemmilla aspekteilla onkin joukko vastaavia tyypillisiä käyttökonteksteja, joissa aspektia käytetään hyvin spesifillä tavalla. Näitä tilanteita voidaan ryhmitellä erityismerkityksiksi, joita käsitellään tarkemmin [kurssin seuraavassa osiossa](#).

2.3.2 Kielelliset tekijät

Aspektivalintojen taustalla vaikuttavia syitä ei kuitenkaan voida rajoittaa vain pragmaattisiin syihin. Onkin tarkasteltava lisäksi *kielellisiä tekijöitä*, ennen kaikkea tempusta (aikamuotoa) ja modusta (tapaluokkaa), joissa kerronta tapahtuu sekä kunkin verbin leksikaalisia, sanatason ominaisuuksia, kuten *teonlaatua*.

Sanatasolla on esimerkiksi selvää, etteivät sellaiset verbit kuin *толкнуть* voi ilmaista toimintaa muuna kuin välittömänä, *momentaanisena*. Tällaisissa tapauksissa jo verbin leksikaalinen sisältö antaa paljon vihjeitä ja perustaa aspektin valinnalle: vertaa tilannetta vaikka verbeihin *разрешать* ja *разрешить*, jotka eivät kannu mukanaan vastaavia nyanseja (tarkemmin ks. Rassudova 1984, 20).

Aspekti ja aikamuoto liittyvät tunnetusti erottamattomasti toisiinsa. Vaikka aikamuodon ja aspektin suhde on monimutkainen, aikamuotoa voi usein käyttää rajaavana tekijänä, jonka avulla oikean aspektin valinta ainakin jossain määrin helpottuu: voidaan esimerkiksi todeta, että imperfektiivisen aspektin käyttö futuurissa on rajatumpaa kuin menneessä ajassa, ja kontekstit, joissa I esiintyy futuurissa, ovat spesifimpiä.

Muita merkittäviä kielellisiä tekijöitä ovat lauseen esiintyminen myöntö- tai kieltomuodossa sekä se, esiintyykö verbi indikatiivissa, imperatiivissa vai kenties infinitiivissä, jonka käyttöön liittyy monia erityistekijöitä.

Kurssin osioissa 4–7 luodaan tarkempi katsaus siihen, miten kaikki nämä tekijät yhdessä vaikuttavat aspektin valintaan.

3 Aspektien erityismerkitykset

3.1 Määritelmä

Sen lisäksi, että aspektologiassa erotetaan aspektien **invariantit merkitykset**, voidaan sekä imperfektiivinen että perfektiivinen aspekti jakaa edelleen tapausryppäisiin, jotka muistuttavat merkitykseltään ja käyttötilanteiltaan toisiaan. Jokainen tällainen tapausryppäs, erityismerkitys¹, heijastaa omalla tavallaan ko. aspektille tyypillisiä semanttisia piirteitä kuten toiminnan sisäistä rajaa, sidonnaisuutta aikaan tai prosessuaalisuutta. Kuitenkin jotkin piirteet tai ominaisuudet tulevat selvemmin esille kuin toiset.

Ei ole olemassa tarkkaa määritelmää tai yksimielisyyttä siitä, mitä kaikkia erityismerkityksiä aspekteilla on. Esimerkiksi V. A. Bondarko (2005, 238–246) erottaa kaikkiaan kuusi imperfektiivisen ja neljä perfektiivisen aspektin erityismerkitystä, kun taas Ahti Nikunlassi (2002, 178–187) luettelee peräti yhdeksän erityismerkityksen pääluokkaa, jotka lisäksi jakautuvat muutamisiin alaluokkiin. Aspektologian klassikko Ju. S. Maslov (1959) puolestaan erottaa kummallekin aspektille kolme *tärkeintä* erityismerkitystä.

Mainittujen luokitusten erot johtuvat pääosin siitä, että toisissa analyyseissä jokin erityismerkitys jaetaan useaksi alamerkitykseksi kun taas toisissa käytetään laveampaa luokittelua. Ei toki ole niin, että esimerkiksi Maslovin suppeassa luokituksessa jätettäisiin jotkin merkitykset kokonaan huomiotta: ne vain ryhmitellään osaksi laajempaa kokonaisuutta kuin muissa luokituksissa.

Tällä kurssilla keskitytään vain valikoituun määrään erityismerkityksiä, niin että painotus on käytetyimmissä ja laajimmin sovellettavissa olevissa luokissa.

3.2 Yleisiä periaatteita

Erityismerkityksiä käsiteltäessä on muistettava, että ne ovat ennen kaikkea tutkijoiden konstruktioita, joilla pyritään selittämään tietyn tyyppisiä verbeillä luotavia merkityksiä. Tämän vuoksi erityismerkitysten määrä ja usein nimet vaihtelevat ja niihin sisältyy paljon tulkinnanvaraisuutta. Ne kannattaakin mieltää analyyseissä ja ymmärtämisessä avustavaksi käsiteverkoksi, jonka avulla pystytään paremmin ottamaan huomioon verbeillä ilmaistavan aspektuaalisuuden moniulotteisuus: kuten **edellä** todettiin, sen paremmin imperfektiivistä kuin perfektiivistä aspektia ei voi luonnehtia vain yhden ominaisuuden perusteella, vaan niihin liittyy monia merkityspiirteitä, jotka ovat tilanteesta riippuen läsnä joko selkeämmin tai laimeammin.

Kaikki imperfektiivisen aspektin verbit eivät esiinny kaikissa imperfektiiviselle aspektille esitetystä erityismerkityksissä eivätkä kaikki perfektiivisen aspektin verbit esiin-

¹частные видовые значения

ny kaikissa perfektiivisen aspektin erityismerkityksissä. Lisäksi joillekin verbeille tietyt erityismerkitykset ovat tyypillisempiä kuin toisille. Esimerkiksi imperfektiivisen aspektin yleisesti toteavassa erityismerkityksessä esiintyvät useimmiten verbit, jotka ilmaisevat konkreettista fysikaalista toimintaa, puhujan tahtoa, kommunikaatiota ja havaintoja ytm-verbit).

Kun kyseessä on merkitys, joka edustaa aspektin invariantin merkityksen kannalta poikkeuksellista toimintaa, erityismerkityksen käyttö tuo usein mukanaan neutraaliudesta poikkeavia lisävaihteita ja modaalisuutta². Usein jollain suppeampikäyttöisellä erityismerkityksellä ilmaistava lause voitaisiinkin sanoa neutraalimmin käyttämällä toisen aspektin tavallisempaa merkitystä. Tämänkaltaisen tilanne vallitsee monin paikoin esimerkiksi käytettäessä perfektiivisen aspektin **potentiaalista erityismerkitystä**: vertaa esimerkkiä 3.5 neutraalimpaan imperfektiivisen aspektin verbin sisältävään esimerkkiin 3.1:

(3.1) Ему можно доверять. Он всегда помогает.

Erityismerkitysten vaikutukseen aspektin valinnassa sekä imperfektiivisen ja perfektiivisen aspektin erityismerkitysten välisiin oppositioihin perehdytään tarkemmin tuonnempana, kun käsitellään aspektin valintaa menneessä ajassa (luku 4), aspektin valintaa futurissa sekä infinitiivin ja kieltomuodon vaikutusta aspektin valintaan. Tässä luodaan lyhyt katsaus siihen, mitä eri erityismerkityksiä aspekteilla kaikkiaan on tapana erottaa.

3.3 Perfektiivisen aspektin erityismerkityksiä

Erityismerkityksiä käsiteltäessä on usein tapana aloittaa perfektistä, jolla erityismerkityksiä on perinteisesti nähty vähemmän kuin imperfektiivisellä aspektilla. Tässä yhteydessä käsitellään seuraavia perfektiivisen aspektin merkitysryppäitä:

1. konkreettis-faktinen merkitys (конкретно-фактическое значение)
2. havainnollisen esimerkin merkitys (наглядно-примерное значение)
3. perfektin merkitys (перфектное значение)
4. potentiaalinen merkitys (потенциальное значение)
5. summatiivinen merkitys (суммарное значение)

3.3.1 Konkreettis-faktinen merkitys (kfm)

Konkreettis-faktista merkitystä (jäljempänä myös lyhenteenä: *kfm*) voi pitää perfektiivisen aspektin *perusmerkityksenä*, koska

- a. Se on vähiten riippuvainen kontekstista
- b. Se ilmaisee selkeimmin perfektiiviselle aspektille tyypillisiä piirteitä
- c. Se on laajimmin levinnyt

²Modaalisuudella tarkoitetaan jonkin asian esittämisestä niin, että samalla ilmaistaan esimerkiksi epäily tai muu puhujan arvio asian mahdollisuudesta, todennäköisyydestä tai pakollisuudesta.

Määritelmä 9. *Nimensä mukaisesti konkreettis-faktinen erityismerkitys viittaa toimintaan, joka on 1) Konkreettista: kuvaa yhtä yksittäistä, konkreettista toimintakertaa sekä 2) faktista: kuvaa toiminnan totaalisena (целостный)*

Perusmerkitys tarkoittaa tässä myös sitä, että muut erityismerkitykset tavalla tai toisella yleensä heijastavat konkreettis-faktiselle merkitykselle tyypillisiä ominaisuuksia, vaikkei niitä suoraan pidettäisikään tämän alamerkityksinä.

Kfm-erityismerkityksen luonne perusmerkityksenä sekä sen kyky ilmaista P:lle tyypillisiä piirteitä näkyy siinä, ettei sen realisoitumiseksi tarvita juurikaan erityisiä kontekstuaalisia vihjeitä. Seuraavissa esimerkeissä konteksti on hyvin minimaalinen, mutta silti konkreettis-faktinen merkitys nousee esiin:

(3.2) Он повторил мне свой вопрос. (Bondarko 2005)

(3.3) Он написал письмо и вложил его в конверт (Nikunlassi 2002)

(3.4) – Отпустили тебя? – отпустили. (Bondarko 2005)

3.3.2 Potentiaallinen merkitys (pm)

Määritelmä 10. *Potentiaallinen erityismerkitys kuvaa puhujan arvioita tekijän kyvystä tai kyvyttömyydestä suorittaa jokin tehtävä tai taipumuksesta toimia toistuvasti tietyllä tavalla.*

Tämän erityismerkityksen voi laveammassa analyysissä katsoa myös osaksi **havainnollisen esimerkin edustamaa merkitysrypästä**. Tämä johtuu siitä, että myös potentiaallinen merkitys piirtää ikään kuin yksittäistä toimintaa kuvaavalla perfektivisen aspektin verbillä esimerkinomaisen tilanteen, jota voi soveltaa laajemmin tai toistuvasti: olipa tilanne mikä tahansa, hän varmasti auttaa ystävää (esimerkki 3.5).

(3.5) Ему можно доверять. Он всегда поможет другу.

Koska toiminnan tuloksellisuus on yksi perfektiviselle aspektille tyypillisistä piirteistä, potentiaallinen erityismerkitys on usein modaalisesti väritty: puhuja pitää varmana, että apua pyydetessä esimerkin 3.5 vastaa pyyntöön myöntävästi ja tekee, mitä pyytäjä haluaa. Tämä toimii myös toiseen suuntaan, kun puhuja pitää varmana jonkun muun *kyvyttömyyttä* tehdä jotakin:

(3.6) Он не сдаст экзамен, слишком много пропускал занятия (Nikunlassi 2002)

(3.7) По лицу не поймешь, сколько ей лет (Rassudova 1984)

Pohdi myös seuraavia korpusesimerkkejä:

(3.8) Он всегда похвалит твое платье, прическу и сумочку («Лиза» 2005)

(3.9) Оснастил двери особо умным устройством, теперь никто не пролезет в квартиру. (Азольский 1998)

3.3.3 Perfektin merkitys

Perfektiivisen aspektin käyttö luo tietyissä tapauksissa yhteyden ilmauksen lausumisajankohdan ja verbin ilmaiseman ajankohdan välille. Tällöin ilmaus saa perfektiivisen tulkinnan. Esimerkissä 3.10 toiminnan tulos on nähtävissä lausumishetkellä: henkilö on laihtunut ja vanhentunut.

(3.10) Он похудел и постарел

Perfektiivisen aspektin käyttö esimerkissä 3.11 puolestaan ilmaisee, että lomake, joka on täytetty on vieläkin jossain lähistöllä: täyttäminen on juuri päättynyt, ja se on toimintana edelleen relevantti nykyhetken kannalta.

(3.11) Вы можете взять анкету. Я ее уже заполнил.

Perfektin merkitys on tärkeä käsite, kun pyritään ratkaisemaan aspektinvalintakysymyksiä menneessä ajassa tilanteissa, joissa myös imperfektiivisen aspektin yleisesti toteava erityismerkitys voisi tulla kysymykseen.

3.3.4 Havainnollisen esimerkin merkitys (hem)

Perfektiivisen aspektin luontaisiin ominaisuuksiin kuuluu sisäisen rajan sisältävän totaalisuuden toiminnan ilmaiseminen. Tyypillistä on myös yksittäisten toimintojen kuvaaminen. Näitä ominaisuuksia voidaan hyödyntää, kun kuvataan tapahtumia, jotka joku henkilö joissakin olosuhteissa tyypillisesti suorittaa.

Määritelmä 11. *Havainnollisen esimerkin merkityksessä perfektiivinen aspekti kuvaa toiminnan ikään kuin toistuvana tai tyypillisenä nostamalla yhden konkreettisen toimintakerran esimerkinomaisesti esille.*

Havainnollisen esimerkin erityismerkityksen ilmenemiseksi vaaditaan kontekstuaalisia vihjeitä, jotka ohjaavat tulkintaa esimerkinomaiseen suuntaan. Hem-merkityksessä käytetyn verbin sisältävät virkkeet voivat esimerkiksi alkaa johdantomaisella lauseella kuten *Бывало так, бывает* tai *случается*, jonka jälkeen seuraavan aineksen kuulija ymmärtää tulkita esimerkiksi.

(3.12) Бывало так: Женя положит бутылку в холодильник, побежит куда-то и через минуту вернется

(3.13) Бывает, что и не заметишь ошибку сразу. (Rassudova 1984)

(3.14) Случается, что среди зимы настанет вдруг сильная оттепель и клюкваоттает.

Hem-erityismerkitystä voidaan käyttää myös laveampana otsikkona eri tapauksille, joissa perfektiivinen aspekti ilmaisee yksittäisen toiminnan kautta jotain, joka todellisuudessa pitää sisällään toistuvuutta. Tällöin potentiaalinen erityismerkitys luetaan osaksi havainnollisen esimerkin erityismerkitystä, ja vaikkapa esimerkin 3.15 voidaan myös katsoa kuuluvan hem:n piiriin (ks. erit. Rassudova 1984, 114–117):

(3.15) Только скажешь ему – он немедленно приедет.

3.3.5 Summatiivinen merkitys

Määritelmä 12. *Summatiivisessa erityismerkityksessä perfektiivisellä aspektilla ilmaistaan toimintaa, joka toistuu tietyn määrän (yleensä peräkkäisiä) kertoja.*

Yllä oleva määritelmä saattaa herättää kummastusta siinä mielessä, että toistuminen katsotaan lähtökohtaisesti yleensä nimenomaan imperfektiiviselle aspektille ominaiseksi piirteeksi, joka perfektiivisen aspektin tapauksessa on käytännössä mahdotonta. Summatiivinen merkitys ei kuitenkaan sodi P:n **tarkempaa määritelmää** vastaan. Pohdi esimerkiksi 3.16:

(3.16) Вчера я пять раз прочитал материал для экзамена.

Esimerkissä 3.16 kuvattava toiminta on perfektiivisen aspektin määritelmän mukaisesti *sisäisesti rajattua* ja *totaalista*. Toiminnot (lukemiskerrat) eivät limity, vaan esimerkin 3.16 tekijä on, ainakin ensi miettimällä, aina ennen uutta toistoa suorittanut loppuun edellisen toistokerran.

On kuitenkin totta, että kuvatessaan toistuvaa toimintaa perfektiivinen aspekti ikään kuin ”astuu imperfektiivisen aspektin alueelle” siinä mielessä, että syntyy tilanteita, joissa aspektit ovat käytännössä synonyymisia, eikä valintaa niiden välillä ole kovin helppo analysoida. Yksi vaihtoehto on todeta, että I:llä ilmaistuna toistokertojen väliin mahtuu ajanjaksoja, selkeämmin kuin P:llä ilmaistavassa toistossa:

(3.17) Он несколько раз перечитал записку

(3.18) Я перечитывал этот роман несколько раз

(Rassudova 1984)

Tietyissä konteksteissa tämäkin ero on kuitenkin hämärtynyt:

(3.19) За время лекции он несколько раз вышел из аудитории

(3.20) За время лекции он несколько раз выходил из аудитории

(Rassudova 1984)

3.4 Imperfektiivisen aspektin erityismerkityksiä

Luokittelusta riippumatta imperfektiivisen aspektien erityismerkityksiä on perinteisesti erotettu useampia kuin perfektiivisellä aspektilla. Tässä keskitytään seuraaviin:

1. konkreettis-prosessuaalinen merkitys (конкретно-процессное значение)
2. rajoittamattoman toiston merkitys (неограниченно-кратное значение)
3. yleisesti toteava merkitys (обобщенно-фактическое значение)
4. rajoitetun toiston merkitys (ограниченно-кратное значение)
5. Tilaan, ominaisuuteen tai suhteeseen liittyvä merkitys (значение неактуального состояния, свойства или отношения)

3.4.1 Konkreettis-prosessuaalinen merkitys

Esimerkkejä:

- (3.21) Когда мама пришла домой, я играл на фортепиано
(3.22) Молодая женщина сидела у окна вагона и читала (ras)
(3.23) Я слышу шаги (nik)

Konkreettis-prosessuaalista merkitystä voi pitää imperfektiivisen aspektin *perusmerkityksenä*, koska

- a. Se on vähiten riippuvainen kontekstista
- b. Se ilmaisee selkeimmin imperfektiiviselle aspektille tyypillisiä piirteitä
- c. Se on laajimmin levinnyt

Konkreettis-prosessuaalista merkitystä välittävä toiminta on:

1. Konkreettista:
 - kuvaa yhtä yksittäistä, konkreettista toimintakertaa
2. Prosessuaalista
 - ei kuvaa toiminnan totaalisena
 - ei erota toiminnalle sisäistä rajaa

Konatiivinen merkitys

Imperfektiivisen aspektin konkreettis-prosessuaalisesta erityismerkityksestä voi erottaa kaksi alamerkitystä, jotka ovat käytöltään sikäli yleisiä, että niitä on mielekästä tarkastella omina ryhminään. Nämä kaksi erityismerkitystä ovat konatiivinen ja kestoä korostava merkitys.

Esimerkkejä:

- (3.24) Вот тебе и муж предоставлен. Убивали, да не убили (Bon)
(3.25) Я давал ему деньги, но он не брал их

Konatiivisessa merkityksessä viitataan yritykseen suorittaa jokin toiminto.

Kestoa korostava merkitys

Esimerkkejä:

- (3.26) Значит, опять всю ночь будет выть собака. (Bon)
(3.27) Ваня все читал и читал
(3.28) Студенты занимались с утра до вечера

Painotetaan toiminnan kestoa esimerkiksi verbin toistolla tai kestoja korostavilla adverbiaaleilla kuten всю ночь, долго, целый день

3.4.2 Rajoittamattoman toiston merkitys

Esimerkkejä:

(3.29) Я часто покупаю на рынке овощи.

(3.30) В Финляндии всегда играют в хоккей

Rajoittamaton toisto on hyvin frekventti imperfektiivisen aspektin erityismerkitys. Se kuvaa imperfektiiviselle aspektille tunnusomaista ajallisen kiinnekohdan puuttumista: toimintaa ei ole sidottu mihinkään tiettyyn hetkeen yksittäisenä tapahtumana. Konkreettiseen tapahtuma-ajankohtaan ei oteta kantaa.

3.4.3 Rajoitetun toiston merkitys

Hyvin lähellä perfektiivisen aspektin **summatiivista erityismerkitystä** on imperfektiivisen aspektin *rajoitetun toiston erityismerkitys*. Erona kuitenkin tavallisesti on, että rajoitetun toiston erityismerkitys jättää hämärämmäksi toistokertojen välisen ajan:

(3.31) Я три раза поступал в университет

(3.32) Я сегодня два раза открывал окно (Nikunlassi 2002)

(3.33) Мне это надоело. Три раза подогрела тебе суп. (Bondarko 2005)

Vertaa esimerkkejä 3.32–3.33 vastaaviin lauseisiin perfektiivisen aspektin verbeillä. Näkökulma toimintaan muuttuu niin, että toistokerrat tulkitaan herkästi peräkkäisiksi, ja oletus on, että virke jatkuisi jollakin kontekstia tarkentavalla lauseella, kuten:

(3.34) Я три раза подогрел суп, и только потом он стал съедобным.

3.4.4 Tilaa, suhdetta tai ominaisuutta kuvaava erityismerkitys

Esimerkkejä:

(3.35) Река течет через город

(3.36) Ты играешь на гитаре?

(3.37) Миша болеет гриппом.

(3.38) Она на самом деле считает, что солнце - это очень старая звезда

Tämä erityismerkitys yhdistää useita eri merkityksiä yhden yläkäsitteen alle. Esimerkiksi A. V. Bondarko erottaa tilaa tai ominaisuutta kuvaavista erityismerkityksistä potentiaalislaadullisen³ (ks. esimerkki 3.36) ja keskeytymättömän toiminnan⁴ (ks. esimerkki 3.35)

³Потенциально-качественное значение

⁴Постоянно-непрерывное значение

merkitykset. Nikunlassi puolestaan erottelee, mitä erilaisia suhteita ja tiloja voidaan kuvata: esimerkiksi fyysisiä (3.37) tai psyykkisiä (3.38).

3.4.5 Yleisesti toteava merkitys

Esimerkkejä:

(3.39) Ты смотрел новый фильм Тарантино?

(3.40) Нолито забивал в этом сезоне и «Реалу», и «Барселоне».

Imperfektiivisen aspektin yleisesti toteavalla merkityksellä⁵ (ytm) on rajoittunut levinneisyys, mutta silti merkittävä rooli aspektien valinnan selittäjänä. Toteavassa merkityksessä puhuja on kiinnostunut (tai olettaa vastaanottajan olevan kiinnostunut) siitä, oliko toimintaa vai ei, tapahtuiko jokin vai ei. Pääasiassa tämä merkitys on käytössä menneessä ajassa, jolloin ilmaistaan selvä ajallinen etäisyys nykyhetkestä.

Yleisesti toteava erityismerkitys jaetaan usein muutamiin eri alamerkityksiin. Näitä ovat

1. Toiminnan mitätöitymisen merkitys⁶
2. ei-resultatiivinen toteava merkitys⁷
3. tilannesidonnainen resultatiivis-faktinen merkitys⁸

Näitä alamerkityksiä sekä ytm-erityismerkitystä yleensä on käsitelty tarkemmin **menneen ajan verbimuotojen yhteydessä**.

⁵ обобщённо-фактическое значение

⁶ значение аннулированности результата действия

⁷ нерезультативное обобщённо-фактическое значение

⁸ единично-фактическое значение в условиях ситуативной совершённости действия

4 Aspekti menneen ajan verbimuodoilla

4.1 Konkreettis-faktinen merkitys vs. konkreettis-prosessuaalinen merkitys

I:n Konkreettis-prosessuaalisen (kpm) ja P:n konkreettis-faktisen merkityksen (kfm) voi melko selvästi katsoa muodostavan *vahvan aspektuaalisen opposition*. Tämä johtuu siitä, että valinta näiden kahden erityismerkityksen välillä tavallisesti aiheuttaa todellisen eron lauseen merkityksessä (aspektin merkitystä erottava funktio).

Kpm:n käyttöalaa voi pitää kfm:n käyttöalaa laajempana: imperfektiivisellä aspektilla on tässä kontekstuaalisen tekijän (erityismerkitys) ja kielellisen tekijän (aikamuoto) yhdistelmässä useammanlaisia käyttötilanteita ja sitä kautta sen voi ajatella myös olevan yleisempi.

Pohdittaessa kpm-kfm-oppositiota on muistettava, että aikamuodon lisäksi merkityksen muodostamisessa on olennaisesti läsnä toinenkin kielellinen tekijä, kunkin konkreettisen verbin leksikaaliset ominaisuudet. Nämä vaikuttavat siihen, minkä tyyppiset tapaukset ovat ylipäättään mahdollisia tai todennäköisiä. Esimerkiksi niin kutsutut statiivisen teonlaadun verbit kuten лежать ja висеть ovat jo merkitykseltään sellaisia, että ne ilmaisevat rajaamatonta prosessia.

4.1.1 Kfm- ja kpm-käyttötilanteiden vertailua

Seuraavassa kuvataan eräitä tyypillisiä kielenkäyttötilanteita, joissa kfm- ja kpm-erityismerkitysten erot käyvät ilmi.

Ero kuvattavassa toiminnassa: mihin hetkeen huomio kohdistuu

Kfm:n ja kpm:n välillä voi ensinnäkin olla selvä ero siinä, millaista asiointilaa verbillä ilmaistaan. Vertaa seuraavia lauseita:

(4.1) Самолет возвращался на аэродром.

(4.2) Самолет возвратился на аэродром.

(4.3) Билеты уже продавали.

(4.4) Билеты уже продали

(Rassudova 1984)

Esimerkeissä 4.1–4.4 aspektien välisen eron voi tulkita näkyvän siinä, mihin hetkeen puhujan huomio kohdistuu: aspekteilla on selkeä ajallinen ero. Lauseessa 4.1 on kyse toi-

minnasta, joka on ajallisesti ennen lauseessa 4.2 tapahtuvaa toimintaa. Samoin lauseessa 4.3 puhujan huomio on aikaisemmassa hetkessä kuin lauseessa 4.4.

Aspektien välinen ero voi johtaa myös spatiaalisiin (paikan) eroihin lauseiden tulkin-
nassa:

(4.5) Когда мы проходили мимо кинотеатра, мы купили билеты

(4.6) Когда мы прошли мимо кинотеатра, мы вспомнили, что собирались купить
билеты

(Rassudova 1984)

Esimerkissä 4.5 toiminta (lippujen ostaminen) tapahtuu juuri elokuvateatterin kohdal-
la, kun taas esimerkissä 4.6 lauseen agentti on toiminnan (muistaminen) suorittamisen
hetkellä edellistä lausetta kauempana, elokuvateatterin toisella puolella.

Erityisen selkeästi kpm/kfm-merkitysero tulee esille temporaalisten¹ sivulauseiden yh-
teydessä.

(4.7) Студенты волновались, когда выступали с докладом

(4.8) Когда студенты выступили, они перестали волноваться

Lähestyminen kohti rajaa vs. rajan ylittäminen

Toisen tyypillisen merkitystä erottavan käyttötilanteen muodostavat tapaukset, joissa
verbillä ilmaistaan

a. Lähestymistä kohti jotakin (esim. ajallista) rajaa: kpm

b. Rajan ylittämistä: kfm

Tässä yhteydessä on syytä muistaa I:n ja P:n välinen perustavanlaatuinen ero: perfek-
tiivinen aspekti ilmaisee sisäisesti rajattua toimintaa, mutta imperfektiivisessä aspektissa
rajaan ei oteta kantaa (ks. esim. Nikunlassi 2002, 176–177). Tästä seuraa, että menneessä
ajassa aspektien välinen ero on usein siinä, onko jokin ajallinen rajapiste ylitetty vai ol-
laanko sitä vasta lähestymässä. Tämä käy ilmi seuraavista esimerkkipareista:

(4.9) Закончивалась август / закончился август

(4.10) Костер догорал / костер догорел

(4.11) Липы уже отцветали. / Липы уже отцвели

(4.12) Мальчик засыпал / Мальчик заснул

(4.13) Я забывал испанский язык / Я забыл испанский язык

(4.14) Мы успевали на автобус / Мы успели на автобус

(4.15) Машина останавливалась / Машина остановилась

лась

(Rassudova 1984)

¹ Tavallisimmin когда-konjunktioilla alkavat aikaa ilmaisevat sivulauseet

Puhujan näkökulmana toiminta vai tulos

Kolmanneksi voidaan tarkastella sitä, mitä puhuja haluaa painottaa kuvatessaan jotakin mennyttä tapahtumaa. Tässä tarkoitetaan yhtä kuuluisinta aspektien invarianttien merkitysten välistä ominaisuuseroa: perfektiivisen aspektin tulosta ja imperfektiivisen aspektin toimintaa painottavaa ominaisuutta.

Tarkastele seuraavia esimerkkejä:

- (4.16) — Вы можете вернуть мне книгу? — Да, я ее прочитал. — Вам не скучно было ехать так долго в поезде? — Нет, я читал интересную книгу.
- (4.17) — Олег уехал? — Да, вчера мы его проводили. — Где вы вчера задержались? — Провожали Олега, он вчера уехал.

л.

- (4.18) — Ваш доклад готов? — Да, я его написал. — Почему вы не были вчера на стадионе? — Я писал доклад.

(Rassudova 1984)

Esimerkeissä 4.16–4.18 on ensiksi esitetty dialogi, jossa puhujan huomio on tuloksessa (kfm) ja sitten dialogi, jossa huomio on toiminnassa (kpm).

4.1.2 Syitä käyttää imperfektiivistä aspektia

Edellä todettiin, että imperfektiivisen aspektin käyttö vaatii usein enemmän kontekstuaalisia vihjeitä kuin perfektiivisen. Seuraavassa tarkastellaan muutamia selkeitä syitä, joiden perusteella menneessä ajassa valitaan konkreettis-prosessuaalista toimintaa edustava verbimuoto.

Selkeä keston ilmaisin

Ajan adverbiaaleilla on usein ratkaiseva rooli siinä, minkä aspektuaalisen tulkinnan jokin lause saa. Kun menneen ajan verbimuotoon lisätään selkeä kesto ilmaiseva adverbiaali (kuten esimerkin 4.19 *с каждой минутой*), konkreettis-prosessuaalinen erityismerkitys nousee pintaan. Toisaalta kesto voidaan painottaa myös ilman erillistä ajanilmausta, jolloin voidaan puhua *määrittelemättömästä kestosta*, kuten esimerkissä 4.21.

- (4.19) с каждой минутой видимость на дороге улучшалось, туман рассеивался
- (4.20) в сентябре и октябре собирали урожай винограда
- (4.21) Кругом все улыбались

(Rassudova 1984)

Persoonattomat rakenteet

Kpm-erityismerkitys on tyypillinen persoonattomissa, ympäristön tilaa ilmaisevissa lauseissa:

- (4.22) Сейчас, под утро, туман жался к земле, а натаившую воду подбирало хрупким ледком. Холодало. Было уже скоро пять часов. (Солженицын 1968)
- (4.23) Даренский подъехал к штабной избе. Уже темнело. (Гроссман 1960)

Temporaaliset konjunktiot

Erityisesti пока-konjunktiolla alkavat sivulauseet vaikuttavat yleensä päälauseen aspektiin:

- (4.24) И мальчик плакал и плакал, пока не уснул (Екимов 1996)
- (4.25) Лет 30 компьютеры стояли в лабораториях и мало кого интересовали пока не додумались сделать маленький компьютер и продавать его гражданам (АРСЮХИН 2014)

Konatiivinen erityismerkitys

Imperfektiivisen aspektin konkreettis-prosessuaalisella erityismerkityksellä voi katsoa olevan joitakin itsenäisiä alamerkityksiä, joista yksi on **konatiivinen merkitys**. Kun halutaan ilmaista menneessä ajassa pyrkimistä saavuttaa jokin päämäärä (ks. Bondarko 2005, 242), joka kuitenkin jää yritykseksi, valitaan imperfektiivinen aspekti:

- (4.26) Вот тебе и муж предоставлен. Убивали, да не убили (Bondarko 2005)
- (4.27) Разумеется, все это хорошо известно как премьеру, так и депутатам, которые явно ждали от главы правительства менее оптимистичного, но более приближенного к реалиям российской жизни выступления. Ждали, но так и не дождались. (Бенедиктов. 2013)

Agentin osallisuus

Konkreettis-prosessuaalisella merkityksellä voidaan painottaa myös jonkin agentin, ts. toiminnan suorittajan, osallisuutta verbin ilmaisemaan toimintaan, kuten esimerkin 4.29 verbeissä рассказывать sekä слушать ja esimerkin

- (4.28) verbeissä слушать, смотреть, вспоминать. Näissä tapauksissa verbeillä paitsi ilmaistaan prosessia sinänsä, myös painotetaan sitä, että lauseen funktiona on kertoa jotakin toiminnan suorittajasta.
- (4.29) Она рассказывала, а я слушал, закулив после ужина (Rassudova 1984)
- (4.30) Я слушала её, смотрела, как деревья потихоньку роняют листья, вспоминала всё хорошее, что пережила за этот год в Нанси, и думала, что — (“LiveJournal” 2014)

Selittävä funktio

Kun jonkin lauseen funktiona on antaa selitys edellisessä lauseessa kuvatulle toiminnalle, kpm-erityismerkitys on tavallinen:

- (4.31) После обеда, когда я сидел у компьютера и планировал упражнения на курс по аспектологии, раздался странный шум. Я подошел к окну и посмотрел на улицу: рыли канаву для труб системы теплоснабжения.

4.1.3 Aspekti ja tapahtumien suhteet ajassa

Kun pohditaan tapahtumien suhteita menneessä ajassa, imperfektiivisen ja perfektiivisen aspektin välille on mahdollista löytää melko selkeäkin työnjako. Mietitään aluksi, minkälaisissa temporaalisissa suhteissa kaksi toimintaa voivat olla toisiinsa nähden. Tapahtumat E_1 ja E_2 voivat olla esimerkiksi

- a. samanaikaisia niin, että kummatkin kestävät suurin piirtein yhtä kauan

=====|=====| E_1 =====|
=====|=====| E_2 =====|

- b. samanaikaisia niin, että toinen kestää pidempään kuin toinen

=====|=====| E_1 =====|
=====|=====| E_2 =====|

- c. eriaikaisia niin, että E_2 seuraa heti E_1 :n jälkeen

=====|=====| E_1 =====| E_2 =====|...=====| E_n =====|

Tarkastellaan nyt aspektin käyttöä näissä kolmessa tapauksessa.

Jos kyseessä ovat kaksi täysin samanaikaista tapahtumaa (tapaus a), käytetään imperfektiivistä aspektia (konkreettis-prosessuaalisessa erityismerkityksessä).

- (4.32) Вечером я ел гамбургеры и смотрел телевизор.

Jos kyseessä ovat kaksi osittain samanaikaista tapahtumaa (tapaus b), käytetään sekä imperfektiivistä että perfektiivistä aspektia. Tavallisesti tämä tarkoittaa sitä, että imperfektiivisellä aspektilla (kpm) ilmaistaan pidempikestoinen tapahtuma, jonka aikana tapahtuva yksittäinen, rajattu tapahtuma ilmaistaan perfektiivisellä aspektilla (kfm).

- (4.33) Пока мы играли в шахматы, кто-то постучал в дверь.

Jos taas puhutaan kahdesta tai useammasta toiminnasta, jotka tapahtuvat peräkkäin (tapaus c), käytetään useimmiten kaikista toiminnoista perfektiivisen aspektin verbiä:

- (4.34) Федя поужинал, собрал игрушки с пола, почистил зубы, и лег спать.

Jos mukana on kuitenkin esimerkiksi ajan adverbiaaleja, jotka tuovat mukanaan prosessuaalisen painotuksen, myös imperfektiivinen aspekti on mahdollinen:

(4.35) Сначала Федя ужинал, потом он долго собирал свои игрушки и наконец-то стал по-тихоньку думать о том, что ему пора спать.

Tutki vielä esimerkkiä 4.31 aikasuhteiden kannalta. Mitä erilaisia suhteita huomaat? Miten imperfektiivistä ja perfektiivistä aspektia käytetään näiden suhteiden kuvaamisessa?

4.2 Aspektin käyttö toiston merkityksessä

Seuraavassa tarkastellaan, miten menneessä ajassa tapahtuva toistuva toiminta vaikuttaa aspektin valintaan. Tärkein huomio kohdistetaan perfektiivisen aspektin konkreettisen (kfm) ja imperfektiivisen aspektin **rajoittamattoman toiston** (rtm) erityismerkityksen väliseen oppositioon. Kuten kpm-kfm-oppositiota, myös kfm-rtm-oppositiota voi luonnehtia vahvaksi oppositioksi, sillä se tuottaa merkityseroja.

4.2.1 Milloin I ilmaisee toistoa, milloin prosessia?

Tarkastellaan aluksi pelkästään imperfektiivistä aspektia. Kuten A. V. Bondarko (Bondarko 2005, 231) toteaa, aspektien invarianttien merkitysten määrittäminen pelkästään jonkin yksittäisen ominaisuuden perusteella ei ole mielekästä. Toisin sanoen, ei ole järkevää määritellä seuraavasti:

- a. imperfektiivisestä aspektista on kyse silloin, kun verbi ilmaisee toistoa

tai:

- b. imperfektiivisestä aspektista on kyse silloin, kun verbi ilmaisee prosessia

Määritelmien a ja b heikkous johtuu ensinnäkin siitä, että esimerkiksi toisto on tietysti määrin myös perfektiivisen aspektin ominaisuus. Toiseksi määritelmät a ja b ovat heikkoja, koska imperfektiivisen aspektin sisällä ei aina ole mahdollista päättää, mikä ominaisuus on hallitseva. Näin ollen onkin järkevämpää todeta:

- c. Eräs imperfektiiviselle aspektille tyypillisistä piirteistä on verbillä ilmaistava toisto

sekä:

- d. Eräs imperfektiiviselle aspektille tyypillisistä piirteistä on toiminnan kuvaaminen prosessina.

Näitä I:lle tyypillisiä piirteitä ei kuitenkaan aina ole helppo erottaa toisistaan. Seuraavassa tutkitaan muutamia tilanteita, joissa menneessä ajassa tapahtuva toiminta on toistuvaa.

Toisto vaatii enemmän kontekstin tukea kuin prosessi

Kpm-erityismerkityksen todettiin edellä olevan imperfektiivisen aspektin *perusmerkitys*. Tästä seuraa, että

1. on oletettavampaa, että imperfektiivisen aspektin verbi ilmaisee yksittäistä prosessia kuin toistoa
2. toiminnan tulkitseminen toistuvaksi vaatii jotakin erityistä siltä ympäristöltä, jossa se esiintyy

Vertaa seuraavia esimerkkejä:

(4.36) Солнце садилось

(4.37) В это время года солнце садилось рано. (Rassudova 1984)

Esimerkissä 4.36 kyseessä on yksi konkreettinen prosessi, kun taas esimerkissä 4.37 puhe on useista kerroista, joihin aurinko on laskenut. Jotta esimerkin 4.37 toistotulkintaan päästäisiin, tarvitaan ajan adverbiaali *в это время года*, joka luo sellaisen ympäristön, että juuri toistuvuus on verbin hallitseva ominaisuus.

Monikko paljastaa usein toistuvuuden

Usein jo lauseen subjektin luku riittää antamaan vihjeen siitä, että toiminta on tulkittava toistuvana:

(4.38) На этой станции скорые поезда останавливались (Rassudova 1984)

Satunnainen toiminta toiston merkityksessä

Jos verbillä kuvattava toiminta on luonteeltaan satunnaista (eikä tietoista tai tarkoitettua), toisto on usein läsnä lauseen tulkinnassa.

(4.39) Каждый раз я встречал его около нашего дома

(4.40) Каждую неделю получал письмо от сестры

(Rassudova 1984)

Ehto saa aikaan toiston merkityksen:

Kun läsnä on jokin tarkentava ehto, jonka voimassa ollessa toiminta tapahtuu, tuloksena on usein toiston merkitys eikä vain yksittäinen prosessi:

(4.41) Когда я попадал на каток, я вспоминал Марусю

(4.42) При нем она становилась совсем другая, смеялась и даже начинала так же длинно говорить, как и он

(4.43) Если я опаздывал, он меня никогда не ругал

(Rassudova 1984)

4.2.2 Konkreettis-faktinen merkitys vs. rajoittamattoman toiston merkitys

Samoin kuin kahden imperfektiivisen aspektin verbin välillä ei aina ole selvää, ilmaistaanko verbillä yhtä prosessia vai useita toistuvia tapahtumia, myös toistuvaa toimintaa ilmaisevan I-verbin ja yksittäistä faktaa ilmaisevan P-verbin välinen ero vaatii usein erityistä huomiota.

Yksi rajattu toiminta vs. toisto

Vertaa esimerkkejä 4.44 ja 4.45:

(4.44) К вечеру больному стало хуже

(4.45) К вечеру больному становилось хуже

(Rassudova 1984)

Rtm- ja kfm-erityismerkitysten välinen ero ja toisaalta läheisyys tiivistyy hyvin esimerkkeihin 4.44 ja 4.45. Esimerkissä 4.44 kyseessä on yksi konkreettinen fakta: puhutaan yhdestä päivästä ja erotellaan, että päivän kääntyessä iltaan potilaan olo huononi. Esimerkin 4.45 merkitys on tätä lähellä, mutta ero on kuitenkin selvä: kyse on useasta toistuvasta tapauksesta – aina iltaisin potilaan olo huononi.

Jonkin verran hienojakoisempi ero on esimerkissä 4.46. Pohdi esimerkkiä perfektiivisen aspektin verbillä. Miten merkitys muuttuu?

(4.46) К десяти часам утра, не выдержав неслыханной нагрузки, портились все телефоны. (Rassudova 1984)

Toisto tapahtumasarjassa

Rtm-kfm-oppositio toteutuu myös tapauksissa, joissa puhuja kertoo peräkkäisten tapahtumien sarjasta. Jos kyseessä on vain yksi konkreettinen peräkkäisten tapahtumien sarja, käytetään (kuten edellä osoitettiin) konkreettis-faktista erityismerkitystä eli pelkkiä perfektiivisen aspektin muotoja:

(4.47) Как только докладчик поднялся на трибуну, раздались аплодисменты

Kyseessä voi kuitenkin olla myös tapahtumasarja, joka toistuu samanlaisena uudestaan ja uudestaan. Tällöin toiston merkitys johtaa loogisesti imperfektiiviseen aspektiin ja rajoittamattoman toiston erityismerkitykseen, kuten esimerkissä 4.48:

(4.48) Как только докладчик поднимался на трибуну, раздавались аплодисменты

Mukana absoluuttisen keston adverbiaali

Tutki esimerkkiä 4.49:

(4.49) Он прочитал за два часа 30 страниц

Esimerkin 4.49 ajanilmaus *за два часа* ilmaisee kestoja, joka voidaan tarkemmin määrittellä absoluuttiseksi kestoksi: jossain tietyssä ajassa saavutettava tulos. Tämänäntyyppisistä ajanilmauksista seuraa automaattisesti, että toiminnan, jota ajanilmaus määrittää, on oltava sisäisesti rajattu. Tämä taas sulkee pois prosessuaalisen tulkinnan, joka seuraisi *читать*-verbin käytöstä:

(4.50) * Он читал за два часа 30 страниц

Ainoa mahdollisuus käyttää imperfektiivisen aspektin verbiä on *прочитать*-verbistä imperfektivaation avulla muodostettu *прочитывать* -verbi, jolloin seurauksena on toiston ilmaiseminen:

(4.51) Он прочитывал 30 страниц за два часа

Huomaa, että tässä tapauksessa imperfektiivinenkin aspekti sisältää tuloksen, mikä ei I:n perusmerkityksessä ole mahdollista. Rajoittamattoman toiston erityismerkityksen yhteydessä toisto ja tulos ovat kuitenkin usein sidoksissa toisiinsa.

Teonlaatuksen merkitys

Kuten jo edellisen esimerkin kohdalla kävi ilmi, tietyt imperfektiivisen aspektin verbit ilmaisevat käytännössä aina *toistoa*. Tämä johtuu verbien leksikaalisista ominaisuuksista, siitä, että kyseisten *саножен* merkitys on jo itsessään sen luonteista, että mahdollisten tulkintojen määrä on rajattu. Tällä tarkoitetaan teonlaatuja, joita käsitellään tarkemmin *toisaalla*.

Esimerkin 4.49 *прочитать* edustaa *perduratiivista* teonlaatua. Nämä perfektiivisen aspektin verbit kuvaavat tietyn aikaa kestäväää toimintaa. Perduratiivisen teonlaadun verbeistä muodostetut imperfektiivisen aspektin verbit ilmaisevat, kuten esimerkin 4.51 *прочитывать* ja esimerkin 4.52 *просиживать*, toistoa.

(4.52) Он просиживал над статьей не менее десяти часов. (Rassudova 1984)

4.2.3 Summatiivinen merkitys vs. rajoitetun toiston merkitys

Edellä mainittujen tapausten lisäksi aspektin valinta menneessä ajassa tapahtuvan toiston tapauksissa on usein hankalaa silloin, kun toistokertojen määrä on tarkkaan yksilöity, esimerkiksi ilmauksilla *два/три/N раз(а)*, *несколько/много раз*. Tällöin on usein mahdollista käyttää sekä imperfektiivisen aspektin rajoitetun toiston merkitystä että perfektiivisen aspektin *summatiivista erityismerkitystä*.

Usein aspektien välisen merkityseron selittämisessä auttaa se, että P:n ja I:n välinen määritelmällinen ero näkyy myös toistumista ilmaisevien erityismerkitysten kohdalla, niin että P ilmaisee toistokerrat sisäisesti rajattuina ja totaalisina ja tästä johtuen usein tiukasti peräkkäisinä, selkeästi eriteltyinä kertoina, kun taas I:ssä kertojen välinen aika on määrittelemätön eikä toimintoja ajatella rajattuina:

- (4.53) стало жарко глазам, я несколько раз сморгнул, потом без раздумий налил половину фужера и тут же выпил. (Волос 2001)
- (4.54) Мы много раз рассматривали на заседании Президиума РАН вопросы, связанные с ракетной и авиационной техникой, но в первый раз в повестку нашего заседания поставлена тема корабельной ядерной энергетики (Митенков 2003)

Joissain tapauksissa toiminnan luonne on sellaista, ettei perfektiivinen aspekti edes olisi mahdollinen:

- (4.55) Бударин в прежних полётах уже 5 раз работал в открытом космосе и его медицинские параметры всегда были аналогичны обнаруженным, это особенность организма (Лесков 2003)

Aina ero ei kuitenkaan ole selvä, ja esimerkiksi ajallisen kiinnekohdan virkkeelle antavat adverbiaalit saattavat olla omiaan pienentämään sitä. Vertaa:

- (4.56) В ходе встречи президент несколько раз повторил: “Давайте конкретику!” Но с “конкретными предложениями” было негусто. (Чудодеев 2003)
- (4.57) В ходе встречи президент несколько раз повторял: “Давайте конкретику!” Но с “конкретными предложениями” было негусто. (Чудодеев 2003, tuo-kattu)

4.3 Konkreettis-faktinen vs. yleisesti toteava merkitys

Imperfektiivisen ja perfektiivisen aspektin välinen oppositio on heikoimmillaan, kun tarkastellaan perfektiivisen aspektin konkreettis-faktisen erityismerkityksen (kfm) ja imperfektiivisen aspektin yleisesti toteavan erityismerkityksen (ytm) välisiä eroja. Ytm on imperfektiivisen aspektin erityismerkitys, jonka laajin käyttöalue on nimenomaan menneen ajan verbimuodoilla. Se on yleinen ja käytetty erityismerkitys, mutta esimerkiksi suomalaisille opiskelijoille suunnatuissa oppikirjoissa sitä ei käsitellä erityismerkityksenä, joskin siihen viitataan esimerkeissä ja teksteissä (Ohtonen 2012, 114).

Seuraavassa tarkastellaan ytm- ja kfm- merkitysten suhdetta erilaisissa konteksteissa.

4.3.1 Kfm ja ytm samankaltaisina erityismerkityksinä

Sekä kfm- että ytm-erityismerkitys viittaavat yksittäiseen, tapahtuneeseen toimintaan. Tämä näkyy jo merkitysten venäjänkielisissä nimissä (конкретно-фактическое / обобщенно-фактическое значения), jotka suomenkielisiä termejä paremmin tuovat esille merkitysten välisen samankaltaisuuden. Vertaa A. V. Bondarkon (2005, 239, 244) näille erityismerkityksille antamia lyhyitä määritelmiä:

1. Конкретно-фактическое значение ... обозначает конкретный единичный факт

2. Обобщенно-фактическое значение ... заключается в общем указании на самый факт наличия или отсутствия действия

Määritelmistä käy ilmi, että kumpikin erityismerkitys viittaa yksittäiseen faktaan. Ytm on kuitenkin pyritty määrittelemään tarkemmin, niin että olennaiseksi nousee nimenomaan (suomenkielisen termin mukaisesti) sen toteaminen, että jotakin on tapahtunut.

Monissa tilanteissa valinta kfm:n ja ytm:n välillä on kielenoppijalle hankalaa. Kummallakin erityismerkityksellä on kuitenkin olemassa omia tyypillisiä käyttötarkoituksiaan, joiden avulla kielenkäyttäjän on helpompi perustella ja analysoida aspektien välisiä eroja kyseessä olevissa erityismerkityksissä. Seuraavassa tutkitaan ensin imperfektiiviselle aspektille (ytm), sitten perfektiiviselle aspektille (kfm) tyypillisiä funktioita ja niiden esiintymisympäristöjä

4.3.2 Imperfektiiviselle aspektille tyypillisiä piirteitä

Deklaratiivisuus

Ytm:n deklarativisuudella tarkoitetaan tässä sitä, että nimensä mukaisesti ytm:n tärkein funktio on jonkin faktan tapahtumisen toteaminen. Tällä painotuksella tarkoitetaan ennen muuta sitä, että ytm-merkityksessä käytetyllä verbillä on ikään kuin mahdollisimman vähän sanottavaa itse toiminnasta tai siihen liittyvistä ominaisuuksista: se vain kylmästi toteaa jonkin asian tapahtuneen tai olleen tapahtumatta. Pohdi esimerkkiä (4.58):

(4.58) Он предупреждал меня

Esimerkin 4.58 informaatio voitaisiin kertoa myös paljon tarkemmin ja siinä kuvattavaa toimintaa tai sen tulosta voitaisiin tarkastella monista eri näkökulmista. Imperfektiivinen aspekti kuitenkin mahdollistaa myös puhtaan toteavan ilmaisutavan. Se ei ota tässä muodossa kantaa siihen, oliko toiminta esimerkiksi odotettua tai vaadittua tai oliko se toistuvaa vai kertaluontoista. Tämä käy paremmin ilmi esimerkistä 4.59:

(4.59) Я знаю, что Ханна поступала в магистерскую программу по переводоведению в Тамперском университете

Esimerkissä 4.59 puhuja ei tiedä, pääsikö Hanna sisään tai onko hän kenties yrittänyt pääsyä useampaan kertaan vai ainoastaan kerran.

Tarkemmat erityismerkitykset

Monet tutkijat erottavat Ytm-merkityksestä erikseen vielä monia alamerkityksiä, joille kaikille on yhteistä ennen kaikkea se, että imperfektiivistä aspektia käytetään ilmaisemaan yksittäistä toimintaa. Seuraavassa käsitellään näistä muutamia:

Toiminnan tuloksen mitätöityminen Toiminnan tuloksen mitätöitymisen merkitys (значение аннулированности результата действия) on yksi selkeimmin tunnistettavista erityismerkityksistä. Tyypillinen tässä merkityksessä esiintyvä verbi on открывать:

(4.60) – Почему в аудитории так холодно? Вы не открывали окно?

Esimerkin 4.60 lausumishetkellä vallitsee tilanne, jossa ikkuna on kiinni. Kysyjä kuitenkin epäilee, että hänen poissaollessaan oli suoritettu sekä toiminta että sen mitätöiminen: ikkuna oli avattu ja jälleen suljettu, niin että kylmää ilmaa oli mahdollisesti päässyt huoneeseen. Vastaava erityismerkitys on tyypillistä myös iteratiivisille liikeverbeille:

(4.61) – Папа вчера приезжал.

Esimerkissä 4.61 on myös tapahtunut toiminta ja sen mitätöityminen: Isä on saapunut, ollut paikalla, mutta lähtenyt jo pois ennen kuin esimerkki 4.61 on lausuttu. Huomaa kuitenkin, ettei liikeverbeissä *mitätöityminen* tarkoita, että olisi tapahtunut tarkalleen päinvastainen toiminta: puhuja ei kerro, että Isä olisi välttämättä palannut sinne, mistä oli lähtenyt, vaan ainoastaan sen, ettei tämä enää ole paikalla.

Mainittujen verbien lisäksi mitätöitymisen erityismerkitys on tyypillinen muun muassa verbeille подниматься, включать, просыпаться jne. Näitä kaikkia yhdistää se, että toiminnalle on olemassa selkeä vastakohta: laskeutuminen, sulkeminen, nukahtaminen.

(4.62) Кто-нибудь включал компьютер? Я ведь запретил..

Tilannesidonnainen resultatiivis-faktinen merkitys Nikunlassin (2002, 185) mukaan tilannesidonnainen resultatiivis-faktinen merkitys (единично-фактическое значение в условиях ситуативной совершенности действия, trfm) tulisi erottaa omaksi erityismerkitykseksi. Läheskään kaikki tutkijat eivät tätä erottelua kuitenkaan tee, ja myös tässä sitä tarkastellaan yhtenä ytm-erityismerkityksen tyyppinä. Trfm-erityismerkitys liittyy tilanteisiin, joissa kontekstista käy jollain tavalla ilmi toiminnan loppuun suorittaminen:

(4.63) Где вы защищали диссертацию? (Nikunlassi 2002)

Esimerkissä 4.63 puhuja tietää keskustelukumppaninsa joskus menneisyydessä väitelleen.

Imperfektiivinen aspekti tapahtumien sarjassa

Aivan kuten edellä kfm/kpm-opposition yhteydessä, myös kfm/ytm-opposition osalta on relevanttia pohtia, miten aspekteja käytetään, kun kuvataan tapahtumien ajallisia suhteita toisiinsa.

Imperfektiiviselle aspektille on usein tyypillistä kuvata toimintaa, joka on *kauempana* menneisyydessä kuin perfektiivisen aspektin kuvaava toiminta. Pohdi seuraavia esimerkkejä:

(4.64) Я не сразу понял, что это та книга, о которой ты мне уже говорил...

(4.65) Я, признаюсь, так и рассчитывал, что, может быть Елизавета Прокофьевна вспомнит, что я ей писал

(Rassudova 1984)

Esimerkeissä 4.64–4.65 verbit говорить ja писать viittaavat toimintaan, joka on tapahtunut selkeästi ennen muiden verbien kuvaamia toimintahektiä ja on ikään kuin vanhaa, ainoastaan yleisesti todettavaa tietoa.

Tyypillisiä konteksteja ytm-merkitykselle

Seuraavassa käydään läpi muutamia tyypillisiä tilanteita, joissa käytetään imperfektiivisen aspektin verbiä yleisesti toteavassa merkityksessä. Ytm-erityismerkitys on tavallinen muun muassa seuraavissa käyttötilanteissa:

- a. Puhuja pohtii jonkin toiminnan suorittamista ja päätös suorittaa riippuu siitä, onko toiminta ja tapahtunut:

(4.66) Надо полить цветы? Или ты уже поливал?

(4.67) Вы проветривали комнату?

(Rassudova 1984)

- b. Kun puhuja kieltäytyy ehdotuksesta:

(4.68) Пойдем смотреть “звездные войны”. - Не хочу, я его уже смотрел.

- c. Kun puhujalla on jokin oletus, jonka hän pyrkii vahvistamaan tai kumoamaan:

(4.69) Дима сказал, что это вы ему сказали. Вы действительно говорили ему об этом? (Rassudova 1984)

- d. Puhuja kuvaa toimintaa hänelle tuttuna, ennenkin kokeiltuna:

(4.70) Не бойтесь, я водил машину. было это, правда, давно.

- e. Puhuja etsii jotakin

(4.71) Вы не брали мои наушники? Они были вон тут на столе..

Tyypillisiä ytm-merkityksessä esiintyviä verbejä

Edellä lueteltujen erityismerkitysten, aikasuhteiden ja käyttötilanteiden lisäksi ytm-merkitystä pohdittaessa voi olla hyötyä seuraavasta verbilistasta, jonka A.V. Bondarko (2005, 244) antaa koskien verbejä, joiden kanssa ytm on tavallinen.

Konkr. fysik. toiminta	konkr. tahtoa ilmaiseva toiminta	kommunikaatioverbit	havaintoverbit
выезжать, заходить, идти, приводить, привозить, приезжать, разносить, брать, давать, браться, нападать, поджигать, поить, получать, продавать, пропускать, работать, стрелять, топить, убивать	вызывать, звать, исключать, нанимать, посылать, приглашать, упекать	беседовать, говорить, докладывать, называть, отвечать, рассказывать, спрашивать, обвинять, обижать, отзываться, хвалить	видеть, слышать, слыхать, встречать

4.3.3 Perfektiiviselle aspektille tyypillisiä piirteitä

Siirrytään nyt tarkastelemaan tapauksia, joiden pohjalta on tavallisesti perusteltua käyttää perfektiivistä aspektia tilanteissa, joissa viitataan yhteen tapahtumaan menneisyydessä ja joissa tätä kautta myös imperfektiivisen aspektin ytm-erityismerkitys voisi olla kilpailuva mahdollisuus.

Tarkempi konteksti

Siinä missä imperfektiivisen aspektin ytm-merkitys ilmaisee mahdollisimman vähän ja mahdollisimman yleisellä tasolla, perfektiivisen aspektin kfm-merkitys tavallisesti yksilöi kuvaamansa toiminnan tarkemmin. Tämä ero johtaa jo invarianttien merkitysten määrittelyn yhteydessä todettuun tulkintaan, jonka mukaan imperfektiivinen aspekti on parin tunnusmerkitön osapuoli, perfektiivinen taas tunnusmerkillinen: jollain tavalla specifimpi ja kantaa ottava. Esimerkeissä 4.72–4.73 kummassakin on läsnä adverbialilla ilmaistu ajallinen kehys, joka yksilöi toiminnan ja tarkentaa sen tiettyyn hetkeen menneisyydessä.

(4.72) 1-го Мая в Доме Дружбы собрались представители общественности

(4.73) В начале 1943 года Шатров получил от Виктора письмо

(Rassudova 1984)

Perfektin erityismerkitys

Kun pohditaan valintaa imperfektiivisen aspektin ytm-erityismerkityksen ja perfektiivisen aspektin välillä, on otettava huomioon eräs perfektiivisen aspektin ominaisuuksista menneessä aikamuodossa: se linkittää usein tapahtuneen tiukemmin kiinni puhehetkeen (vrt. edellä mainittu ytm-merkityksen taipumus viitata tapahtumaan, joka on kauempana menneisyydessä). Yksi tämän ominaisuuden seurauksista on, että perfektiiviselle as-

pektille voidaan erottaa oma **perfektin erityismerkitys**: se voi viitata tapahtumiin, jotka sijoittuvat menneisyyteen, mutta joiden tulos on voimassa vielä puhehetkelläkin. Usein käytetty esimerkki tästä on koskee lomaketta, joka on juuri täytetty:

(4.74) Я заполнил анкету, он лежит на вашем столе.

Vertaa esimerkkiä 4.74 esimerkkiin 4.75, jossa käytetään imperfektiivisen aspektin заполнять-verbä:

(4.75) Я уже заполнял анкету

Esimerkissä 4.74 toiminnan tulos on ajankohtainen: lomake on läsnä puhetilanteessa, se on juuri täytetty ja sijaitsee vastaanottajan pöydällä. Esimerkissä 4.75 puolestaan viitataan menneisyyteen ilman linkkiä puhehetkeen: todetaan vain toiminnan tapahtuneen. Lomakkeen sijainnista tai täyttämisaajasta ei ilmaista mitään.

Perfektiivisen aspektin kyky ilmaista menneisyydessä suoritettua toimintaa, jonka tulos on puhehetkellä voimassa, tulee hyvin esiin vertailussa imperfektiivisen aspektin **toiminnan mitätoitymisen erityismerkitykseen**. Pohdi uudestaan **esimerkkejä 4.60–4.62**. Vertaa niitä esimerkkeihin 4.76–4.78:

(4.76) Почему вы открыли окно? На улице минус двадцать пять, вы с ума сошли?

(4.77) Папа приехал, он в гостинной, иди поздоровайся.

(4.78) Не понимаю эту мою привычку: опять, кажется, первым делом включил компьютер, сам того не замечая.

Esimerkit 4.76–4.77 osoittavat, että toiminnan tulos on puhehetkellä voimassa: ikkuna on auki, tietokone päällä ja isä paikalla.

Äkillinen muutos toiminnassa

Perfektiivisellä aspektilla voidaan ilmaista toiminnassa tapahtuvia nopeita muutoksia, kuten seuraavissa esimerkeissä:

(4.79) Прохожий обернулся

(4.80) Вошедший снял плащ

(4.81) Машина свернула направо

(Rassudova 1984)

Odotetun toiminnan suorittaminen

Keskustelutilanteissa on mahdollista, että puhuja on odottanut lausuman vastaanottajalta jonkin teon suorittamista. Kun tällaisen suorituksen toteutumista tarkistetaan, käytetään usein perfektiivistä aspektia:

(4.82) Ты принял лекарство?

(4.83) Вы поговорили с ним?

(4.84) Ты помыл посуду?

4.4 Kieltomuoto menneessä ajassa

Edellä käsitellyt seikat määrittelevät aspektin valintaa myös kieltomuodossa. Kuitenkin kieltomuotoon liittyy lisäksi eräitä erityispiirteitä, jotka on syytä ottaa huomioon. Yleisesti ottaen kieltomuotoisissa lauseissa imperfektiivinen aspekti on tavallisempi kuin perfektiivinen. Voidaan sanoa, että kieltolauseissa imperfektiivisen aspektin käyttöala laajenee ja perfektiivisen aspektin käyttöala jonkin verran supistuu. Seuraavassa tarkastellaan joitakin imperfektiiviselle aspektille menneen ajan kieltomuodossa tyypillisiä piirteitä sekä verrataan tilanteita, joissa aspektin valinta on häilyvää.

4.4.1 Imperfektiivisen aspektin kieltomuotoon liittyviä erityispiirteitä

Toiminta ei vielä ole alkanut

Kun menneessä ajassa käytetään imperfektiivisen aspektin verbimuotoa, seurauksena on usein sen ilmaiseminen, ettei toiminta ole vielä edes alkanut. Virke 4.85 on tästä esimerkki:

(4.85) Уже стемнело, но свечи ещё не горели (Давыдов 1989, muokattu)

Periaatteessa samasta asiasta on kyse esimerkissä 4.86, jossa Zenit ei vielä ollut johdossa (voitolla), ts. "johdossa oleminen ei vielä ollut alkanut":

(4.86) на 60-м минуте Зенит еще не выигрывал

Vertaa myös esimerkkiä 4.87:

(4.87) В 40-ые годы кварки не изучали.

Toiminnassa ei muutoksia

Toinen imperfektiiviseen aspektiin menneessä ajassa ja kieltomuodossa liittyvä erityispiirre on, että sillä kuvataan toimintaa, joka jatkuu muuttumattomana. Usein kyseessä on esimerkiksi säätila, kuten esimerkissä 4.88:

(4.88) Дождь не переставал.

Vrt. myös seuraavia esimerkkejä, jossa muutoksettomuus koskee ennemmin toiminnan puutetta kuin toimintaa:

(4.89) Компьютер не включался.

(4.90) Шла уже 80-ая минута матча, но Роналду не забивал.

- (4.91) Ученые долго не находили ответа на вопрос о том, почему значение гравитационной постоянной составляет именно $6,67408(31) \cdot 10^{-11} \dots$

Esimerkki 4.91 osoittaa, että vastaavissa tapauksissa on mahdollista luoda mielikuva toiminnan puuttumisen kestämisestä, vaikka kyseessä olisi verbi, joka tavallisesti ei ilmaise kestoa, kuten *находить*.

4.4.2 Perfektiivisen aspektin kieltomuotoon liittyviä erityispiirteitä

Kuten edellä *myöntölauseiden osalta* huomautettiin, perfektiiviseen aspektiin liittyy usein se lisäyanssi, että puheena oleva toiminta olisi ollut odotettua, mutta odotusten vastaisesti toimintaa ei tapahtunut. Tällaisissa tilanteissa aspektien välinen kilpailu on vähäisempää, sillä perfektiivisen aspektin valitseminen on imperfektiivistä aspektia todennäköisempää

- (4.92) Ваня, мы по тебе скучали, что же это ты не пришел?
(4.93) Кстати, на заседание сенатского комитета представители Минпечати не пришли, хотя приглашение им было направлено (Ратиани 2002)
(4.94) Мы не посмотрели фильм, хотя все его хвалили (Rassudova 1984)

Esimerkeissä 4.92–4.94 korostetut verbit edustavat perfektiivistä aspektia juuri sen tähde, että toiminta oli odotettua, mutta sitä ei kaikesta huolimatta suoritettu.

Vertaa edellisiä esimerkkejä esimerkkeihin 4.95 ja 4.96:

- (4.95) Я не взял сегодня со собой ноутбука.
(4.96) Нет, я не брал ноутбука, я даже не знаю, где он.

Esimerkki 4.95 kuvaa tilannetta, jossa puhujalla nimenomaan on tavallisesti tapanaan kantaa läppäriä mukanaan, mutta jostain syystä tämän tavan luoman odotuksen vastaisesti tänään tietokonetta ei ole. Tällä on selvä merkitysero esimerkkiin (4.96), jossa vastaavaa odotusta ei ole, ja sen sijaan imperfektiivisen aspektin verbiä käytetään ytim-erityismerkityksessä kieltämään ylipäättään *sen faktan tapahtuminen, että tietokone oli otettu* (ks. myös Rassudova 1984, 97). Esimerkissä 4.96 imperfektiivisen aspektin tunnusmerkittömän luonteen mukaisesti ei oteta kantaa tilanteeseen mahdollisesti liittyvään muuhun informaatioon, vaan ainoastaan siihen, tapahtuiko läppärin ottamista, vai ei.

4.4.3 Tilanteita, joissa aspektin valinta on häilyvää

Kieltomuoto paitsi laajentaa imperfektiivisen aspektin käyttöalaa, samalla myös lisää häilyvien tapausten määrää, joissa usein mahdollisia ovat kummatkin aspektit.

Selkeimmin tämä näkyy jo muutoinkin heikossa ytm/kfm-oppositiossa. Myönteisissä lauseissa imperfektiivisen ja perfektiivisen aspektin välinen ero on näissä tapauksissa usein perua perfektiivisen aspektin ominaisuudesta kuvata toiminta sisäisesti rajattuna. Kun kyse on toiminnan *puuttumisen toteamisesta*, myös tämä vastakkainasettelu laime-nee tai häviää kokonaan. Niinpä seuraavissa esimerkeissä niin imperfektiivisen aspektin

yleisesti toteava merkitys kuin perfekttiivisen aspektin konkreettis-faktinen merkitys ovat mahdollisia:

- (4.97) Меня никто не встретил / встречал.
(4.98) Автобус не останавливался / остановился?
(4.99) Он не сообщил / сообщал о своем приезде.
(4.100) Сегодня я не купила / покупала фруктов.

(Rassudova 1984)

I:n ja P:n välisen eron häilyvyys voi näkyä myös I:n konkreettis-prosessuaalisen merkityksen yhteydessä. Tämä tarkoittaa yleensä, että kumpaa tahansa aspektia voi käyttää kuvaamaan kyseessä olevaa tilannetta, mutta aspektien välillä on pieni merkitysero siinä, että I-verbi tuo mukanaan lievän kestoa korostavan painotuksen, kuten esimerkeissä 4.101–4.102:

- (4.101) Я подошел и остановился в двух шагах. Они не замечали / заметили меня
(4.102) Егор, что ты? Так и не ложился / лег?

(Rassudova 1984)

Selkeämpi merkitysero voidaan havaita, jos perfekttiivisen aspektin verbin on todennäköistä saada perfektin erityismerkityksen mukainen tulkinta.

- (4.103) – У тебя есть со собой ноутбук? – Нет, я его не принес

Esimerkissä 4.103 on kyseessä tilanne, jossa toiminnan tuloksen puuttuminen (läppäriä ei ole) on selvässä yhteydessä nykyhetkeen, ja tämän vuoksi perfekttiivisen aspektin käyttö on helposti motivoitavissa.

5 Aspekti futuurisilla verbimuodoilla

Tässä osiossa käsitellään aspektien, erityisesti perfektiivisen aspektin käyttäytymistä lauseissa, jotka ovat aikamuodoltaan futuurisia. Käsittelyn ulkopuolelle jäävät siis tarkoituksella preesenstapaukset, koska ainakin tiukasti tulkittuna ne liittyvät yksinomaan imperfektiivisen aspektin käyttöön.

5.1 Huomioita I:n käytöstä futuurissa

5.1.1 Konkreettis-prosessuaalinen merkitys

Perusmerkityksessään, **konkreettis-prosessuaalisessa**, imperfektiivinen aspekti esiintyy tulevaan viittaavissa tapahtumissa erityisesti, kun puhujan huomio kohdistuu toiminnan osiin tai esimerkiksi toiminnan tekijään. Esimerkissä 5.1 painotus on nimenomaan tekijän osallisuudessa toimintaan:

(5.1) Что ты будешь завтра делать?

(5.2) Утром до работы буду слушать подкасты. Вечером буду играть в бадминтон.

Kpm- erityismerkityksen käyttö on erityisen havainnollista verbeillä, joilta selkeä perfektiivisen aspektin muoto puuttuu:

(5.3) Я завтра не смогу поехать с вами на стадион, буду заниматься.

Toinen selkeähkö tapaus ovat virkkeet, jotka sisältävät temporaalisen sivulauseen:

(5.4) Когда я буду рассказывать о поездке, покажу на экране самые удачные из наших фотографий.

On kuitenkin huomattava, että kpm-merkityksen käyttö futuurissa on rajatumpaa kuin menneessä ajassa, ja usein niissäkin tapauksissa, joissa imperfektiivinen aspekti on mahdollinen, voitaisiin yhtä hyvin ja suurin piirtein samassa merkityksessä käyttää myös perfektiivistä aspektia. Vertaa esimerkiksi esimerkkejä 5.1 ja 5.2 esimerkkiin 5.5, jossa vastaus kysymykseen voi hyvin sisältää perfektiivisen aspektin verbin:

(5.5) Что будем делать завтра? - Поедем за город.

5.1.2 Yleisesti toteava merkitys

Imperfektiivisen aspektin yleisesti toteava merkitys on mahdollinen myös aikamuodoltaan futuurisissa lauseissa. On kuitenkin huomattava, että verrattuna menneeseen aikaan

ytm-merkityksen mahdollistavia käyttötilanteita on selkeästi vähemmän ja ne ovat tarkemmin rajattuja. Ajattele vaikka esimerkkiä 5.6, jossa verbi on menneessä ajassa. Vastaava futuurinen esimerkki (kun pyritään viittaavaan nimenomaan yhteen yksittäiseen toimintaan) ei Rassudovan (1984, 105) mukaan ole mahdollinen:

(5.6) однажды мы уже давали вам такой совет

(5.7) *я буду давать вам такой совет

Kuitenkin erityisesti kysymyksissä ytm esiintyy myös tulevaisuuteen viitattaessa:

(5.8) Ты будешь ужинать?

(5.9) Как ты думаешь, Ханна будет в третий раз поступать в нашу магистерскую программу?

Toinen tyypillinen konteksti ytm-merkitykselle ovat virkkeet, jotka sisältävät ehtolauseen:

(5.10) Если будешь говорить с Пашей, скажи ему, что я жду от него ответа.

Toisin sanoen, ytm on mahdollinen, kun lausuman funktiona on selkeästi sen toteaminen, tapahtuuko jokin toiminta vai ei ilman, että toiminnan luonteeseen tai muihin yksityiskohtiin kiinnitettäisiin erityistä huomiota.

Usein I:n mennyttä aikaa kapeampi käyttöala näkyy siinä, että aspektien välinen kilpailu on tavallista, kuten merkitykseltään hyvin samanlaisissa lauseissa 5.11–5.12:

(5.11) Я позволю ему завтра

(5.12) Я буду звонить ему завтра

5.1.3 I:n futuuriselle käytölle tyypillisiä tilanteita

Aikomuksen merkitys

Imperfektiivinen aspekti tuo futuurisesti käytettynä usein mukanaan sen lisämerkityksen, että toiminta on tekijän *aikomaa* tai mahdollisesti aikomaa. Näissä tapauksissa on yleensä melko helppo tehdä ero I:n ja P:n välillä. Vertaa vaikka seuraavia esimerkkejä:

(5.13) Если он будет уходить, позвоните мне

(5.14) Если он уйдет, позвоните мне.

Esimerkkien 5.13 ja 5.14 välillä on selkeä merkitysero: esimerkissä 5.14 viestin vastaanottajaa pyydetään soittamaan, jos henkilö on todella lähtenyt, kun taas esimerkissä 5.13 pyyntö koskee jo tilannetta, jossa henkilö näyttää olevan aikeissa lähetä. Tyypillinen aikomusta kuvaava esimerkki on myös julkisissa kulkuvälineissä todettava:

(5.15) Вы будете выходить?

Kielteisiä rakenteita

On olemassa eräitä kieltorakenteita, jotka tyypillisesti ilmaistaan käyttäen I:tä ja futuurista aikamuotoa. Yksi tällainen on esitetty esimerkissä 5.16:

(5.16) Не будем сегодня спорить о деньгах!

Toinen vastaava rakenne on esitetty esimerkissä 5.17:

(5.17) не будем участвовать в семинаре, давайте лучше пойдем гулять!

5.1.4 I futuurissa ilman liittomuotoa

Vaikka imperfektiivisen aspektin käyttö futuurisessa merkityksessä tavallisimmillaan tarkoittaa быть-verbin avulla muodostettua liittomuotoa, ei ole lainkaan mahdotonta ilmaista tulevaisuuteen sijoittuvaa toimintaa myös pelkällä imperfektiivisen aspektin verbillä. Tämä johtuu I:n tunnusmerkittömyydestä: siinä missä P tunnusmerkillisenä invarianttina merkityksenä ei käytännössä pysty ilmaisemaan nykyhetkeen sijoittuvaa toimintaa, voi I tunnusmerkittömänä, laajempikäyttöisenä, kuitenkin ilmaista tulevaa. Tällöin I:n käyttö vertautuu ainakin jossain määrin suomen tapaan ilmaista tulevaisuutta ilman varsinaista futuurin aikamuotoa. Oleellista on, että kontekstissa on mukana jokin ilmaus (tavallisimmin ajan adverbiaali), josta toiminnan ajankohta käy ilmi.

(5.18) завтра мы едем кататься на лыжах

(5.19) в понедельник мы уезжаем

5.2 Huomioita P:n käytöstä futuurissa

Kun siirrytään puhumaan perfektiivisen aspektin käytöstä ei-menneen ajan muodoissa, P:n käyttöala laajenee (sen seurakusena, että I:n käyttöala vastaavasti kapenee). Tulevaisuuteen viittaavasta toiminnasta on usein melko selkeä määrittää, että kyseessä on yksittäinen, sisäisesti rajattu toiminta. Näin on esimerkiksi lauseissa 5.20–5.21:

(5.20) Папа, ты едешь в горы? я поеду с тобой

(5.21) Я передам ему, что вы его ждете

(Rassudova 1984)

5.2.1 P:n futuuriselle käytölle tyypillisiä tilanteita

Puhujan varmuuden ilmaiseminen

Siinä missä I ilmaisee futuurissa usein *aikomusta*, on P:n tehtävänä vastaavasti usein esittää toiminta puhujan arvion mukaan varmana, ehdottomasti toteutuvana. Ajattele tätä taustaa vasten seuraavia lauseita:

(5.22) Не волнуйся, ты справишься с этим курсом

(5.23) Не волнуйся, я из тебя сделаю человека

Jos puhuja taas on epävarma, I:n käyttö on luonteva tapa ilmaista se. I ja P voivat tällöin hyvinkin esiintyä myös samassa virkkeessä ilmaisemassa varmuuden ja epävarmuuden ristiriitaa:

(5.24) Делать я, пожалуй, буду, а сделаю, не знаю

Käynnissä oleva toiminta luvataan suorittaa loppuun

Käynnissä olevan toiminnan suorittaminen loppuun on yksi selkeä nyanssi, joka on läsnä käytettäessä P:tä futuurissa. Usein tämäntyyppisiä tilanteita esiintyy keskusteluissa, joissa toinen osapuoli odottaa toisen valmistumista:

(5.25) Что ты так долго одеваешься? - Сейчас оденусь

(5.26) Я еще не убрал бумаги, уже убираю, сейчас уберу

Välitön tulevaisuus

Eräs tyypillinen käyttötilanne futuurin perfektiiviselle aspektille ovat tapaukset, joissa puhuja kertoo, mitä tapahtuu aivan välittömässä tulevaisuudessa, esimerkiksi, mistä hän puhuu käynnissä olevassa esitelmässään:

(5.27) В своём докладе я обсужу следующие проблемы

(5.28) Я останаплюсь на следующих вопросах

5.2.2 P:n erityismerkityksiä futuurissa

Kun puhutaan perfektiivisen aspektin käytöstä ei-menneen ajan muodoissa, yksi merkittävä aspektin käyttöä määrittävä tekijä ovat **havainnollisen esimerkin** erityismerkitys sekä **potentiaalinen erityismerkitys**. Näissä erityismerkityksissä perfektiiviselle aspektille epätyypillisesti ilmaistaan toimintaa, johon voi tulkita liittyvän toistoa ja esimerkiksi kestoja ilmaisevia adverbiaaleja. Ne tuovat tavallisesti mukanaan modaalisuutta ja lisänyansseja, niin että vastaava asia voitaisiin usein ilmaista neutraalimmin imperfektiivisen aspektin muotoja käyttämällä. On myös huomattava, että se, mihin ajankohtaan verbien kuvaama toiminta näiden erityismerkitysten yhteydessä sijoittuu, on tavallista laajempi kysymys: perfektiivisen aspektin verbin voi näissä tapauksissa ainakin implisiittisesti katsoa kuvaavan paitsi konkreettisia tulevaisuuteen sijoittuvia toimintakertoja, myös enemmän tai vähemmän pysyviä ominaisuuksia tai toistuvia tapoja.

Havainnollisen esimerkin erityismerkitys

Havainnollisen esimerkin erityismerkitys tulee usein esiin geneeris-persoonaisissa lauserakenteissa, kuten esimerkeissä 5.29–5.31:

- (5.29) Так не один раз мне приходится делать, и всегда при этом пожалеешь муравьев, что приготовил им лишнюю работу, но тут же и успокоишь себя мыслью: а что им стоит собрать, если их миллионы! (Пришвин 1939)
- (5.30) Но правда бывает разная, и правдой не всегда пробыешь путь к намеченной цели (Запашный. 1998–2004)
- (5.31) Я обычно, если хочу в кино, иду на Лейстер-сквер – и всегда подберешь себе картину по вкусу. (Кузнецов 2002)

v]

Toinen jossain määrin vastaava konteksti ovat rakenteet, joissa geneeris-persoonaista ehtorakennetta seuraa ehdon vahvistava toinen lause:

- (5.32) Попросишь его - он все сделает
- (5.33) Только скажешь ему - он немедленно приедет
- (Rassudova 1984)

Potentiaallinen merkitys

Potentiaalisessa erityismerkityksessä verbit ovat morfologisesti futuurissa, mutta saattavat semanttiselta kannalta katsottuna ilmaista ajanjaksoa, jonka rajat ovat tavallista perfektivisen aspektin merkitystä laajemmat. Tämä johtuu siitä, että verbeillä ilmaistaan ominaisuuksia, jotka ovat jollekulle tyypillisiä ja siten enemmän tai vähemmän pysyviä. Tutki esimerkkiä 5.34

- (5.34) Наш дедушка на все руки мастер - он и замок починит, и игрушку смастерит (Rassudova 1984)

Esimerkissä 5.34 isoisän pysyviä ominaisuuksia kuvataan yksittäisten, tulevaisuuteen sijoittuvien toimintojen valossa: jos tulee eteen tilanne, jossa tarvitaan lukon korjausta, voidaan varmuudella sanoa, että isoisä hoitaa sen.

Jonkin ominaisuuden tyypillisuus voi näkyä myös käänteisesti: voi olla jollekin henkilölle ominaista olla tekemättä jotakin toimintaa, oli tilanne mikä tahansa. Myös näissä tapauksissa perfektivisen aspektin käyttö on mahdollista:

- (5.35) Никогда он не шепнет ей на ушко любезность, не уберет прядку с ее лица, и ни намеком не пригласит позагорать на крыше-другой, никогда, ни под каким предлогом, боже избавь
- (5.36) «Мое главное «никогда» – я никогда не ударю девушку (факты 2004)

Yksi selkeä potentiaalisen erityismerkityksen käyttötilanne ovat lisäksi tietyt kohteliaat sanonnat:

- (1) Вы не подскажете... второе терапевтическое где? (Константин Худяков 2004)
- (2) А вы не скажете, что это за музыка, Иван Афанасич? (др. 2005)

- (3) Старик тем временем открыл глаза, тяжело вдохнул и пробормотал: – Спасибо вам большое. . . Мне уже лучше. . . Вы не поможете мне подняться? (Глуховский 2005)

Esimerkit 1–3 tuovat hyvin esille potentiaalisen erityismerkityksen luonteen. Tässä merkityksessä on kyse kyvystä tai mahdollisuudesta suorittaa jokin toiminta: onko kysymyksen vastaanottajalle mahdollista, pystyykö tämä kertomaan missä tietty osasto sijaitsee, mitä musiikkia kuuluu ja niin edelleen. Tätä kautta on helppo ymmärtää, miksi vastaavat pyynnöt ovat kohteliaita, sillä ne eivät suoraan velvoita pyynnön vastaanottajaa suorittamaan toimintaa vaan ainoastaan tiedustelevat, olisiko tämä mahdollista. Vertaa esimerkin 3 pyyntöä vastaavaan suoraan käskyyn:

- (4) Пожалуйста, помогите мне подняться!

5.2.3 Modaalisuus perfektiivisen aspektin futuurimuodoilla

Esimerkiksi havainnollisen esimerkin erityismerkitys ja potentiaalinen erityismerkitys tuovat tavallisesti mukanaan myös puhujan arvioita tämän esittämän lausuman totuusarvosta tai muita lisäyansseja. Perfektiivisen aspektin käyttöön ei-menneessä ajassa liittyy myös joukko muita käyttötapoja, jotka tuovat mukanaan tietynlaista modaalisuutta.

Ajattele esimerkkejä 5.37–5.39:

- (5.37) ни за что не поверю, что у нас, с нашими подростками нет проблем!!! (Forumpost 2004)
- (5.38) Сегодня во многих организациях ни за что не получишь даже самую безобидную информацию (“Витрина читающей России” 2002)
- (5.39) один он все это не донесет (Rassudova 1984)

Edellisissä esimerkeissä perfektiivisen aspektin verbit tuovat mukanaan puhujan selkeän arvion siitä, onko verbien kuvaama toiminta todennäköistä: näissä tapauksissa P:n käyttö tuo mukanaan mahdottomuuden nyanssin. Usein tämä nyanssi tulee kyseeseen tapauksissa, jotka ovat tavallista löyhemmin sidottuja mihinkään konkreettiseen aikaan, kuten esimerkki 5.38.

P:n mukanaan tuoma modaalisuus voi olla myös täysin päinvastaista: se voi ilmaista jonkin toiminnan *väistämättömyyttä*.

- (5.40) В такой духоте разболится голова!

- (5.41) Тут заскучаешь!

(Rassudova 1984)

Esimerkeissä 5.40–ee_vaistam2 toiminta kuvataan vääjäämättömästi tapahtuvaksi perfektiivisen aspektin verbien avulla.

Esimerkit 5.42 ja 5.43 puolestaan ilmaisevat tilannetta, jossa viestin kohteelta odotettiin tai vaadittaisiin tiettyä toimintaa, mutta jota ei kuitenkaan ole tehty:

- (5.42) – Что же вы не сядете? Садитесь, прошу вас, будьте гостем (Свирский 1901)
- (5.43) – Так что же вы не останетесь в Киеве?

6 Aspekti imperatiivimuodoilla

Aspektin käyttöön imperatiivimuodoissa liittyy eräitä ominaispiirteitä. Tästä huolimatta myös tavalliset aspektien väliset erot ovat edelleen läsnä.

6.1 Imperatiivi ja yleiset aspektuaaliset erot¹

Aivan kuten indikatiivissa, myös imperatiivissa kummallakin aspektilla pätevät aspektien **aspektien invarianttien merkitysten yhteydessä** määritellyt tyypilliset, epätyypilliset ja mahdottomat piirteet. Perfektiiviselle aspektille on edelleen ominaista ilmaista sisäisesti rajattua, totaalista toimintaa ja imperfektiivisen aspektin osalta toiminnan rajattuus jätetään edelleen auki, niin että tyypillistä ovat prosessuaalisuus ja toisto.

Konkreettis-faktisen ja konkreettis-prosessuaalisen merkityksen välinen normaali ero näkyy virkkeissä **6.1–6.2**:

(6.1) Поработай, а потом пойдем гулять.

(6.2) Стойте здесь, никуда не уходите.

Esimerkissä **6.1** perfektiivinen aspekti ilmaisee kahta toimintaa, joiden sisäiset rajat on selvästi hahmotettavissa. Tämä korostuu siinä, että kyseessä on peräkkäisten toimintojen sarja.

Esimerkissä **6.2** esitetään myös kaksi toimintaa, mutta on hyvin selvää, ettei toimintojen kestoon tai totaalisuuteen oteta kantaa, vaan kyseessä on kaksi jotakuinkin samanaikaista ja määrittelemättömän kestoista toimintaa.

Myös konkreettis-faktisen ja rajattoman toiston erityismerkitysten välinen oppositio toteutuu normaalisti imperatiivissa. Tämä näkyy esimerkeissä **6.3–6.4**:

(6.3) Перед началом работы проветрите комнату

(6.4) Перед началом работы проветривайте комнату

Esimerkissä **6.4** imperfektiivinen aspekti tuo mukanaan toiminnan tulkitsemisen toistuvana.

6.2 Modaaliset erot imperatiivin käytössä

Imperatiivin aspektin käyttöön liittyvät ominaispiirteet johtuvat sävyeroista, joita valinta I:n ja P:n välillä aiheuttaa. Tärkeään rooliin merkitysten tulkinnassa nousevat sekä konteksti että intonaatio (Rassudova 1984, 178).

¹Tämän osion esimerkit peräisin Rassudovalta (1984), ellei toisin mainita.

Määritelmä 13. *Aspektien välinen perusero on, että imperfektiivisen verbin imperatiivimuoto on kauttaaltaan neutraalimpi ja ikään kuin pyytää viestin vastaanottajaa tekemään vähemmän tai *vähemmän yllättäviä* asioita kuin perfektiivisen aspektin imperatiivimuoto. Perfektiivisen aspektin verbit puolestaan usein sisältävät tiukemman pyynnön tai käskyn ja niillä on todellista sisältöä, eikä niitä käytetä ainoastaan retorisesti tai sosiaalisten konventioiden täyttämiseksi. Imperfektiivisen aspektin käskymuodoissa on usein kyse *kehotuksesta* tai rajoitetuimmissa tapauksissa *neuvosta* tai *toiveesta*, kun taas perfektiivisen aspektin imperatiivimuodot ovat usein selkeämmin *pyyntöjä* tai varsinaisia *käskyjä*.*

6.2.1 Retorinen kehotus vai pyyntö

Tarkastellaan aspektien välistä peruseroa esimerkkien 6.5–6.6 avulla.

(6.5) Проходите, пожалуйста.

Esimerkin 6.5 kehotukselle voidaan kuvitella kontekstiksi, että lentokentällä on juuri annettu kuulutus tietyn lennon matkustajille, että koneeseen voi nousta. Kuulutuksen jälkeen ovella seisova lentoemäntä toistaa muodollisesti kehotuksen käydä eteenpäin kohti istumapaikkoja. Vastaavasti esimerkissä 6.6 voidaan ajatella, että joku matkustajista seisoo keskellä matkustamon käytävää, ja lentoemäntä pyytää häntä siirtymään ja menemään paikalleen:

(6.6) Пройдите, пожалуйста, на своё место.

Esimerkissä 6.6 kyseessä ei ole vain retorinen kehotus, vaan selkeä pyyntö, jonka toteuttamiseksi pyynnön kohteen on toimittava tavalla, joka tuo selkeän muutoksen siihen, miten hän olisi toiminut ilman pyyntöä.

Asiakaspalvelutilanteissa vastaava retorisen kehotuksen ja pyynnön ero tulee usein ilmi. Jos asiakas lähestyy myyjää tennismailahyllyn luona ja pyytää näyttämään vaihtoehtoja, myyjä saattaa vastata imperfektiivisen aspektin verbillä:

(6.7) - Вот такие у нас есть.. Выбирайте!

Jos taas asiakas astuu suureen tavarataloon, jossa myyjä ei voi etukäteen tietää, onko asiakas etsimässä urheiluvarusteita vai juhlaa-aitteita, asiakkaan pyyntö myyjälle on loogista esittää perfektiivisen aspektin verbillä:

(6.8) – Пожалуйста, покажите мне теннисные ракетки.

Imperfektiivisen aspektin neutraali luonne näkyy siinä, että puhuja voi ilmaista välinpitämättömyytensä tai neutraalin suhtautumisensa johonkin pyyntöön käyttämällä imperfektiivistä aspektia:

(6.9) – Я хочу сходить сегодня к Саше. - Ну что же, иди.

6.2.2 Odotettu tai mainittu toiminta

Imperfektiivisen aspektin imperatiivi pitää usein sisällään ajatuksen siitä, että toiminta on jollain tapaa odotettua ja jossain mielessä voisi toteutua myös ilman erillistä pyyntöä. Tämä tulee ilmi, kun vertaa esimerkkejä 6.10 ja 6.11:

(6.10) Как прошел экзамен? Рассказывай!

(6.11) Расскажи, как прошел экзамен.

Esimerkissä 6.10 kehotuksen kohde osaa odottaa pyyntöä ja kummatkin dialogin osapuolista ikään kuin olettavat, että asiasta tullaan puhumaan – se on kummankin mielessä. Sen sijaan esimerkki 6.11 on sisällöltään vastaanottajalle yllättävämpi/odottamattomampi, eikä ennen virkkeen 6.11 lausumista ollut selvää, mistä asiasta tullaan puhumaan.

Tässä suhteessa aspektit toimivat imperatiivissa eri tavoin kuin edellä tarkasteltaessa menneessä ajassa tapahtuvaa kerrontaa vastaanottajalta odotetusta toiminnasta. Vertaa esimerkkejä 6.12 ja 6.13:

(6.12) Ты помыл посуду?

(6.13) Ты помыл посуду? Нет? Ну, давай, мой!

Odotetun toiminnan käsitteeseen liittyy myös ajatus siitä, että jokin pyyntö ikään kuin ”leijuu ilmassa” ja odottaa vastaustaan. Tällöin ensimmäinen pyyntö on saatettu esittää perfektiivisellä aspektilla, mutta kun vastausta ei kuulu, kehoitus toistetaan imperfektiivisellä aspektilla. Samantapainen tilanne on läsnä, kun kehotuksen kohde epäröi tai ujostelee kehottajan mielestä ilman syytä:

(6.14) – Войдите. . . . Ну что же ты? Не бойся, входи, входи!

(6.15) – Читайте, читайте, вы мне не мешаете.

(6.16) – Возьмите.. Берите, берите, у меня есть еще одна ручка.

Sama ilmiö on nähtävissä myös, kun kehottaja käy kärsimättömäksi:

(6.17) – Запиши мой телефон. . . Записывай, пожалуйста, я очень тороплюсь.

6.2.3 Neuvo tai toive

Imperfektiivisen aspektin imperatiivin tyypillinen rooli odotettuna kehoituksena näkyy myös, kun pohditaan, mitä jossakin asiassa tulisi tehdä, ja päädytään johonkin vaihtoehtoon, josta on jo aiemmin keskusteltu:

(6.18) Я думал, как вам поступить? Знаете, что? Соглашайтесь, поезжайте в новое место!

Jos neuvo tulee ikään kuin pyytämättä ja odottamatta, perfektiivinen aspekti on todennäköinen:

(6.19) – Проиграй нарочно, посмотрим, как он на это реагирует.

Jos imperatiivilla ilmaistava pyyntö on ennemminkin toive, käytetään myös imperfektiivistä aspektia:

(6.20) – Приходи сегодня домой пораньше.

6.3 Imperfektisen aspektin erityispiirteitä

Kun huomio kiinnitetään toiminnan tapaan, on todennäköistä käyttää imperfektiivistä aspektia:

(6.21) Пиши аккуратнее, а то цифры не разобрать!

Imperfektiivisen aspektin voi ajallisesti katsoa viittaavan välittömään puhehetkeen ja toiminnan aloittamiseen:

(6.22) – Чего вы ждете? Начинайте!

6.4 Perfektiivisen aspektin erityispiirteitä

Jos imperatiiviin liittyy muu kuin puhehetkeen viittaava ajanilmaus, perfektiivinen aspekti on tavallisesti ainoa vaihtoehto:

(6.23) – Сделайте эту работу сегодня / к двум часам / к субботе.

Tämä on loogista, kun ajattelee, että ajanilmaus tuo mukanaan ajatuksen siitä, että toiminta käsitetään totaalisena: sen loppumisen on myös mahdollista aikalähteen sisälle.

7 Aspekti infinitiivimuodoilla

Infinitiivimuodot tekee aspektin valitsemisen kannalta erityiseksi muun muassa se, että infinitiivimuoto ei itse kanna mukanaan informaatiota aikamuodosta. Tästä johtuen infinitiivissä kuvattavan toiminnan sijoittaminen aikaan on vaikeampaa kuin persoonamuotoisissa verbitapauksissa. Infinitiivimuotojen osalta myös kontekstuaaliset tekijät, esimerkiksi toistuvuutta ilmaisevat adverbiaalit, antavat usein vähemmän vihjettä aspektista kuin tavallisesti, mikä näkyy seuraavassa Rassudovan (1984, 129) esimerkissä, jossa toistuvuutta ilmaisevan adverbiaalın *время от времени* kanssa on käytetty perfektiivisen aspektin verbiä *увидеться*:

(7.1) В этом году у них была возможность время от времени *увидеться*

7.1 Infinitiivi täydennyksenä

Useimmiten infinitiivissä käytetty verbi esiintyy jonkin toisen verbin täydennyksenä (дополнение) eli on *alisteinen* jollekin persoonamuotoiselle verbille, niin että aspektin valintaa mietittäessä on otettava huomioon kahden verbin ominaisuudet.

Tietyissä tapauksissa pääverbin ominaisuuksiin kuuluu, että se yhdistyy toisen aspektin kanssa useammin kuin toisen. Esimerkiksi verbit мешать ja помогать saavat usein täydennykseen prosessuaalisuutta kuvaavan imperfektiivisen aspektin verbin, kuten esimerkeissä 7.2 ja 7.3

(7.2) Он помогал сторожу *топить* печь, убирал комнаты и очень усердно учился. (Газданов 1930)

(7.3) Но сейчас что-то мешало ему *сочинять*, какая-то внутренняя заноза. (Грекова 1982)

Надеяться puolestaan esiintyy usein perfektiivisen aspektin verbin kanssa:

(7.4) Министр по электронной торговле острова Мэн Тим Крейн (Tim Craine) также надеется *привлечь* офшорный бизнес освобождением от налогов и другими льготами. (РБК 2004)

On verbejä, joilla infinitiivitäydennyksen aspekti ei ole *todennäköisemmin* vaan *välttämättä* joko imperfektiivinen tai perfektiivinen. Seuraavassa on annettu kummankin aspektin osalta yksi esimerkki tällaisista ryhmistä.

7.1.1 Vaihetta ilmaisevat verbit

Ehkä tunnetuin tällainen verbiryhmä ovat *vaihetta ilmaisevat verbit* (фазисные глаголы). Nikunlassin (2002, 176) mukaan vaihetta ilmaistaessa on loogista, että ainoastaan imperfektiivinen aspekti on mahdollinen: koska perfektiivinen aspekti ilmaisee toiminnan sisäisesti rajattuna ja kokonaisena, se ei anna mahdollisuutta hajottaa toimintaa useammaksi vaiheeksi ja ikään kuin astua verbin kuvaavan kokonaisuuden sisään. Tyypillisiä vaihetta ilmaisevia verbejä ovat esimerkiksi начинать, статья, кончать, продолжать:

- (7.5) Ситуация там *продолжает оставаться* достаточно сложной. . .
- (7.6) Бабка сейчас ложится спать и требует, чтобы я *кончала писать* и тоже легла (Щеглов 2003)
- (7.7) Боялся того, что вот, если бы немцы пришли, как в кино, и всех бы *стали убивать*, то я бы притворился мёртвым и ни за что бы не шелохнулся, лежал бы, как мёртвый. (Гришковец 2004)

7.1.2 Selkeän resultatiiviset verbit

Sen sijaan monilla *selvästi resultatiivisilla* verbeillä täydennyksen on edustettava perfektiivistä aspektia. Esimerkkejä tällaisista verbeistä ovat *успеть* ja *удаться*:

- (7.8) Очень рассчитываем на то, что Президенту Х. Карзаю *удастся укрепить* центральное правительство, *укрепить* военные силы, силы правопорядка (Путин 2004)
- (7.9) – Так вы уже *успели прочитать* эти странички?! - воскликнул он, кивнув на раскрытую черную тетрадь. (www.relgros.su)

7.2 Infinitiivi itsenäisenä

Infinitiivin käyttöön itsenäisenä verbimuotona (ts. ei toisen verbin täydennyksenä) liittyy monia rajoituksia. On kuitenkin olemassa eräitä tyypillisiä rakenteita, joissa itsenäinen käyttö on mahdollista ja joissa usein jompikumpi aspekteista on tyypillisempi.

Perfektiivistä aspektia käytetään usein rakenteissa, joissa infinitiivimuoto on osana ehtoa ilmaisevaa sivulausetta:

- (7.10) Если *остановиться* на мостике и *посмотреть* вниз, сразу заметишь огромных карпов, которые плещутся в воде. («Даша» 2004)

Vastaava rakenne ovat virkkeet, joiden ensimmäinen lause rakentuu mallin *прежде чем* + infinitiivi mukaan:

- (7.11) Прежде чем *перейти* к рассмотрению конкретных данных о составе суда присяжных, сделаем ряд замечаний общего характера (Афанасьев 2003)

Sen sijaan rakenteet, joissa ilmaistaan toiminnan käynnistymistä puhehetkellä, vaativat imperfektiivistä aspektia:

(7.12) Скоро мне уезжать. (Rassudova 1984)

(7.13) Вам отвечать за это. (Rassudova 1984)

7.3 Infinitiivi ilmaistaessa muuta kuin toistuvaa toimintaa

Kun infinitiivillä ei viitata toistuvaan toimintaan vaan yksittäisiin tapauksiin, kyseessä on todennäköisimmin perfektiivisen aspektin verbi. Toistuvuuden ja kertaluontoisuuden välinen ero onkin juuri infinitiivimuotojen osalta erityisen tärkeä aspekteja erottava tekijä: esimerkiksi toiminnan tulos on pienemmässä roolissa. Esimerkissä 7.14 on kuvattu perfektiivisen aspektin infinitiivimuoto yksittäistä toimintaa merkitsevänä:

(7.14) В воскресенье мы собираемся *сходить* на выставку (Rassudova 1984)

Erityisen selkeästi yksittäisen toiminnan ilmaiseminen perfektiivisen aspektin infinitiivimuodolla näkyy modaalisuutta ilmaisevien predikaattien, kuten *надо*, *можно*, ja *хотеть* kanssa. Pyrkimys ilmaista yksittäisiä toimintoja näissä tapauksissa perfektiivisen aspektin verbeillä johtaa paikoin siihen, että perfektiivistä verbimuotoa A käytetään semanttisesti soveltuvamman imperfektiivisen muodon B sijasta, vaikka A:n ja B:n välinen yhteys olisi kaukana aspektiparista.

(7.15) Мне надо *поговорить* с ним (Rassudova 1984)

Esimerkissä 7.15 on käytetty delimitatiivista teonlaatua edustavaa поговорить-verbiä imperfektiivisen говорить-verbin asemesta, vaikka voidaan hyvin selvästi todeta, etteivät говорить ja поговорить ole aspektipareja. Vastaavissa konteksteissa teonlaatujen merkitys laimenee ja verbien päämerkitykseksi nousee yksittäisen toiminnan kuvaaminen. Rassudova (1984, 132) antaa vielä seuraavat esimerkit:

(7.16) Мне надо *увидеть* в ближайшее время своего научного руководителя.

(7.17) Мне еще надо *поработать*.

(7.18) Я хочу *прочитать* эту книгу

Perfektiivisen aspektin dominanssi yksittäisiä toimintoja ilmaistaessa tarkoittaa, että esimerkiksi menneessä ajassa tärkeää yleisesti toteavan ja konkreettis-faktisen merkityksen välistä oppositiota ei infinitiivimuotojen osalta käytännössä ole olemassa. Poikkeuksiakin perfektiivisen aspektin hallitsevaan asemaan kuitenkin on.

7.3.1 Tilanteita, joissa yksittäistä toimintaa ilmaistaan imperfektiivisellä aspektilla

Vaikka normaalisti esimerkiksi *можно*- ja *надо*-predikaattien kanssa ilmaistavaan kertaluontoiseen toimintaan käytetään perfektiivistä aspektia, imperfektiivinen aspekti tulee

kysymykseen, jos verbin kuvaama toiminta tapahtuu tai on käynnistymässä juuri puhehetkellä. Tällaisissa tilanteissa toimintaan liittyy usein myös se nyanssi, että toiminnan suorittaminen on odotettua ja ikään kuin etiketin mukaista:

(7.19) - Можно (уже) *наливать* чай?

Esimerkissä 7.19 kysyjä oletettavasti seisoo teepannu kädessä ja haluaa tietää, voiko suorittaa puhehetkeä välittömästi seuraavan, odotuksenmukaisen toiminnan.

(7.20) Надо *ложиться*, уже десять часов. (Rassudova 1984)

Esimerkissä 7.20 puhuja katsoo kelloa ja huomaa, että juuri nyt (puhehetkellä), tulisi suorittaa verbin *ложиться* kuvaama toiminta. Tässä merkityksessä надо/нужно + infinitiivi -rakenteet olisivat usein korvattavissa пора-predikaatilla:

(7.21) Библиотека закрывается, надо (пора) *сдавать* книги!

Toiminnan linkittyminen puhehetkeen voi tulla kysymyksiin myös erityisen kiireellisissä tilanteissa:

(7.22) надо *вызывать* врача!

Yleisesti toteava erityismerkitys on infinitiivissä melko harvinainen, mutta se esiintyy esimerkiksi tapauksissa, joissa toiminta on jo kertaalleen nimetty ja infinitiivimuotoisella verbillä ainoastaan mainitaan toiminta uudestaan:

(7.23) мы должны провести подобный эксперимент. - А когда его *проводить*? (Rassudova 1984)

7.3.2 Ei-modaalinen verbi + infinitiivi

Seuraavassa tarkastellaan joitakin yksittäisiä tapauksia, joissa infinitiivin pääsanana on jokin muu kuin modaalisuutta ilmaiseva predikaatti.

Oman yksittäistä toimintaa kuvaavan ryhmänsä muodostavat rakenteet, joissa pääverbinä on usein liikeverbi ja infinitiivimuodossa oleva verbi kuvaa tarkoitusta tai päämäärää. päämäärää. Näissä tapauksissa on monesti läsnä konkreettis-faktisen ja konkreettis-prosessuaalisen erityismerkityksen välinen oppositio, kuten Rassudovan (1984, 145) esimerkeissä 7.24–7.25:

(7.24) он приехал сюда *изучать* экономику края

(7.25) он приехал *сообщить* о результатах

Imperfektiivisen aspektin voi lisäksi nähdä esiintyvän useammin rakenteissa, jotka eivät ilmaise varsinaista päämäärää, vaan ainoastaan liikettä tai pyrkimystä kohti sitä:

(7.26) – Куда идешь? – Иду *ужинать*.

Tutkitaan vielä seuraavaa Rassudovan (1984, 146) esittämää kolmen lauseen rypästä:

(7.27) Он пошел в магазин *купить* чего-нибудь на ужин.

(7.28) Он пошел *покупать* новый костюм.

(7.29) Он пошел *покупать* подарки к празднику.

Esimerkissä 7.27 infinitiivimuotoinen perfektiivisen aspektin verbi kuvaa toimintaa, *jonka jälkeen toiminnan suorittaja aikoo palata takaisin*. Ostaminen käsitetään yksittäisenä toimintona, ja infinitiivimuotoisen verbin tulkinnassa painottuu ajatus päämäärästä. Sen sijaan kahdessa muussa lauseessa infinitiivimuotoinen imperfektiivisen aspektin verbi esittää toiminnan kompleksisempaa, niin että sen voi nähdä koostuvan useista osatapahtumista. Painopiste on enemmän pyrkimyksessä kohti päämäärää kuin varsinaisessa päämäärän saavuttamisessa.

Ei-modaalisten verbien infinitiivitäydennyksistä on vielä syytä listä, että давать-verbin imperatiivimuodolla muodostettavien kehotusten suhteen aspekteilla on seuraava työnjako:

1. Imperfektiiivistä aspektia käytetään, kun давать-verbiin liitetään infinitiivi
2. Jos давать-verbiin liittyvä verbi on persoonamuodossa, käytetään perfektiiivistä aspektia.

(7.30) Давайте придерживаться темы!

(7.31) Давайте придержимся темы!

7.4 Infinitiivi ilmaistaessa toistuvaa toimintaa

Kun imperfektiivisen aspektin verbi esiintyy infinitiivissä, tulee toiminnan tulkitseminen toistuvana todennäköisemmäksi verrattuna – kuten edellä todettiin – yleisesti toteavaan, mutta myös konkreettis-prosessuaaliseen merkitykseen. Usein imperfektiivinen infinitiivi ilmaisee habituaalista (puhujalle tyypillistä tai tavaksi muodostunutta/muodostuvaa) toimintaa:

(7.32) Так вот, пока память мне не изменяет, я решил *делать* мемуарные записи об артистах, режиссёрах, писателях, с которыми мне повезло работать и дружить. (Горин 1998)

(7.33) учительница настоятельно советовала Нате *обращать* больше внимания на подопечного (Гиголашвили 2007)

Toiston merkitys käy luonnollisesti selvemmäksi, jos mukana on toistoa ilmaiseva adverbiaali:

(7.34) И конечно, не забывайте почаще *менять* пароль: как говорят военные, дополнительные организационно-технические меры не помешают. (Лысак 2003)

Habituaalisuus on läsnä myös tarkasteltaessa *принято*-predikaatin täydennyksenä toimivia imperfektiivisen aspektin infinitiivimuotoja:

(7.35) Везде принято *давать* чаевые – 10% от общей суммы («Даша» 2004)

(7.36) Среди адвокатов принято *хвалить* суд присяжных (Андреев 2003)

Infinitiivissä ilmaistava toistuvuus on usein selkeimmin tulkittavissa **potentiaalis-laadulliseksi erityismerkitykseksi** – etenkin verbin *уметь* ja muiden vastaavien rakenteiden yhteydessä:

(7.37) Она совсем не умела *готовить*, но меня это устраивало, как ни странно (Ткачева 2003)

(7.38) Учёный обладает способностью *задавать* точные вопросы природе, *находить*, *улавливать*, *понимать* ответы на них. (Гранин 1987)

7.5 Infinitiivi ja kieltomuodot

Infinitiivi ja kieltomuodot ovat erityinen osa-alue siinä suhteessa, että imperfektiivisen aspektin ja kieltomuodon välillä on usein selvä yhteys. Tämä tietyissä tapauksissa havaittava säännönmukaisuus saattaa kuitenkin myös hämätä ajattelemaan, että aina, kun infinitiivi seuraa kieltomuotoista verbiä, infinitiivissä olevan verbin tulee olla imperfektiivistä aspektia. Vaikka tällaista sääntöä ei ole mahdollista muodostaa, voidaan kuitenkin todeta, että oppositio *myöntömuoto + perfektiivinen aspekti / kieltomuoto + imperfektiivinen aspekti* on olemassa ja toteutuu tietyissä konteksteissa usein.

Kieltomuotoon liittyvä oppositio ei tavallisesti ohita tai tee tyhjäksi aspektin välisiä peruseroja. Näin ollen esimerkiksi konkreettis-faktisen merkityksen ja rajoittamattoman toiston merkityksen välinen ero säilyy myös kieltomuotoon liittyvissä infinitiiveissä:

(7.39) Он не согласился *прийти* в понедельник

(7.40) Он не согласился *приходить* в понедельник

Esimerkki 7.39 ilmaisee kfm-merkityksen mukaisesti yhtä konkreettista, sisäisesti rajattua toimintaa ja esimerkki 7.40 toistuvaa toimintaa.

Kielto-I:n ja myöntö-P:n välinen oppositio on selkeimmillään, kun kiellon kohteena ei ole infinitiivin pääsana, vaan infinitiivi itse. Näissä tapauksissa on hyvin epätodennäköistä, että infinitiivimuotoinen verbi edustaisi perfektiivistä aspektia:

(7.41) Так, заключая соглашения со своими агентами, система WU настаивает на включении в договор условий о том, что агент обязуется не *заключать* аналогичные соглашения с другими платёжными системами (Вопросы статистики 2004)

(7.42) А насчёт всего здания мы предпочитаем не *загадывать* (Гулина 2003)

(7.43) Я старался не *употреблять* слов, которые не были бы понятны второкласснику (Волос 2001)

7.5.1 Nesessiivisyyden kieltäminen

Nesessiivisyyden kieltäminen on ainoa alue, jossa kieltomuoto ja imperfektiivisen aspektin infinitiivi ovat täysin säännönomaisesti sidoksissa toisiinsa. Nesessiivisyyden kieltäminen toteutuu ennen kaikkea rakenteissa *не + надо, нужно, нельзя, должен* (jne.) + inf.

- (7.44) Не надо *забывать*, что нефть – невоспроизводимый ресурс, разведанные запасы которого уже почти не растут (Блант 2003)
- (7.45) Мы твердо убеждены, что клиент не должен *переплачивать* за раскрытый бренд (www.lawsynergy.ru)
- (7.46) Больше не нужно *откладывать* покупку на потом! (otzyvytut.ru)

Huomaa kuitenkin: imperfektiivista aspektia käytetään eksklusiivisesti ainoastaan niissä *не + надо-, нужно-, нельзя-, должен-* (jne.) + inf -rakenteissa, joissa kielto kohdistuu nimenomaan jonkin toiminnan nesessiivisyyteen. Kun näitä rakenteita käytetään ilmaisemaan muita merkityksiä, myös perfektiivinen aspekti on usein mahdollinen tai jopa ainoa vaihtoehto. Näitä tapauksia käsitellään tarkemmin alempana.

Nesessiivisyyteen kohdistuva kielto voidaan saada aikaan myös itsenäisenä esiintyvällä infinitiivimuodolla:

- (7.47) Не *брать* с собой такую тяжесть! (Rassudova 1984)

Imperfektiivisen aspektin käyttöalaa ovat myös tapaukset, joissa läsnä on *ainoastaan epäily*s jonkin toiminnan pakollisuudesta:

- (7.48) Зачем *писать* много о том, чьи взгляды тебе чужды? (ateism.ru)
- (7.49) Но у меня возникает вопрос: зачем нам *переводить* это на платную основу, так и хочется сказать «на коммерческую основу», когда у нас есть немало средств массовой информации, Интернет, где публикуются антикоррупционные расследования с фактами, с анализом, со свидетельствами? (www.zakonia.ru)

a]

7.5.2 Mahdottomuuden ilmaiseminen

Siinä missä nesessiivisyyden kieltäminen on imperfektiivisen aspektin tehtävä, kuuluu mahdottomuuden ilmaiseminen selkeästi perfektiivisen aspektin tehtäviin. Vertaa seuraavia esimerkkejä:

- (7.50) Вам не *проходить* эту дистанцию
- (7.51) Вам не *пройти* эту дистанцию

Lauseista 7.50 (imperfektiivinen aspekti) ilmaisee, ettei kulkeminen ole pakollista, ja 7.51, ettei se ole mahdollista. Lauseiden välinen ero syntyy pelkästään aspektuaalisin keinoin.

Tavallinen mahdottomuutta ilmaiseva rakenne on *нельзя + P*. Näissäkin tapauksissa

imperfektiivisen aspektin verbi saisi kiellon kohdistumaan nesessiivisyyteen, perfektiivisen aspektin puolestaan mahdollisuuteen sinänsä:

- (7.52) Другое дело, что на муниципальном уровне нельзя *решить* межгосударственные вопросы (Студенников 2004)
- (7.53) Нельзя *сказать*, что в пьесе Ибсена только одна тема. (Гулина 2003)
- (7.54) Историю нельзя *переписать* . . . -на ваш взгляд, была ли у России политическая альтернатива в 91-м или 93-м? (Сухова 2003)

7.5.3 Не должен -rakenteen merkitys perfektiivisen aspektin yhteydessä

Venäjää vieraana kielenä opiskelevalle tuottavat usein vaikeuksia tapaukset, joissa puhuja haluaa nesessiivirakenteen avulla ilmaista arvioita siitä, kuinka todennäköistä jokin toiminta on. Siinä, missä suomessa tämän funktion täyttää konditionaalimuotoinen nesessiivirakenne, kuten esimerkissä 7.55,

- (7.55) Kallen ei pitäisi myöhästyä. (*Sen taustatiedon perusteella, joka minulla Kallesta ja tästä tilanteesta on, pidän epätodennäköisenä, että J. myöhästyisi*)

Venäjässä vastaavien konditionaalirakenteiden käyttö tässä merkityksessä ei kuitenkaan ole luontevaa, vaan merkitystä ilmaistaan *не должен + perfektiivisen aspektin infinitiivi* -rakenteella:

- (7.56) Калле не должен *опоздать*

Tutki myös seuraavia korpuusesimerkkejä:

- (7.57) Всё-таки фельдшер фронтовик опытный и не должен *упустить* подростка, если бы тот захотел бежать (Быков 2001)
- (7.58) Рассчитанная номинальная траектория астероида такова, что он не должен *столкнуться* с Землёй в 2036 году (Зимина 2009)

8 Teonlaadut

Aspektuaalisuutta tutkittaessa on useimmiten selvityksen kohteena, mitkä ominaisuudet luonnehtivat aspekteja kieliopillisena kategoriana kokonaisuudessaan. Tämän kurssin kuussa olemme kysyneet, mitkä ominaisuudet ja piirteet ovat tyypillisiä kummallekin aspektin invarianteista merkityksistä, mitä piirteitä invariantit merkitykset eivät ilmaise olenkaan ja minkä piirteiden ilmaiseminen on rajoitettua. Olemme myös kiinnittäneet huomiota *erityismerkityksiin*, tietynlaisiin käyttökonteksteihin, joissa toiset piirteet nousevat hallitsevammiksi kuin toiset.

Aspektuaalisuutta voidaan kuitenkin tarkastella myös sanatasolla, *leksikaalisesti*. Yksittäisellä sanalla voi nimittäin olla aspektuaalisia ominaisuuksia, jotka eivät ensisijaisesti johdu siitä, että kyseessä on imperfektiivisen tai perfektiivisen aspektin verbi. Sen sijaan tiettyjen verbien voidaan katsoa muodostavan saman aspektin sisällä ryhmiä, joita yhdistää jokin tietty, esimerkiksi toiminnan ajalliseen kestoon liittyvä ominaisuus. Tällaisia ryhmiä¹ nimitetään *teonlaaduiksi*².

Teonlaatuja voidaan tutkijasta riippuen erottaa hyvinkin erilaisia määriä. Jotkin analyysit pitäytyvät vain muutamassa teonlaadussa, toiset pyrkivät asettamaan kaikki verbit jännöksettä johonkin, väljäänkin, semanttiseen ryhmään. Teonlaadut voivat siis olla kokonaisvaltainen lähestymistapa koko verbijärjestelmään, mutta tätä lähtökohtaa ei käytetä tällä kurssilla, vaan käsittelyyn otetaan muutama mahdollisimman selväpiirteinen verbijoukko.

Tiettyä teonlaatua edustaville verbeille on tyypillistä, etteivät ne muodosta aspektiparia, vaan edustavat ainoastaan esimerkiksi perfektiivistä aspektia. Näin ollen esimerkiksi verbillä *постоять* ei *delimitatiivisen* teonlaadun verbinä ole imperfektiivisen aspektin muotoa. Perfektiivisen aspektin teonlaatuja on perinteisesti eroteltu selkeästi useampia kuin imperfektiivisen aspektin teonlaatuja.

Teonlaadut muodostetaan tavallisimmin liittämällä prefiksi imperfektiivisen aspektin prefiksittömään (tai joissain tapauksissa prefiksilliseen) verbivartaloon (ks. esimerkiksi virkkeen 8.1 *засмеялись*). Harvinaisempi muodostuskeino on liittää suffiksi/suffiksi ja prefiksi imperfektiivisen tai perfektiivisen aspektin verbivartaloon. Teonlaaduista ei voi kuitenkaan tehdä puhtaasti morfologista tai täysin säännönmukaista prosessia: esimerkiksi *по*-prefiksin liittäminen verbivartaloon voi joko olla tuottamatta minkään teonlaadun verbiä tai tuottaa useita ei teonlaatuja, kuten inkoatiivisen, delimitatiivisen tai attenua-

¹Kysymykseen siitä, ovatko teonlaadut leksikaalinen ominaisuus vai ennemminkin itsenäinen kieliopillinen kategoria, ei ole selvää vastausta ((ks. Batiukova 2005, 2)) Tässä yhteydessä on nähdäkseni kuitenkin riittävä pitää teonlaatua nimenomaan leksikaalisena kategoriana erotukseksi erityismerkityksistä, jotka ovat aspektin kieliopillisen kategorian kontekstista riippuvaisia realisoitumia.

²Способы действия. A.V. Isachenkolla: Совершенности (Исаченко 2014). Huomaa lisäksi kansainvälinen termi *Aktionsart*.

tiivisen teonlaadun.

(8.1) Он *засмеялся* и сказал : “Вообще-то меня так враги называют”

Kattavan esityksen laajasta joukosta eri teonlaatuja antaa (Исаченко 2014, 224). Asiaa käsittelevät tällä kurssilla hyödynnetyistä lähteistä myös esimerkiksi (Nikunlassi 2002, 169–172 (ks. erit. suomenkieliset termit)) , (Rassudova 1984, 20–21) ja (Bondarko 2005, 226). Seuraavassa luodaan pääasiassa näiden teosten pohjalta tarkempi katsaus joihinkin merkittävimpiin ja pintapuolisempi kurkistus eräisiin marginaalisempiin teonlaatuihin.

8.1 Inkoatiivinen (начинательный) teonlaatu

Teonlaaduista ensimmäisenä esitellään yleensä aina inkoatiivinen (myös: ingressiivinen) teonlaatu - mahdollisesti juuri siksi, että kyseessä ovat verbit, jotka ilmaisevat toiminnan *alkamista*. **Inkoatiivinen teonlaadun verbit ovat aspektiltaan perfektiivisiä.** On myös syytä kiinnittää huomiota siihen, että inkoatiivinen teonlaatu esiintyy vain intransitiiviverbeillä.

8.1.1 Muodostaminen

Inkoatiivisen teonlaadun muodostamisessa käytetään useimmiten *za*-prefiksiä, mutta myös *no*-prefiksiä ja joskus *ez*-prefiksiä

8.1.2 Esimerkkejä

Inkoatiivisen teonlaadun verbejä muodostetaan usein muun muassa akustista (8.2) tai visuaalista (8.3) aistihavaintoa kuvaavista sanoista:

(8.2) Я почти *зааплодировал*, когда ведущая программы задала очевидный вопрос : “Почему СВС (а на самом деле , большинство СМИ) не беспокоятся о том , что они глубоко оскорбляют христиан”

(8.3) Постой! – Глаза её обрадованно *засияли*. – Кажется, где-то осталась бутылка коньяку, которую мы с тобой не допили.

Myös subjektin aktiivista toimintaa kuvaavat verbit ovat tavallisia:

(8.4) И судьбой артиста не интересуемся, пока он не *запьет*, не повесится или в отчаянии не начнет публично перетряхивать постельное белье» (moskva.bezformata.ru)

Koska *po*-prefiksi on niin produktiivinen, sen avulla muodostettu verbi edustaa inkoatiivista teonlaatua vain harvoin. Joitakin tapauksia kuitenkin on:

(8.5) Они *полюбили* друг друга.

Esimerkissä 8.5 полюбить voidaan tulkita nimenomaan rakastamisen alkamiseksi, siis rakastumiseksi. Verbi voisi saada, joskaan ei todennäköisesti, myös päämäärää/kestoa

ilmaisevan määreen kuten *на всю жизнь*.

Liikeverbeihin on tässä merkityksessä syytä kiinnittää erityistä huomiota. Duratiivisen liikkeen alkamista kuvattaessa käytetään *по*-prefiksiä, iteratiivisen liikkeen alkamista kuvattaessa puolestaan *за*-prefiksiä. Huomaa, että vaikka etuliitteelliset iteratiiviset liikeverbit ovat tavallisesti imperfektiivisiä, inkoatiivista teonlaatua edustaessaan ne ovat *perfektiivisiä*

(8.6) Большой встал и *заходил*

(8.7) Он бросился в море и *поплыл* к острову Дело

В(з/с)-prefiksi on inkoatiivisen teonlaadun muodostamisessa harvinainen, ja siihen liittyy usein selkeä ekspressiivinen lisänyanssi, niin että nämä tapaukset tulevat käytännössä yksinomaan puhekielen piiristä (Исаченко 2014, 230).

(8.8) Тогда боярин Ковшегуб, сидящий в углу харчевни и пьющий сусло, ударил кулаком по столу и *вскричал*: “Кто есть сей?” (tramwaj.narod.ru)

8.2 Delimitatiivinen (онграничительный) teonlaatu

Delimitatiivinen teonlaatu kuvaa toiminnan *ajallisesti rajoitettuna*. Toiminta esitetään totaalisena, rajattuna kokonaisuutena, joka kestää vain tietyn ajan. Isachenko (2014, 235) huomauttaa, että ajallinen rajoittuneisuus on tässä yhteydessä suhteellista: delimitatiivisen verbin, kuten *поработать*, osoittama konkreettinen ajanjakso voi vaihdella sekunneista vuosiin.

8.2.1 Muodostaminen

Suurimmassa osassa tapauksia Delimitatiivinen teonlaatu muodostetaan imperfektiivisen aspektin prefiksittömistä verbeistä *по*-prefiksin avulla. Harvinaisena poikkeuksena voi mainita *вз*-prefiksin + *ну*-suffiksin liitetynä *дремать*-verbiin (torkkua).

(8.9) А я, пожалуй, пойду вздремну после обеда. (literatura1.narod.ru)

8.2.2 Esimerkkejä

Hyvin usein delimitatiivisen teonlaadun verbi muodostetaan intransitiiviverbeistä, kuten esimerkeissä 8.10–8.12.

(8.10) Я *постоял, покашлял*, вздохнул – старик всё спал. (Домбровский 1978)

(8.11) Каждый должен поставить себе целью – хорошо выполнить работу и получить за нее хорошее вознаграждение. Когда работа кончена, можно *повеселиться* (marketingsamara.narod.ru)

(8.12) “Большинство спектаклей для детей повсеместно сделаны по железным рецептам” старым казачьим способом “: *поговорили, попели, потанцевали*. (сцена 2006)

Delimitatiivinen teonlaatu on tavallinen ja produktiivinen, mutta läheskään kaikista verbeistä muodostus ei silti ole mahdollista. Jos verbin valenssiin kuuluu objekti (toisin sanoen, jos verbi ei voi esiintyä ilman objektia), delimitatiivinen teonlaatu on epätodennäköinen (vrt. esim. *любить*). Samaten delimitatiivinen teonlaatu on käytännössä mahdoton sellaisilla pysyvää tilaa ilmaisevilla verbeillä kuin *иметь* ja *знать*.

8.3 Attenuatiivinen (смягчительный) teonlaatu

По-etuuliite voi rajoittaa toimintaa muussakin kuin ajallisessa mielessä. Tietyt по-prefiksillä tai eräillä muilla prefikseillä muodostetut verbit ilmaisevat toiminnan *vähemmän intensiivisenä*, ikään kuin lievempänä tai vain laimeasti toteutettuna. Näiden verbien teonlaadun voi analysoida *attenuatiiviseksi*.

8.3.1 Muodostaminen

По-prefiksin lisäksi attenuatiivinen teonlaatu muodostetaan joissakin tapauksissa при- tai под-prefikseillä. Huomionarvoista on, että muodostuksen lähtökohtana ovat jo valmiiksi prefiksilliset perfektivisen aspektin verbit.

8.3.2 Esimerkkejä

Esimerkissä 8.13 по-prefiksi on liitetty привыкнуть-verbiin, jolloin kyse ei ole siitä, että Euroopassa ja Yhdysvalloissa oltaisiin kokonaan totuttu puheena oleviin tapahtumiin, vaan siitä, että ”jonkinlaista tottumista on jo havaittavissa”:

- (8.13) Знаешь, когда играешь в Европе, в Штатах, создается ощущение, что люди *попривыкли* к такого рода мероприятиям. Здесь же видно, что им все более в новинку. (www.xdance.ru)

Esimerkeissä 8.14 – 8.15 on kuvattu при- ja под-prefikseillä muodostettuja attenuatiivisia verbejä.

- (8.14) Трава – сухая, длинная, скользкая, по ней съезжаешь вниз словно по льду. Решили *присесть* (www.control-point.ru)
- (8.15) Как и «Мальва» Горького. Сюжет уже подзабыл, но помню, что сердце разрывалось от восторга. (www.sinergia-lib.ru)

Esimerkin 8.14 *присесть* on sikäli poikkeuksellinen attenuatiivisen teonlaadun verbi, että se on muodostettu prefiksittömästä perfektivisen aspektin verbistä. Esimerkin 8.15 kaltaisia verbejä ei puolestaan Isachenkon (2014, 240) mukaan voi pitää varsinaisina teonlaatuina, koska niistä voidaan hyvin säännönmukaisesti muodostaa myös aspektipareja (*подзабывать*).

8.4 Diskontinuatiivis-attenuatiivinen (прерывисто-смягчительный) teonlaatu

Siinä missä attenuatiivinen teonlaatu samoin kuin muut edellä käsitellyt teonlaadut ovat olleet perfektiivisiä, diskontinuatiivis-attenuatiivisen teonlaadun verbit edustavat imperfektiivistä aspektia. Aivan kuten Attenuatiivinen teonlaatu, myös diskontinuatiivis-attenuatiivinen teonlaatu ilmaisee toimintaa alennetulla intensiteetillä, mutta samalla läsnä on ajallinen ulottuvuus: toimintaan liittyy epäsäännöllinen toistuvuus.

8.4.1 Muodostaminen

Diskontinuatiivis-attenuatiivisen teonlaadun muodostaminen on monimutkaisempaa kuin edellä käsiteltyjen muiden teonlaatuojen siinä mielessä, että muodostukseen tarvitaan paitsi prefiksi (по), myös suffiksi (yleensä *ива* tai *ыва*).

8.4.2 Esimerkkejä

Tyypillisiä diskontinuatiivis-attenuatiivisen teonlaadun verbejä ovat esimerkiksi похрапывать ja посмеиваться.

(8.16) В вагоне уже установилась тишина, слышно было, как кто-то уже *похрапывал* (6film.ru)

(8.17) Они добродушно *посмеивались*, выходили из рядов и хлопали красногвардейцев по плечу с полунасмешливыми, полувосторженными замечаниями. . . (go-mora.narod.ru)

Teonlaatu on kuitenkin produktiivinen, ja myös yksittäistä tilannetta varten muodostetut tyylillisesti värityneet verbimuodot ovat mahdollisia, kuten esimerkissä 8.18 verbistä лежать muodostettu полёживать:

(8.18) В теплой водичке у самого берега обожают *полеживать* малопрятные рыбы и морские ежи.

8.5 Resultatiivisten teonlaatuojen ryhmä (результативные способы действия)

A. V. Isachenkon (2014, 242) mukaan kaikkein selkeimmin perfektiivisen aspektin ominaispiirteitä ilmaisevat verbit, jotka edustavat jotakin *resultatiivisista teonlaaduista*. Tällä Isachenko tarkoittaa joukkoa teonlaatuja, jotka kaikki ilmaisevat jollain tapaa tuloksen saavuttamista. Seuraavaan on lyhyesti koottu merkittävimpiä tästä teonlaatuojen ryhmästä

8.5.1 Perduratiivinen (пердуративный/длительно-ограничительный)

Perduratiivisen teonlaadun verbi ilmaisevat jonkin prosessin suorittamista loppuun tiettyssä ajassa. Perduratiivinen teonlaatu muodostetaan liittämällä prefiksittömään imperfektiivisen aspektin verbiin про- prefiksi.

Tavallinen perduratiivisessa teonlaadussa esiintyvä verbi on esimerkiksi *проспать*:

- (8.19) Как мне потом сказали, *проспал* я 14 часов (www.rusvera.mrezha.ru)

Huomaa kuitenkin, että merkityksessä ‘nukkua pommiin’/‘olla huomaamatta jtkn’ *проспать* ei edusta perduratiivista teonlaatua:

- (8.20) Я *проспала* не потому, что «будильник не прозвенел», а потому, что «я его вечером забыла завести». (nkozlov.ru)

Hyvin yleinen perduratiivinen verbi on myös *прожить*:

- (8.21) Мы *прожили* здесь всего пять дней, так мало, но это дни нашей жизни, которые никогда больше не повторятся для нас (www.markroytman.com)

Perduratiivinen teonlaatu on kuitenkin produktiivinen ja se voidaan helposti muodostaa monista (erityisesti intransitiivisista) verbeistä:

- (8.22) *Проучилась* 1 месяц, затем начала самостоятельные передвижения, стало получаться!

- (8.23) Мы *проболтали* около часа, и затем я спросил не согласится ли она поужинать сегодня со мной. (nkozlov.ru)

8.5.2 Finitiivinen (финитивный)

Finitiivinen teonlaatu painottaa, että toiminta on loppunut. Tämä teonlaatu muodostetaan от- prefiksillä ja on hyvin produktiivinen, mikä näkyy esimerkeistä

- (8.24) Дети, которые уже *отобедали*, высыпали во двор, чтобы заняться какими-нибудь играми. (Искандер 1967)

- (8.25) Ему оставалось *отдежурить* всего какой-нибудь месяц и ехать в Едо, а теперь он, по милости нашей, сидит полтора года, и Бог знает, сколько времени еще просидит! (az.lib.ru)

- (8.26) Я каждый вторник провожу семинар. Обычный профессор пришел, *отчитал* и ушел. А я должен шесть лет подряд, каждый вторник придумывать что-то новое. (www.russkie.org)

Finitiivisen teonlaadun yhteydessä tavataan usein rakennetta от + verbi + своё, jolloin toiminnan kuvataan saavuttaneen sille (puhujan mielestä) kuuluvan tai määrätyn ajan:

- (8.27) Директор *отговорил* своё и отошёл от последней витрины. (Домбровский 1978)

- (8.28) Государственная модель Российской империи *отжила* свое, социальные противоречия можно было снять только новыми решениями. (Телицын 2006)
- (8.29) Но Тэтчер *отработала* свое и ее выкинули на свалку как шестеренку — ее сделали маразматиком не помнящим многое из своей жизни. (nstarikov.ru)

8.5.3 Saturatiivinen

Saturatiivisen teonlaadun verbit voidaan usein suomentaa lisäämällä verbiin määräte *kyl-likseen*. Kyseessä on toiminta, joka kuvataan joko toistuneena riittävän monta kertaa tai riittävän kauan kestäneenä (ks. Исаченко 2014, 246), niin ettei tekijä enää halua tai muusta syystä aio suorittaa toimintaa. Saturatiivinen teonlaatu muodostetaan liittämällä verbiin на-префікси sekä ся-suffiksi. Saturatiivinen teonlaatu muodostetaan ainoastaan intransiitiivisista verbeistä.

- (8.30) И не может *нахвастаться* , какое красивое предложение он ей сделал, и как он её любит, и...и...и... (eldom2.ru)
- (8.31) Полдня из Москвы сюда добираюсь. Пересадки, теснота, духота. В Москве тоже с тяжелым рюкзаком по метро *натаскаешься* – мало не покажется. (www.relgros.su)
- (8.32) Довольно *нашутились* мы, пора и за дело! (Зарин 1915)

8.5.4 Kumulatiivinen (накопительный)

Kumulatiivinen teonlaatu muistuttaa niin muodostukseltaan kuin jossain määrin myös merkitykseltään saturatiivista teonlaatua. Myös kumulatiivinen teonlaatu muodostetaan на-префіксін avulla, kuitenkin ilman ся-suffiksia. Kumulatiivisen teonlaadun verbit kuvaavat toimintaa, joka saavuttaa (jonkin pidemmän tai lyhemmän prosessin tuloksena) tietyn pisteen tai, kuten esimerkissä 8.33, tietyn määrän:

- (8.33) Такси *наездило* сто рублей

Isachenko (2014, 248) erottaa varsinaiset kumulatiiviset verbit kuten esimerkin 8.33 *наездить* partitiivis-kumulatiivisista verbeistä, jotka muodostetaan transitiivisten verbien pohjalta ja saavat täydennykseksi usein genetiivimuotoisen, määrää ilmaisevan substantiivin:

- (8.34) Это была ночная работа – после своего рабочего забойного дня надо было *напилить* и *наколоть* дров на сутки (Шаламов 1954)
- (8.35) Помню где-то на 5-й день *навалило* снега так, что в гараж было невозможно въехать (www.superjob.ru)

Erityisen lähellä saturatiivista merkitystä ovat sellaiset kumulatiiviset verbit, jotka kuvaavat toiminnan määrän täyttymisen kielteisessä valossa. Huomaa, että saturatiivisesta

teonlaadusta nämä verbit erottaa muun muassa se, että verbi saa edellä mainitun genetiivimuotoisen täydennyksen eikä esiinny intransitiivisesti:

- (8.36) Многие руководители делового мира, *наслушавшись* советов излишне самоуверенных адвокатов, отказывались от переговоров и подавали в суд (oficery.ru)

8.6 Momentaaninen (одноактный/однократный) teonlaatu

Momentaaninen teonlaatu tarkoittaa verbejä, jotka ilmaisevat jonkin monivaiheisen, monesta samanlaisesta liikkeestä koostuvan toiminnan yhden liikkeen eristettynä, yksittäisenä toimintakertana. Tätä merkitystä ilmaistaan myös suomessa verbijohdoksien avulla: esimerkiksi heiluttaa-verbistä voidaan muodostaa momentaaninen verbi *heilauttaa*, töniä-verbistä *tönäistä* ja niin edelleen.

Isachenko (2014, 253) huomauttaa, että *momentaanisuuden* käsite on ongelmallinen siinä mielessä, että momentaaniset verbit eivät aina ilmaise tapahtumaa, joka kestäisi vain hetken. Esimerkiksi *кутить*-verbin ('juhlia (räväkästi)') pohjalta voidaan muodostaa momentaaninen *кутнуть*, mutta yksi juhlimiskerta joka tapauksessa kestäisi enemmän kuin vain yhden hetken. Tässä mielessä venäjänkielinen nimitys *однократный* on sopivampi.

8.6.1 Muodostus

Tärkein momentaanisen toiminnan muodostuskeino on *нуть*-suffiksi. On kuitenkin syytä kiinnittää huomiota siihen, etteivät kaikki *нуть*-suffiksilla muodostetut perfektivisen aspektin verbit ole teonlaadultaan momentaanisia.

8.6.2 Esimerkkejä

Tyypillisiä momentaanisesti esiintyviä verbejä ovat esimerkiksi *толкнуть*, *боднуть* ('puskea'), *махнуть*, *прыгнуть* ja *зевнуть*.

- (8.37) Приговоренный выглядел довольным тем, что выторговал себе меньший срок, и на прощание весело *махнул* рукой чернокожему блогеру Джорджу Мэппу, который регулярно навещал его в тюрьме (www.compromat.ru)
- (8.38) Я едва успел завопить нечто нечленораздельное и что есть силы вцепиться в край люка, как наша машина *боднула* автобус (dem-mihailov.ru)
- (8.39) Он *кашлянул*, *чертыхнулся*³, откинул крючок и предстал перед ними. (Домбровский 1964a)

³'kiroši'

8.7 Distributiivinen

(дистрибутивный/распределительный) teonlaatu

Distributiivisella teonlaadulla tarkoitetaan verbejä, joiden kuvaama toiminta joko suoritetaan useille objekteille tai on useiden subjektien suorittamaa.

8.7.1 Muodostus

Tavallisimmin muodostimena on prefiksittömään imperfektiivisen aspektin verbiin liitettävä *pepe*-suffiksi. On kuitenkin myös *po*-prefiksillä muodostettavia tapauksia, joskin nämä eroavat hieman merkitykseltään siinä, että *pepe*-suffiksilla muodostettavissa verbeissä on selkeämmin läsnä ajatus siitä, että toiminta suoritetaan kullekin objektille vuoron perään. *По*-prefiksi liitetään tavallisesti prefiksillisiin imperfektiivisen aspektin verbeihin, kuten *закрывать* → *позакрывать* (ks. esimerkki 8.43).

8.7.2 Esimerkkejä

Distributiivisessa teonlaadussa on kyse melko hienojakoisesta merkitysnyanssista, jonka sanallinen selittäminen tuottaa – kuten edellä olevasta yrityksestä voi havaita – melko kömpelöitäkin parafraaseja (toiminnan suorittaminen useille objekteille). Kyseessä ei kuitenkaan ole mikään erityisen harvinainen verbityyppi, ja etenkin tapauksia, joissa toiminta distributiivisesti suoritetaan kaikille *objekteille*, on jonkin verran. Niitä myös muodostetaan helposti, joten kyseessä on erityisesti *pepe*-suffiksin osalta produktiivinen verbityyppi.

- (8.40) Я *пересмотрела* все январские кинопремьеры (www.ustudy.ru)
- (8.41) Например, во время дневного сна малыша не старайтесь *перестирать* всю одежду – поспите вместе с крохой. (www.4youngmama.ru)
- (8.42) За какой-то месяц их знакомства Гриша успел *перечинить* в доме все краны и поправить покосившиеся двери на шкафах на кухне (myvektor.ru)
- (8.43) Если к этому приложить справку с работы о хороших доходах, то банк может пойти навстречу и выдать новый кредит. Следующий шаг – *позакрывать* все имеющиеся у вас кредитки и погасить все долги по ним (credit-school.ru)

8.8 Komitatiivinen (сопроводительный/комитативный) teonlaatu

Edellä kuvattuja teonlaatuja tarkastellessa voi huomata, että perfektiivisen aspektin verbeillä teonlaatuja on huomattavasti enemmän kuin imperfektiivisen aspektin verbeillä. Imperfektiivistä aspektia edustavista teonlaaduista voidaan kuitenkin vielä mainita esimerkiksi *komitatiivinen teonlaatu*.

Komitatiivinen teonlaatu kuvaa toiminnan ikään kuin toissijaisena, toisen toiminnan ohella tapahtuvana toimintana.

8.8.1 Muodostus

Komitatiivinen teonlaatu muodostetaan *nod-* ja *npu-*prefiksien sekä imperfektivoivien suffiksien (kuten *ува*) avulla. On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi verbi *пригроваривать* ei komitatiivisessa teonlaadussa ole verbin *приговорить* aspektipari, koska näiden kahden verbin leksikaaliset merkitykset eroavat selvästi (Исаченко 2014, 284).

8.8.2 Esimerkkejä

- (8.44) Он жует резинку и что-то *пришептывает* в телефонную трубку (Михаил Гиголашвили» 2007)
- (8.45) Во многих храмах Москвы прихожане стараются *подпевать* (www.nsad.ru)

Osa 2: liikeverbiteoria

9 Johdanto liikeverbeihin

Tähän asti kurssilla on puhuttu sellaisista verbejä koskevista kategorioista kuin *aspekti* ja *teonlaadut*. Näiden lisäksi venäjän (ja slaavilaisten kielten yleensä) verbisysteemi sisältää vielä yhden vastaavalla tavalla merkittävän kategorian, josta A. V. Isachenko käyttää termiä *характер действия* (vakiintuneen suomenkielisen termin puuttuessa käytän tässä nimitystä *toiminnan luonne*). Toiminnan luonteen kategoria ei kosketa kaikkia verbejä, vaan ainoastaan perinteisesti *liikeverbeiksi* (глаголы движения/глаголы перемещения) määriteltä verbiin ryhmää.

9.1 Toiminnan luonteen (характер действия) käsite

Isachenko (2014, 310) lähtee liikkeelle havainnosta liittyen (esimerkiksi) verbeihin *идти* ja *ходить*. Näistä verbeistä tiedetään

1. Että molemmat ovat semanttisesti hyvin lähellä toisiaan (merkitsevät muun muassa liikettä kävellen).
2. Että molemmat ovat imperfektiivisen aspektin verbejä
3. Että kumpikaan ei edusta mitään erityistä teonlaatua
4. Että verbit tuntuvat jollain tavalla muodostavan parin, jota vastaavia voidaan löytää myös tietyillä muilla, kuitenkin tarkkaan rajatuilla verbeillä.
5. Tällaisten verbiparien ryhmä on tiukkaan rajattu ja epäproduktiivinen: Kieleen ei ilmesty uusia vastaavia verbipareja, vaan päinvastoin jotkin olemassaolevista pareista alkavat käytöltään hiipua.
6. Vaikka verbit muodostavat jonkinlaisen parin, ei ole mahdollista sanoa, että toinen verbi olisi johdettu toisesta niin kuin esimerkiksi perfektivaation ja imperfektivaation tapauksissa.

Jos verbien välinen ero ei ole aspektissa eikä teonlaadussa, mutta verbit kuitenkin muodostavat parin, on kysyttävä, mikä on se ominaisuus, joka parin jäsenet erottaa toisistaan. Tätä liikeverbiparin erottavaa ominaisuutta Isachenko nimittää edellä mainitulla termillä *toiminnan luonne*.

Isachenkon (2014, 311) mukaan идти- ja ходить-verbityypin välistä eroa täytyy etsiä siitä, miten verbit ilmaisevat liikkeen suuntaa tilassa.

9.1.1 Toiminnan luonne privatiivina oppositiona

Jo aspektin invarianttien merkitysten määrittämisen yhteydessä törmäsimme käsitteeseen *privatiivi oppositio*: invariantit merkitykset määriteltiin suhteessa opposition *tunnusmerkitykseen* jäseneseen, perfektiiiviseen aspektiin, ja tunnusmerkitön jäsenen, imperfektiiviseen

aspekti, määriteltiin ennemmin negaation kautta siten, että imperfektiivinen aspekti ei ota kantaa toiminnan rajattuuteen tai totaalisuuteen.

Määritelmä 14. *Liikeverbien ero toiminnan luonteessa voidaan myös nähdä privatiivina oppositiona, jonka tunnusmerkkillisenä jäsenenä ovat удму-tyypin verbit. Nämä verbit kuvaavat liikettä yhteen suuntaan (однонаправленный характер действия). Ходить-tyypin verbit puolestaan ovat tunnusmerkittämiä siinä mielessä, ettei niistä suoraan käy ilmi, onko niiden kuvaama liike yksisuuntaista vai ei.*

Määritelmä 1 saattaa kuulostaa tarpeettoman monimutkaiselta: eikö voisi vain määrittää, että идти-tyypin verbit ovat yksisuuntaisia ja ходить-tyypin verbit kaksisuuntaisia? Tilanne ei kuitenkaan ole näin yksiselitteinen.

Ajattele esimerkkiä 9.1:

(9.1) Он *ходит* по лесу.

Ei voida sanoa, että liike esimerkissä 9.1 tapahtuisi *kahteen* suuntaan. Sen sijaan on todettava, että liike on monisuuntaista (разнонаправленное движение): kävelyä tapahtuu sinne tänne. Tämäkin on kuitenkin edelleen riittämätön määritelmä ajatellen ходить-verbin erilaisia merkitysmahdollisuuksia. Pohdi, nimittäin, esimerkkiä 9.2:

(9.2) Он *ходит* в школу через парк

Esimerkin 9.2 liike on tarkkaan otettuna yksisuuntaista. Kulkeminen on kyllä *toistuvaa* – kouluun mennään oletettavasti joka arkipäivä, ja joka kerta matka suoritetaan puiston läpi – mutta se ei vielä tee liikkeestä kaksi- tai useampisuuntaista. Voisi tietysti ajatella, että koulumatka tehdään oletettavasti *kahteen suuntaan*, mutta siihen esimerkki 9.2 ei ota kantaa – paluumatka saattaa tapahtua saman puiston halki tai sitten ei.

Tämän takia Isachenkon ходить-verbityypistä käyttämä termi on *ненаправленный характер действия* (ненаправленные глаголы). Käytän tässä liikeverbien toiminnan luonteista suomeksi puhuttaessa vakiintuneita nimityksiä *iteratiiviset* (идти-tyyppi) ja *duratiiviset* (ходить-tyyppi) verbit.

Privatiivin opposition tunnusmerkittömänä jäsenenä iteratiiviset verbit kykenevät ilmaisemaan (mutteivät välttämättä ilmaise) lukuisia eri merkityspiirteitä – aivan kuten imperfektiivisen aspektin verrattuna perfektiiiviseen aspektiin havaittiin **Bondarkon piirreanalyysin perusteella** pystyvän ilmaisemaan (vaikkei näin läheskään aina tapahdu) huomattavaa määrää erilaisia merkityspiirteitä kuten prosessuaalisuutta, toistoa, yksittäistä toimintaa ja toiminnan peräkkäisyyttä. Isachenko (2014, 312) luetteleekin seuraavat merkitykset, joita ходить-tyypin verbi voi saada. Huomaa, että merkitykset 1-4 ovat imperfektiivisen aspektin merkityksiä sinänsä ja ainoastaan merkitys 5 on merkitys, joka ходить-tyypin verbeillä on pelkästään sen takia, että ne ovat iteratiivisia liikeverbejä.

1. Habituaalisuus: по субботам он *ходит* в баню
2. Kesto: он *ходит* по комнате
3. Kyky: больной уже *ходит*
4. Subjektin (lajityypillinen) ominaisuus: птицы *летают*, пробка *плавает*
5. Kaksisuuntainen liike: Он *ходил* в город и принес газету.

9.2 Liikeverbiparit

Seuraavissa taulukoissa on esitetty merkittävimmät duratiiviset ja iteratiiviset liikeverbit. Taulukoiden kolmanteen sarakkeeseen on merkitty, onko kyseessä transitiivinen (suoran objektin saava) vai intransitiivinen (ilman objektia käytettävä) verbi. Liikeverbit on jaettu kahteen taulukkoon, niin että ensimmäisessä ovat (oletettavasti) tavallisimmin käytetyt verbit, toisessa harvinaisemmat. Lisäksi kolmannessa taulukossa esitetään eräitä usein mainitsematta jääviä liikeverbejä.

9.2.1 Tavallisimpia liikeverbipareja

duratiivinen verbi	iteratiivinen verbi	transitiivisuus
идти	ходить	intransitiivinen
бежать	бегать	intransitiivinen
нести	носить	transitiivinen
вести	водить	transitiivinen
ехать	ездить	intransitiivinen
лететь	летать	intransitiivinen
плыть	плавать	intransitiivinen
везти	возить	transitiivinen

идти–ходить-, бежать–бегать-, нести–носить- ja вести–водить-verbipareja yhdistää kaikkia se, että ne ilmaisevat liikettä ilman kulkuneuvoa (tai itse kulkuneuvon liikettä, mistä jäljempänä tarkemmin), kun taas ехать–ездить-, лететь–летать-, плыть–плавать- ja везти–возить-verbejä yhdistää se, että niillä tavallisesti (joskaan esimerkiksi плыть–плавать-parilla ei toki aina) ilmaistaan liikettä kulkuneuvolla.

9.2.2 Harvinaisempia liikeverbipareja

duratiivinen verbi	iteratiivinen verbi	transitiivisuus
лезть	лазить	intransitiivinen
ползти	ползать	intransitiivinen
гнать	гонять	transitiivinen
катить	катать	transitiivinen
тащить	таскать	transitiivinen
брести	бродить	intransitiivinen

Vaikka nämä verbit on luokiteltu harvinaisemmiksi kuin edellä mainitut, ovat ne silti käytössä, ja koko venäjän verbikategoriaa tarkasteltaessa kuitenkin verrattain yleisiä. Verbipari брести–бродить yleensä ilmoitetaan yhtenä liikeverbiparina, mutta Isachenko (2014, 313) huomauttaa, että vaikka pari morfologisesti muistuttaakin muita tässä esitettyjä verbipareja, ovat parin osapuolet semanttisesti niin kaukana toisistaan, että *verbiparista* puhuminen on tuskin perusteltua. Isachenkon mukaan брести-verbin merkitys on “идти с трудом, волоча ноги; идти тихо”, mutta бродить-verbillä ei ole kyse liikumisen hitaudesta ja vaikeudesta, vaan ennemminkin päämäärättömyydestä: “глагол

бродить обозначает скитаться, ходить без цели”. Tässä mielessä siis kyseiset verbit eivät heijasta eroa saman liikkeen *luonteessa*, vaan kyse on lähtökohtaisesti erityyyppisistä liikkeistä.

9.2.3 Lisäksi

duratiivinen verbi	iteratiivinen verbi	transitiivisuus
нести́сь	носить́ся	intransitiivinen
катить́ся	катать́ся	intransitiivinen
тащить́ся	таскать́ся	intransitiivinen

Isachenkon (2014, 314) tässä esitetyt verbit eivät ole pelkkiä refleksiivimuotoja verbeistä нести, катить, тащить, vaan itsenäisiä sanoja, joilla on oma spesifi merkityksensä. Tämän kurssin puitteissa nämä verbit jätetään kuitenkin ainoastaan pienelle huomiolle.

9.2.4 Yleisyydestä empiirisellä aineistolla mitattuna

Kuinka pätevä lopulta on oletus, jonka mukaan ensimmäisen taulukon verbit ovat yleisiä, toisen harvinaisia? Tutkitaan kysymystä Araneum-korpusaineiston Araneum Russicum Maius -internetkorpuksen (Benko 2015) avulla. Seuraavassa taulukossa on esitetty edellä mainittujen verbiparien duratiiviset osapuolet järjestettynä useimmin käytetystä harvimminkin käytettyyn. Araneum Russicum Maius -korpus sisältää 1,2 miljoonaa sanetta. Jotta vertailu olisi helpompaa, viimeisessä sarakkeessa kerrotaan esiintymistiheys per 1000 sanetta (normalisoitu tiheys). Lukuja tutkittaessa on huomioitava, että ne sisältävät kaikki mahdolliset käyttötilanteet niin suorassa kuin kuvainnollisissakin merkityksissä ja ennen kaikkea se, että tässä annetut luvut koskevat **vain etuliitteettömiä verbejä**. Tämän vuoksi lukemiin kannattaa suhtautua vain suuntaa-antavina.

verbi	abs.frekv.	frekv.1000 sanetta
идти	542513	0.4521
вести	258220	0.2152
нести	97658	0.0814
ехать	83840	0.0699
бежать	54851	0.0457
лететь	28684	0.0239
лезть	16989	0.0142
везти	16977	0.0141
гнать	12486	0.0104
плыть	11616	0.0097
тащить	8519	0.0071
нести́сь	5748	0.0048
катить́ся	4827	0.004
ползти	4014	0.0033
катить	2092	0.0017
брести	1747	0.0015
тащить́ся	1258	0.001

Tuskin on yllättävää, että yleisimmäksi duratiiviseksi verbiksi osoittautui *идти*. *Вести*-verbin korkea frekvenssi johtuu epäilemättä monista ei-liikeverbimäisistä käyttötilanteista (вести переговоры jne.). Kaiken kaikkiaan lista vahvistaa yllättäväinkin hyvin ennakkoletukset kunkin verbin yleisyydestä.

Tarkastellaan vielä parien iteratiivisten osapuolten frekvenssejä:

verbi	abs.frekv.	frekv./1000 sanetta
ходить	144931	0.1208
носить	105303	0.0878
ездить	52938	0.0441
летать	27572	0.023
бегать	27488	0.0229
плавать	16031	0.0134
водить	13294	0.0111
кататься	11706	0.0098
бродить	10042	0.0084
возить	9299	0.0077
носиться	5681	0.0047
таскать	5327	0.0044
гонять	5094	0.0042
ползать	4094	0.0034
катать	2118	0.0018
лазить	2054	0.0017
таскаться	421	4e-04

Myös iteratiivisissa verbeissä идти-ходить-parin osapuoli on, kuten oletettavaa, yleisin. Водить on pudonnut selkeästi alemmas, mikä selittyy ei-liikeverbisten käyttötilanteiden vähyydellä suhteessa вести-verbiin. Lueteltujen verbien välisestä parillisuudesta kertoo, että verbiparien välinen järjestys on iteratiivisten verbien listalla hyvin samanlainen kuin duratiivisten verbien listalla.

10 Liikeverbit prefikseillä

10.1 Muodostuksesta

Edellä todettiin, että ilman prefiksejä esimerkiksi verbit бежать - бегать muodostavat parin suhteessa ominaisuuteen, jota A.V. Isachenko nimittää termillä характер действия ja joka liittyy siihen, miten verbit ilmaisevat liikkeen suuntaa. Tarkastellaan nyt vastaavia verbipareja tilanteessa, joissa verbivartaloihin on liitetty prefiksejä.

10.1.1 Isachenkon muodostusteoria

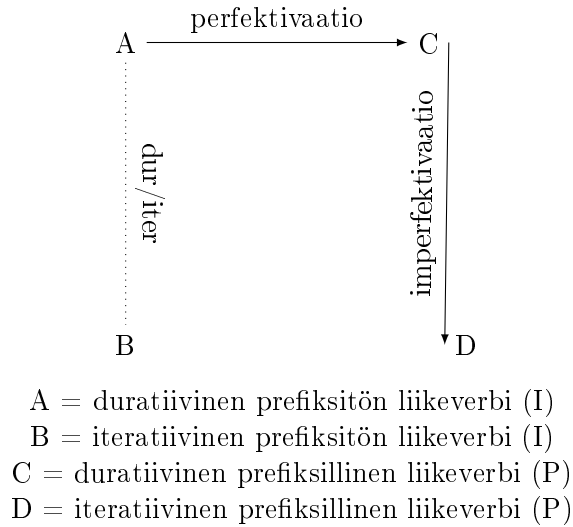
A.V. Isachenko (2014) lähti jo 1960-luvulla siitä ajatuksesta, etteivät prefiksilliset liikeverbit liikeverbit voi olla poikkeuksia sääntöön, jonka mukaan prefiksin liittäminen prefiksittömään imperfektiivisen aspektin verbiin tuottaa perfektiiivisen aspektin verbin. Tämä standardinmukainen perfektivaatioprosessi näkyy esimerkissä 10.1:

(10.1) благодарить - поблагодарить

Ensi näkemältä liikeverbit eivät kuitenkaan sovi tähän perfektivaatiokaavaan. Vaikka duratiiviseen liikeverbiin (идти-tyyppi) liitettävät prefiksit tuottavatkin perfektiiivisen aspektin verbejä (пойти, пролететь, переплыть jne.), vaikuttaisi siltä, että iteratiiviset verbit pysyvät edelleen imperfektiivisinä (jollaisia ovat kaikki etuliitteettömät): ходить - проходить, летать - прилетать, носить - выносить jne.

Isachenko esittää kuitenkin, että kaikki prefiksilliset liikeverbit muodostetaan seuraavaa kaavaa noudattaen:

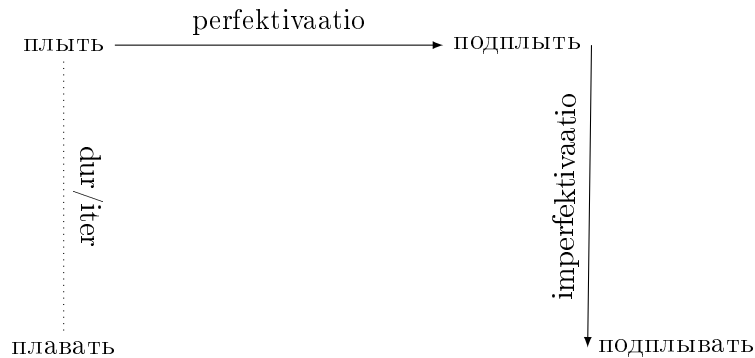
Kuvio 10.1: Prefiksillisten liikeverbien muodostus



Kuviossa 10.1 iteratiivinen verbi ei ole lainkaan prefiksillisten liikeverbien muodostuksen pohjana. Sen sijaan duratiivisesta verbistä muodostetaan ensin perfektiiivisen aspektin verbi liittämällä tähän prefiksi. Tästä prefiksillisestä verbistä muodostotetaan edelleen (*sekundäärinen imperfektivaatio*) imperfektiivisen aspektin prefiksillinen liikeverbi.

Tämä muodostusmalli toimii uskottavasti verbien тащить–таскать, катить–катать, плыть–плавать, лезть–лазить, ползти–ползать, ехать–ездить ja бежать–бегать kanssa. Sijoitetaan kokeeksi kuvioon 1 verbipari плыть–плавать:

Kuvio 10.2: Плыть ja johdokset



Kuviosta 2 huomataan, että подплывать-verbi todella vaikuttaa muodostetun подплыть-verbistä ыва-suffiksin kautta. Vastaavasti:

- подкатить – подка́тывать
- подтащить – подта́скивать

- подбежать – подбегать
- подползти – подползать
- подъехать – подъезжать
- подлезть – подлезать

Huomaa, että kuten missä tahansa sananmuodostustilanteessa, myös näissä tapauksissa havaitaan myös äänteenmuutoksia, kuten щ–ск. Itse imperfektivoiva suffiksi vaihtelee painollisen а:n ja ы/ива:n välillä.

Tätä muodostusteoriaa on myöhemmin puolustaneet myös A. Zaliznjak ja A. Smelev (2000).

Mallille aiheuttavat kuitenkin ongelman muut liikeverbit, joissa imperfektiivisten liikeverbien muodostus tuntuu tapahtuvan liittämällä prefiksi suoraan iteratiiviseen liikeverbiin. Vertaa seuraavia iteratiivinen verbi + prefiksillinen imperfektiivisen aspektin liikeverbi -yhdistelmiä:

- ходить - приходить
- носить - приносить
- летать - прилетать
- гонять - пригонять
- водить - приводить
- возить - привозить

Kaikissa näissä tapauksissa vaikuttaisi selvältä, että prefiksi liittyy iteratiivisen verbin vartaloon. Isachenkon mukaan kyse on kuitenkin ainoastaan *homomorfeista*: on kielihistoriallinen sattuma, että приносить-verbin носить-morfi on identtinen носить-verbin morfin kanssa. Tämän käsityksen puolustukseksi Isachenko esittää seuraavat neljä perustelua:

1. Tavallisesti prefiksin liittäminen imperfektiiviseen verbivartaloon tuottaa aina perfektivisen aspektin verbin
2. Jos приходить on muodostettu ходить-verbistä, miksi sitten притаскивать ja muut vastaavat vaikuttavat selvästi olevan muodostettuja притащить-tyypin verbeistä (ei ole olemassa esimerkiksi verbiä *приплавать*)?
3. Muista slaavilaisista kielistä löytyy esimerkkejä myös muun muassa нести-носить-verbiparin vastineista, joiden osalta приносить-tyypin verbi vaikuttaa selkeästi muodostetun suffiksaatiolla
4. prefiksi + iteratiivinen verbi tuottaa myös perfektivisiä verbejä, nimittäin johonkin teonlaatuun kuuluvia kuten *заходить* merkityksessä ‘alkaa kävellä’, *сходить* merkityksessä ‘käydä kerran’, tai *носить* merkityksessä ‘kantaa vähän aikaa’.

10.1.2 Isachenkon teorian kritiikkiä

Edellä esitetty perustelut eivät kuitenkaan monien tutkijoiden mielestä riitä osoittamaan intuitiivisesti oikealta vaikuttavaa при + носить - muodostusteoriaa vääräksi. Esimerkiksi Laura Janda (2010) toteaa, että Isachenkon teoria on liiaksi kiinni käsityksessä,

jonka mukaan prefiksin liittäminen ei missään tilanteessa voisi tuottaa imperfektiivisen aspektin verbiä.

10.1.3 Oikeinkirjoituksesta

Liitettäessä prefiksejä iteratiivisten ja duratiivisten verbien vartaloihin kannattaa muistaa seuraavat tapaukset:

1. Kun идти-verbiin (myös preteritissä) liitetään konsonanttiin päättyvä prefiksi, prefiksin ja vartalon väliin lisätään o:
 - сойти, обойти, войти, войти jne.
2. Kun ехать-verbiin liitetään konsonanttiin päättyvä prefiksi, prefiksin ja vartalon väliin lisätään Ъ:
 - съехать, въехать jne.

10.1.4 Prefiksilliset liikeverbit aspektipareina

Oli liikeverbien muodostustavasta mitä mieltä tahansa, on huomattava, että prefiksillisten ja prefiksittömien liikeverbiparien välisissä suhteissa on eräs merkittävä ero: siinä missä etuliitteettömät verbit eroavat toisistaan toiminnan luonteen suhteen (liikkeen yksisuuntaisuus/suuntaisuuden ilmaisemattomuus), etuliitteellisillä verbeillä ero on *aspektuaalinen*. Vertaa seuraavia lauseita:

(10.2) Папа ходил в магазин

(10.3) Папа шёл в магазин

(10.4) Папа проходил мимо магазина

(10.5) Папа прошёл мимо магазина

Lauseessa 10.2 iteratiivinen verbi ilmaisee liikettä kahteen suuntaan, lauseessa 10.3 duratiivinen verbi ilmaisee liikkeen yksisuuntaisena. Lauseiden 10.4 ja 10.5 välinen ero kuitenkin on nimenomaan aspektuaalinen: lauseessa 10.4 проходить kuvaa toiminnan sisäisesti rajaamattomana, niin että lauseen isä kuvataan kulkemassa juuri kaupan ohitse; lauseessa 10.5 прошёл kuvaa toiminnan sisäisesti rajattuna, niin että kauppa on jo ohitettu.

10.2 Prefiksit ja merkitykset

Seuraavassa on kuvattu lyhyesti eri prefiksien tavallisesti mukanaan tuomat merkitykset (ks. Скворцова 2003, 56–58)

10.2.1 У

- liike pois, pidemmäksi aikaa / kauemmaksi

(10.6) Он был единственным сыном в семье, были еще две старшие сестры, которые *уехали* из России в 1918–1919 годах (Маринина 2013)

(10.7) Брат уходит на работу через 15 минут

10.2.2 Вы

- liikkoa sisältä ulos
- ylittää kahden tilan välinen raja ja jättää raja taakseen
- ilmaisee myös lähtöpistettä, etenkin lähtöajan yhteydessä
- poistua hetkeksi

(10.8) Затем мы *вылетели* из Соединенных Штатов и прибыли в Японию (supotnitskiy.ru)

(10.9) Естественно, если вы впервые *выехали* за пределы Родины, то основной проблемой для вас наверняка является вопрос проживания на отдыхе (tisamsebegid.ru)

(10.10) *Вышел* на минуту протереть лобовое стекло и в мгновение лишился сумки, которая лежала на заднем сиденье («Автопилот» 2002)

10.2.3 При

- Tulla jonnekin, ilmestyä jonnekin

(10.11) Олег приехал в Питер

10.2.4 За

- Poiketa varsinaiselta reitiltä ja tulla / päätyä jonnekin vähäksi aikaa

Huomaa käyttö myös puhuttaessa internetissä liikkumisesta:

(10.12) Уважаемый посетитель, Вы *зашли* на сайт как незарегистрированный пользователь

- Päätyä jonnekin kauas, jonkin rajan taakse

(10.13) Предположительно, он *заплыл* в подводную пещеру Ко Роо и не смог выбрать. . .

- Muu negatiivinen seuraus

10.2.5 Под

- lähestyä jotakin

(10.14) Гарри *подбежал* к окну, игнорируя пораженные вопли Флитвика (skazka-pro.net)

10.2.6 В

- liikkua/liikuttaa sisälle
- ylittää kahden tilan välinen raja

(10.15) На жарком африканском солнышке сохло все это моментально. И земляная насыпь перед пирамидой, чтобы *втаскивать* туда каменные блоки, была не нужна (africana.ru)

(10.16) Да так сильно, что бур просто *влетел* в зону аномально высокого пластового давления. (x-files.org.ua)

10.2.7 Про

- ohittaa / jättää taakseen
- mennä sisään ja edetä peremmälle jossakin tilassa tai ensin edetä ja sitten astua sisälle
- kulkea suoraviivainen reitti

(10.17) Мы *прошли* в отдел новых поступлений, и девушка принесла мне женскую сумку Gianfranco Sisti (www.burguy.ru)

(10.18) Они *прошли* в дом через большую каменную террасу (Куприн. 1911)

10.2.8 Пере

- liikkua jonkin puolelta toiselle
- vaihtaa (asuin-)paikkaa

(10.19)... он и есть тот самый мостик, через который русские антикоммунисты *перебежали* из Европы в Аргентину в 1947г. (zhistory.org.ua)

10.2.9 От

- loitota pieni etäisyys / vähäksi aikaa
- Toimittaa jokin sinne, minne se kuuluu / toimittaa joksikin aikaa / (palauttaa) /

(10.20) Несколько парней почти сразу отбежали в сторону (lenalevina.com)

(10.21) Утром мать отвела дочку в детский сад

(10.22) По просьбе Генри я отвез рукопись ему (www.ihst.ru)

10.2.10 до

- saavuttaa jokin raja
- matkan luonnehdinta

(10.23) За 40 вас довезут до аэропорта

(10.24) Как вы доехали?

10.2.11 о

- liikkua ympäri
- käydä useissa paikoissa

(10.25) Он обежал поляну и бросился вон, а за ним - вся стая (pravislava.al.ru)

(10.26) я объехал США вдоль и поперек и такого не видел (www.km.ru)

10.2.12 с

- laskeutua
- kerääntyä yhteen paikkaan

(10.27) Лыжник съехал с горы (Скворцова 2003)

(10.28) В Московской консерватории 23 октября сошлись Восток и Запад. (iran.ru)

10.2.13 Раз

- hajaantua eri suuntiin

(10.29) Милиция поговорила с ребятами, они разошлись и, собственно, ничего не произошло. (oko-planet.su)

10.2.14 Вз

- nousta ylös

(10.30) Они уже взошли на вершину холма, от остальной компании их скрывала полуразрушенная стена (lib.ru)

(10.31) Солнце уже взошло.

11 Liikeverbit ja teonlaadut

Jo edellä puhuttaessa etuliitteellisten liikeverbien muodostuksesta kävi ilmi, että myös liikeverbit voivat muodostaa teonlaatuja. Seuraavassa tarkastellaan lähinnä A.V. Isachenkon (2014) esityksen pohjalta, miten teonlaatuja käsitte suhtautuu toisaalta duratiivisiin ja toisaalta iteratiivisiin liikeverbeihin.

11.1 Duratiiviset liikeverbit

Duratiivisten liikeverbien teonlaatuja tarkasteltaessa huomio keskittyy *по*-etuliitteellisiin verbimuotoihin. Kuten **аспекти** **теонлааду** **иста** **ыле** **н** **с** **я** puhuttaessa kävi ilmi, *по*-prefiksi on yksi inkoatiiviseen teonlaatuun johtavista etuliitteistä ja pääasiassa tuottaa inkoatiivisia verbejä juuri duratiivisista liikeverbeistä. *По*-etuliitteisten duratiivisten liikeverbien merkitys ja käyttö ovat kuitenkin moniselitteisempiä ilmiöitä kuin pelkkä ajatus toiminnan alkamisesta. Näillä liikeverbeillä ei ole aspektiparia, mikä myös korostaa verbien statusta nimenomaan tietyn teonlaadun edustajina (vrt. keskustelu teonlaatuja aspektipareista luvussa 8).

Inkoatiivinen merkitys näkyy niin menneen ajan muodoilla kuin futuurimuodoillakin. Esimerkissä 11.1 *пошел*-verbimuoto merkitsee nimenomaan liikkeen alkamista, samoin kuin seuraavan esimerkin futuurinen *поедет*:

- (11.1) Григорий взял котелок и *пошел* к реке, чтобы зачерпнуть свеженькой воды и проверить снасти (www.rulit.org)
- (11.2) – Он вернётся завтра утром и *поедет* вот по этому медному мосту, - сказала девушка (skazkapro.net)

Inkoatiivisuus ei kuitenkaan ole ainoa funktio, jossa *по*-etuliitteelliset duratiiviset verbit menneessä ajassa toimivat: niihin saattaa liittyä myös yleisesti perfektiivisen aspektin ominaisuuksiin kuuluva ajatus tuloksen voimassaolosta. Tämä näkyy esimerkeissä 11.3–11.4, joissa *пойти*-verbin preteritimuoto ilmaisee, ettei liikkeen subjekti ole puhehetkellä paikalla.

- (11.3) Батки нет дома, он пошел в лавочку за дратвой (Беляев 1940)
- (11.4) Посмотрел Алёшка – никого нет, все спать пошли (Житков 1931)

Ajatukseen liikkeen alkamisesta liittyy myös ajatus liikkeen laadun, esimerkiksi nopeuden, muuttumisesta, jota *по*-etuliitteelliset *идти*-tyypin verbit myös ilmaisevat, kuten seuraavassa esimerkissä:

- (11.5) штык не проколол мешка, а только толкнул немца в спину, отчего он *побежал* быстрее, а я, остановленный выпадом, принуждён был догонять его ещё раз. (www.dk1868.ru)

Inkoatiivisen teonlaadun lisäksi duratiiviset liikeverbit eivät juuri edusta muita teonlaatuja. Sen sijaan iteratiivisista liikeverbeistä muodostettavien teonlaatuojen määrä on runsas.

11.2 Iteratiiviset liikeverbit

Isachenko (2014, 323) mainitsee koko joukon iteratiivisista liikeverbeistä muodostettavia teonlaatuja, mukaan lukien harvinaisia tapauksia, joita tavataan melkein pä yksinomaan liikeverbeillä (kuten muodot *расхаживать* ja *похаживаться*). Tässä kiinnitetään kuitenkin huomiota vain merkittävimpiin ja käytöltään yleisiin teonlaatuuihin. **Kaikki tässä kuvatut teonlaadut edustavat perfektiivistä aspektia.**

11.2.1 Semelfaktiivinen teonlaatu

Ehkä tärkein iteratiivisten verbien edustama teonlaatu on **edellä** suomeksi *momentaani-seksi* nimitetty teonlaatu, josta tässä yhteydessä olisi selkeämpää käyttää venäjänkielistä nimitystä *однократный способ действия* tai nimitystä *semelfaktiivinen teonlaatu* (ks. Batiukova 2005, 7). Semelfaktiiviset verbit ilmaisevat toiminnan kertaluontoisuutta, niin että toiminnasta, joka tavallisesti koostuu useasta toistokerrasta tai vaiheesta, erotetaan yksi konkreettinen toteutuma. Iteratiivisten liikeverbien yhteydessä tämä tarkoittaa kaksivaiheisen (liike pois + liike takaisin) toiminnan kuvaamista yhtenä liikkeenä. Siinä missä tämän teonlaadun tyypillisin muodostustapa on *ny*-suffixi, lisätään iteratiivisten liikeverbien tapauksessa verbivartalon eteen *c*-prefiksi:

Iteratiivinen liikeverbi	Semelfaktiivinen teonlaatu
ходить	сходить
носить	сносить
ездить	съездить
летать	слетать
бегать	сбегать
плавать	сплывать
водить	сводить
возить	свозить
лазить	слазить

Muodostettaessa teonlaatuja iteratiivisista verbeistä **Isachenkon muodostusteoria** on vahvimmillaan ja toimii vähintäänkin hyvänä muistisääntönä sille, miten teonlaatuja edustavat muodot erotetaan aspektiparillisista prefiksillisistä liikeverbimuodoista. Esimerkiksi semelfaktiivista teonlaatua edustava *сбежать* on helppo käsittää muodostetuksi suoraan *бегать*-verbistä *c*-prefiksillä, kun taas jos *сбежать*-verbin katsoo johdokseksi *сбежать*-verbistä, painon säilyminen *a*:lla on helppo ymmärtää. Vielä selkeämmin

сплывать voidaan Isachenkon teorian valossa ymmärtää muodostetuksi suoraan iteratiivisesta *плáвать*-verbistä (vrt. aspektiparillinen imperfektiivinen *сплывáть*). Kaikkien verbien kanssa aspektiparilliset, etuliitteelliset verbimuodot eivät ulkoisesti kuitenkaan eroa aspektiparittomista teonlaatuja edustavista verbimuodoista, vaan syntyy homonyymeja (kuten *сходíть–сходíть*).

Esimerkit **11.6–11.9** antavat viimein käytännön kuvan semelfaktiivisten iteratiivisten verbien toiminnasta:

- (11.6) Ну, я *сбега́л* в видеосалон, быстренько просмотрел пару боевиков, возвращаюсь, а их нет (www.rmes.minsk.by)
- (11.7) В свою бытность священноиноком Дании́л возложил на себя редкий подвиг – ночью тайно выходил из обители, искал по городу и дорогам внезапно умерших и убитых, *сноси́л* их тела в особую городскую скудельницу (www.nsad.ru)
- (11.8) Купил два конверта и написал в Аиртав Лёхе Матвееву, чтобы *сходи́л* к деду моему и объяснил, пусть тот не волнуется, я уехал в Ташкент, другого пути у меня нет (www.rulit.org)
- (11.9) Сегодня *свезди́ла* в тренажерку и поехала к Серёже (zeldo4ka.livejournal.com)

Isachenko (Исаченко 2014, 324) huomauttaa semelfaktiivisten liikeverbien käytöstä, että niihin liittyy aina eksplisiittisesti liike kahteen suuntaan. Liikkeen subjekti ei siis voi puhehetkellä sijaita paikassa, johon liike kohdistui – esimerkin **11.6** subjekti ei voi puhehetkellä olla elokuvateatterissa jne. Toisin kuin aspektiparillisten prefiksillisten liikeverbimuotojen yhteydessä, joilla verbiparin ero ei niinkään ole liikkeen suunnassa vaan verbin aspektissa, on teonlaatumuodoista puhuttaessa muistettava, että verbi säilyttää toiminnan luonteen sellaisena kuin se on myös ilman prefiksiä.

Läheisiä merkityksiä

Semelfaktiiviset liikeverbit ovat merkitykseltään usein läheisiä tai miltei identtisiä eräiden muiden verbimuotojen kanssa. Voidaankin tarkastella kolmea merkityksiltään limittyvää verbiryhmää:

1. По-*etuliitteiset* *duratiiviset* verbit (*infinitiivissä*)
2. Semelfaktiiviset (*c-etuliitteiset* *iteratiiviset* verbit)
3. Etuliitteettömät *iteratiiviset* verbit

Katsotaan ensin ryhmien 2 ja 3 välistä yhteneväisyyttä vertailemalla lauseita **11.10** ja **11.11**:

(11.10) Я сегодня *ходи́л* в город

(11.11) Я сегодня *сходи́л* в город

Molemmat lauseet ilmaisevat toiminnan kaksisuuntaisena, menneisyydessä tapahtuneena liikkeenä jalan. Isachenkon (2014, 324) mukaan lauseiden välillä on kuitenkin ero siinä,

että jälkimmäinen esimerkki korostaa toiminnan kertaluonteisuutta. Voisi myös ajatella, että puhujan suhde tapahtumaan on esimerkissä 11.11 jossain mielessä välinpitämättömämpi: ennemminkin painottuu liikkeellä voimaan saatettu tulos (ks. **perfektin merkitys**), esimerkiksi jokin kaupungista tuotu tavara tai muu. Tämä näkyy siinä, että usein semelfaktiivista verbiä käytetään yhdessä за-preposition kanssa kuvaamaan jonkin objektin hakemista:

(11.12) Затем *сходил* в сарай за топором и быстро нарубил щепы (Pasternak 2003)

(11.13) Однажды инженер Иванов решил *сходить* за кефиром. (lx-v88.diary.ru)

(11.14) Вокруг лес. Есть возможность *сходить* за грибами. (lubimaya-dacha.ru)

Myös Skvortsovan (2003, 71) mukaan semelfaktiiviset liikeverbit korostavat ryhmien 2 ja 3 välistä eroa mietittäessä resultatiivisuutta. Skvortsova käyttää eron selittämiseen seuraavia parafraaseja:

(11.15)– Я ездил в Петербург = Я был в Петербурге

(11.16)– Я съездил в Петербург = Мне удалось побывать в Петербурге

Lisäksi Skvortsova erittelee kolme kontekstia, joissa semelfaktiivisia verbejä tyypillisesti käytetään:

1. kun mukana on за-prepositiolla annettu ajallinen kehys: за время летных каникул я съездил на экскурсию в Клин
2. kun infinitiivimuotoisen iteratiivisen verbin pääsanana on успеть, забыть, остаться, удался:
3. erityisesti käskymuodoissa, jotka liittyvät jonkin objektin noutamiseen (vrt. esimerkit 11.12–11.14)

Ryhmien 1 ja 2 välillä merkitysten läheisyys koskee ennen kaikkea infinitiivimuotoja. Vertaa esimerkiksi seuraavia lauseita:

(11.17)– Особенно нет, но к восьми мне надо быть уже в городе, хочу *пойти* в кино. (Домбровский 1964b)

(11.18)– Ты не хочешь *сходить* в кино? (zavalinka.sane4ka.ru)

(11.19)– Хотите *пойти* в музей? Ну его к чёрту! (Аксенов 1961)

(11.20)– Завтрак кончился, и мы с Эллиотом скоро ушли. Я еще раньше говорил ему, что хочу *сходить* в музей, и он вызвался меня сопровождать. (nkozlov.ru)

Jälleen voisi ajatella, että Semelfaktiivisilla verbeillä ilmaistaessa puhuja ikään kuin antaa itse toiminnalle vähemmän painoarvoa ja korostaa toiminnan kertaluonteisuutta / momentaanisuutta.

11.2.2 Muita teonlaatuja

Tarkastellaan semelfaktiivisen teonlaadun lisäksi neljää muuta jo aiemmin käsiteltyä teonlaatua ja niiden esiintymistä iteratiivisilla liikeverbeillä.

Delimitatiivinen teonlaatu

Kuten **edellä** on todettu, delimitatiivinen teonlaatu ilmaisee toiminnan suorittamisesta jonkin rajatun, usein lyhyen ajan verran. Kuten muillakin verbeillä, iteratiivisilla liikeverbeillä delimitatiivinen teonlaatu muodostetaan *по-etu*-liitteen avulla. Onkin tärkeä huomata, että

1. *по* + duratiivinen liikeverbi = perfektiiivinen, (yleensä) inkoatiivista teonlaatua edustava aspektipariton verbi
2. *по* + iteratiivinen liikeverbi = perfektiiivinen, delimitatiivista teonlaatua edustava aspektipariton verbi

Näin ollen esimerkiksi verbit *носятъ*, *поездитъ*, *покататъся*, *походитъ* ja muut vastaavat ilmaisevat liikkeen suorittamista jonkin aikaa vailla määriteltyä suuntaa (jälleen kerran teonlaadun muodostamisenkin jälkeen liikeverbin toiminnan luonne pysyy samana). Tarkastele tähän liittyen seuraavia esimerkkejä:

(11.21) Поскольку жизнь в квартире для растущих детей ограничивает их. Им нужен простор, где побегать, попрыгать, покричать и т.д. (sozidatel.org)

(11.22) И у меня еще один вопрос: если просто *поплавать* в бассейне, то это платно или бесплатно? (www.sanrussia.ru)

(11.23) Приехали в Хельсинки, *поездили* по городу на автобусе, побывали в соборе в скале, а потом поехали в аквапарк (www.grandtour.ru)

Perduratiivinen teonlaatu

Myös perduratiivinen teonlaatu on liikeverbeillä tavallinen. Kuten **edellä käsitellystä** voi muistaa, perduratiivinenkin teonlaatu liittyy toiminnan suorittamisajan rajaamiseen, niin että tavallisesti mukana on myös suorittamisajan eksplisiittisesti kertova adverbiaali. Muodostimena toimii *про*-prefiksi.

(11.24) Вы можете много лет *проездить* на мощных автомобилях и ни разу в жизни не надавить педаль газа до пола. (www.7budget.ru)

(11.25) Так всю ночь и прокатались взад-вперед. (www.fatheralexander.org)

Huomaa, että *про*-prefiksi liitettynä duratiivisiin liikeverbeihin tuottaa samantyyppisen, joskaan ei varsinaisesti perduratiivisen merkityksen: liikutun etäisyyden mittaaminen:

(11.26) К трем часам пополудни *проехали* шестьдесят километров — это после семи часов пути с несколькими короткими остановками! (www.vokrugsveta.ru)

Saturatiivinen teonlaatu

Saturatiivinen teonlaatu ilmaisee jonkin toiminnan tekemistä, kunnes toiminnan suorittaja on saanut siitä tarpeekseen. Tällainen tilanne ei ole lainkaan poissuljettu liikeverbeilläkään, vaan esimerkiksi verbit *наездиться*, *наплаваться* ym. ovat täysin mahdollisia. Kuten esimerkeistä käy ilmi, muodostus tapahtuu liittämällä на-prefiksi ja ся-suffiksi iteratiivisen liikeverbin vartaloon, niin että muodostuu perfektiivisen aspektin aspektipariton verbi.

(11.27) Остаток дня мы провели на пляже. Все вдоволь *наплавались*.

(11.28) Также те, кто «*наездился*» на КАМАЗах говорят, что HOWO выигрывает за счет большого объемного кузова и высокой грузоподъемности. (www.kg99.ru)

Inkoatiivinen teonlaatu

Lopuksi on syytä todeta, että myös iteratiivisista verbeistä voidaan muodostaa inkoatiivisen teonlaadun verbejä. Ei kuitenkaan ole syytä ajatella, että näin muodostettavat verbit olisivat jollain tavoin duratiivisista verbeistä muodostettavien inkoatiivisten noverbien pareja, vaan kyseessä on oma erillinen verbijoukkonsa. Iteratiivisilla liikeverbeillä inkoatiivisen teonlaadun muodostimena toimii за-prefiksi (vrt. Batiukova 2005, 5). Kuten seuraavasta esimerkistä havaitaan, kyse on suunnaltaan määrittelemättömän liikkeen aloittamisesta:

(11.29) Ганец встал и *заходил* по комнате, потом поднял трубку и заговорил с кем-то. (planetguide.ru)

Lähteitä

BATIUKOVA, O. 2005. Aspectual function of russian verbal affixes. *Pierrette Bouillon Y Kyoko Kanzaki (Eds.)*, 36–45.

BENKO, V. 2015. “Aranea: Yet Another Family of (Comparable) Web Corpora.” In *TSD*, 247–254. doi:http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-10816-2_31.

BONDARKO, A. 2005. *Теория морфологических категории и аспектологические исследования*. Moskova: Jazyki slavyjanskoj kultury.

FORSYTH, J. 1970. *A grammar of aspect: usage and meaning in the russian verb* Vol. 1970. Cambridge University Press.

JANDA, L. 2007. Aspectual clusters of russian verbs. *Studies in Language*, 31(3), 607–648. <ftp://176-114-245-19.rychlydrat.cz/kopie/sem-lehec/stazeno/_Janda_2007_StudiesInLan_Aspectual-clusters-of-Russian-verbs.pdf>

JANDA, L. 2010. "Perfectives from Indeterminate Motion Verbs in Russian." *New Approaches to Slavic Verbs of Motion*. Amsterdam: John Benjamins: 125–39.

KLEIN, W. 1999. *Time in language* Repr. London: Routledge.

MASLOV, J.S. 1959. *Вопросы грамматики в болгарском литературном языке*. Москва.

NIKUNLASSI, A. 2002. *Johdatus venäjän kieleen ja sen tutkimukseen*. Helsinki: Finn Lectura.

ОНТОНЕН, О. 2012. Обобщенно-фактическое и единично-фактическое значение несовершенного вида с точки зрения обучения студентов-иностранцев видам глагола русского языка.
<<http://hdl.handle.net/10138/34754>>

RASSUDOVA, O.P. 1984. *Aspectual Usage in Modern Russian*. Moskova: Russky Yazyk.

ИСАЧЕНКО, А. 1954(2014). *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким. морфология. часть 1, 2*. Москва. Языки славянской культуры

СКВОРЦОВА, Г. Л. 2003. *Глаголы Движения - Без Ошибок*. Москва: Русский язык. Курсы.

Korpusesimerkkien lähteitä

6film.ru. "6film.Ru." <http://6film.ru/5700-neobychnaya-poezdka.-chast-2-sluchay.html>.

africana.ru. "Africana.Ru." http://www.africana.ru/countries/Egypt/030505_piramids.htm.

ateism.ru. "Ateism.Ru." <http://ateism.ru/article.htm?no=1267>.

az.lib.ru. "Az.Lib.Ru." http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0084.shtml.

credit-school.ru. "Credit-School.Ru." <http://credit-school.ru/spravochnik/kak-ispravit-kreditnuyu.html>.

dem-mihailov.ru. "Dem-Mihailov.Ru." <http://dem-mihailov.ru/exo-voyny.html>.

eldom2.ru. "Eldom2.Ru." <http://eldom2.ru/oksana-strunkina/comment-page-11/>.

Forumpost. 2004. "Forumpost." *Форум: Наши Дети*.

gomora.narod.ru. "Gomora.Narod.Ru." http://gomora.narod.ru/10_dnej.htm.

iran.ru. "Iran.Ru." <http://iran.ru/news/culture/?page=2>.

lenalevina.com. "Lenalevina.Com." <http://lenalevina.com/blog/page/2/>.

lib.ru. "Lib.Ru." <http://lib.ru/INOSTRHIST/PRUS/kukla.txt>.

literatura1.narod.ru. "Literatura1.Narod.Ru." <http://literatura1.narod.ru/domoviata.htm>.

"LiveJournal." 2014.

lubimaya-dacha.ru. "Lubimaya-Dacha.Ru." <http://lubimaya-dacha.ru/ishhem-sosedey.html/>.

lx-v88.diary.ru. "Lx-V88.Diary.Ru." <http://lx-v88.diary.ru/?from=60>.

marketingsamara.narod.ru. "Marketingsamara.Narod.Ru." <http://www.marketingsamara.narod.ru/fordnov.htm>.

moskva.bezformata.ru. "Moskva.Bezformata.Ru." <http://moskva.bezformata.ru/listnews/zakonchil-semki-novogo-filma/28644325/>.

myvektor.ru. "Myvektor.Ru." <http://myvektor.ru/psihologija-otnoshenij/sistemno-vektornaya-psikozlov.ru>.

nkozlov.ru. "Nkozlov.Ru." <http://nkozlov.ru/distance/s200/d1131/>.

———. "Nkozlov.Ru." <http://nkozlov.ru/library/s223/d4299/>.

nstarikov.ru. "Nstarikov.Ru." <http://nstarikov.ru/blog/14024>.

oficery.ru. "Oficery.Ru." <http://oficery.ru/security/1971>.

oko-planet.su. "Oko-Planet.Su." <http://oko-planet.su/politik/newsday/60761-sergey-sobyanin-dal.html>.

otzyvytut.ru. "Otzyvytut.Ru." <http://otzyvytut.ru/>.

Pasternak. 2003. *Мухомор Елизавет*.

planetguide.ru. "Planetguide.Ru." <http://planetguide.ru/krugosvetka/entry/477/>.

pravislava.al.ru. "Pravislava.AL.Ru." <http://pravislava.al.ru/volkodlak.htm>.

skazkapro.net. "Skazkapro." http://skazkapro.net/publ/skazki_po_avtoram/rouling_dzhoan/garri_potter_i_dary_cmerti_glava_30/30-1-0-983.

sozidatel.org. "Sozidatel.Org." <http://sozidatel.org/obchestvo/2558-mnogodetnaya-semya-primer-iz.html>.

supotnitskiy.ru. "Supotnitskiy.Ru." <http://supotnitskiy.ru/stat/stat98.htm>.

tisamsebegid.ru. "Tisamsebegid.Ru." <http://tisamsebegid.ru/tury-i-poezdki/prjekrasnoje-srjedizj>.

tramwaj.narod.ru. "Tramwaj.Narod.Ru." <http://www.tramwaj.narod.ru/Archive/95-023.htm>.

www.4youngmama.ru. "Www.4youngmama.Ru." <http://www.4youngmama.ru/otnosheniya-v-seme/kak-pobedit-poslerodovuyu-depressiyu.htm>.

www.7budget.ru. "Www.7budget.Ru." <http://www.7budget.ru/detail.php?ID=202599>.

www.burguy.ru. "Www.Burguy.Ru." <http://www.burguy.ru/?razd=publication&page=12>.

www.compromat.ru. "Www.Compromat.Ru." http://www.compromat.ru/page_35186.htm.

www.control-point.ru. "Www.Control-Point.Ru." <http://www.control-point.ru/indoneziya/vulkan-na-yave-bromo-i-tayskie-zhenyi/>.

www.dk1868.ru. "Www.Dk1868.Ru." <http://www.dk1868.ru/history/igor/reingart.htm>.

www.fatheralexander.org. "Www.Fatheralexander.Org." http://www.fatheralexander.org/booklets/russian/duhovnoe_probuzhdenie_1_paisij_eznepidis.htm.

www.grandtour.ru. "Www.Grandtour.Ru." http://www.grandtour.ru/rassilka/kuda-segodnya_edut_otdykhat_i_pochemu/38/kuda-segodnya_edut_otdykhat_i_pochemu_luchshego_mesta_ne_najjti/1202/.

www.ihst.ru. "Www.Ihst.Ru." <http://www.ihst.ru/projects/sohist/memory/sakhmem/2-1.htm>.

[www.kg99.ru. "Www.Kg99.Ru." http://www.kg99.ru/howo.html.](http://www.kg99.ru/howo.html)
[www.km.ru. "Www.Km.Ru." http://www.km.ru/node/700870/comments.](http://www.km.ru/node/700870/comments)
[www.lawsynergy.ru. "Www.Lawsynergy.Ru." http://www.lawsynergy.ru/about_us.html.](http://www.lawsynergy.ru/about_us.html)
[www.markroytman.com. "Www.Markroytman.Com." http://www.markroytman.com/14.html.](http://www.markroytman.com/14.html)
[www.nsad.ru. "Www.Nsad.Ru." http://www.nsad.ru/articles/bogosluzhebnye-teksty-dlya-obshhego](http://www.nsad.ru/articles/bogosluzhebnye-teksty-dlya-obshhego)
[———. "Www.Nsad.Ru." http://www.nsad.ru/articles/sorok-veruyushhih-lyudej-pereslavlya-zale](http://www.nsad.ru/articles/sorok-veruyushhih-lyudej-pereslavlya-zale)
[www.relgros.su. "Www.Relgros.Su." http://www.relgros.su/osn_668_715.html.](http://www.relgros.su/osn_668_715.html)
[www.rmes.minsk.by. "Www.Rmes.Minsk.by." http://www.rmes.minsk.by/mediateka/stati/item/127-%D0%BE%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82-%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%B9-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D1%81%D1%8F-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B7%D1%8C%D1%8F%D0%BC%D0%B8-%D1%87%D1%82%D0%BE-%D1%81-%D1%8D%D1%82%D0%B8%D0%BC-%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%82%D1%8C](http://www.rmes.minsk.by/mediateka/stati/item/127-%D0%BE%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82-%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%B9-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D1%81%D1%8F-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B7%D1%8C%D1%8F%D0%BC%D0%B8-%D1%87%D1%82%D0%BE-%D1%81-%D1%8D%D1%82%D0%B8%D0%BC-%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%82%D1%8C)
[www.rulit.org. "Www.Rulit.Org." http://www.rulit.org/read/644.](http://www.rulit.org/read/644)
[———. "Www.Rulit.Org." http://www.rulit.org/read/429.](http://www.rulit.org/read/429)
[www.russkie.org. "Www.Russkie.Org." http://www.russkie.org/index.php?module=fullitem&id=28068.](http://www.russkie.org/index.php?module=fullitem&id=28068)
[www.rusvera.mrezha.ru. "Www.Rusvera.Mrezha.Ru." http://www.rusvera.mrezha.ru/558/4.htm.](http://www.rusvera.mrezha.ru/558/4.htm)
[www.sanrussia.ru. "Www.Sanrussia.Ru." http://www.sanrussia.ru/guest_book/14.](http://www.sanrussia.ru/guest_book/14)
[www.sinergia-lib.ru. "Www.Sinergia-Lib.Ru." http://www.sinergia-lib.ru/index.php?page=kyrbatov_v_y.](http://www.sinergia-lib.ru/index.php?page=kyrbatov_v_y)
[www.superjob.ru. "Www.Superjob.Ru." http://www.superjob.ru/research/articles/359/zdes-kuryat/?next=75.](http://www.superjob.ru/research/articles/359/zdes-kuryat/?next=75)
[www.ustudy.ru. "Www.Ustudy.Ru." http://www.ustudy.ru/reviews/review/view/id/753.](http://www.ustudy.ru/reviews/review/view/id/753)
[www.vokrugsveta.ru. "Www.Vokrugsveta.Ru." http://www.vokrugsveta.ru/vs/article/2024/.](http://www.vokrugsveta.ru/vs/article/2024/)
[www.xdance.ru. "Www.Xdance.Ru." http://www.xdance.ru/teksty/intervyu/dj-keoki-party-monster.html.](http://www.xdance.ru/teksty/intervyu/dj-keoki-party-monster.html)
[www.zakonia.ru. "Www.Zakonia.Ru." http://www.zakonia.ru/blog/251639.](http://www.zakonia.ru/blog/251639)
[x-files.org.ua. "X-Files.Org.Ua." http://x-files.org.ua/articles.php?article_id=2929.](http://x-files.org.ua/articles.php?article_id=2929)
 Zaliznjak, Anna A, and Aleksej D Šmelev. 2000. *Vvedenie V Russkuju Aspektologiju. Jazyki russkoj kul'tury.*
[zavalinka.sane4ka.ru. "Zavalinka.Sane4ka.Ru." http://zavalinka.sane4ka.ru/difference/562-ghensko-mughskoy-razgovornik.html.](http://zavalinka.sane4ka.ru/difference/562-ghensko-mughskoy-razgovornik.html)
[zeldo4ka.livejournal.com. "Zeldo4ka.Livejournal.Com." http://zeldo4ka.livejournal.com/22098.html?thread=6994.](http://zeldo4ka.livejournal.com/22098.html?thread=6994)
[zhistory.org.ua. "Zhistory.Org.Ua." http://zhistory.org.ua/evita/mb11.htm.](http://zhistory.org.ua/evita/mb11.htm)
 «Автопилот». 2002. «Опыт: Перегнать Из Владивостока Купленный Автомобиль.» *«Автопилот».*
 Азольский, Анатолий. 1998. *Лопушок.* Новый Мир.

- Аксенов, Василий. 1961. *Звездный Билет*. «Юность».
- Андреев, Андрей. 2003. “Будущее Принадлежит Нам!” *«Завтра»*.
- АРСЮХИН, Евгений. 2014. “Почему Вакцины От Рака Не Будет Никогда.” *Комсомольская Правда*.
- Афанасьев, Александр. 2003. “Суд Присяжных В России.” *«Отечественные Записки»*.
- Белых, Г. Г. 1929. *Липти*.
- Беляев, В. П. 1940. *Старая Крепость*.
- Беляков, Алексей. 2013. “«Пять Негритят Занялись Культурой. Решили, Что Они Вечные, В Натуре.» *РБК Дейли*.
- Бенедиктов., Кирилл. 2013. “Почему Вакцины От Рака Не Будет Никогда.” *Известия*.
- Блант, Максим. 2003. “Система Ценностей И Ценность Системы.” *«Еженедельный Журнал»*.
- Быков, Василь. 2001. *Болото*.
- “Витрина читающей России”. 2002. “К Начальству Не Допускать!” *«Витрина Читающей России»*.
- Волос, Андрей. 2001. *Недвижимость*. Новый Мир.
- Вопросы статистики. 2004. “Денежные Переводы Мигрантов – Фактор Инновационного Развития Мировой Финансовой Инфраструктуры.” *«Вопросы Статистики»*.
- Газданов, Г. А. 1930. *Вечер У Клэр / Начало Романа*.
- Гиголашвили, Михаил. 2007. *Чертovo Колесо*.
- Глуховский, Дмитрий. 2005. *Метро 2033*. Эксмо.
- Горин, Григорий. 1998. *Григорий Горин. Иронические Мемуары*.
- Гранин, Даниил. 1987. *Зубр*.
- Грекова, И. 1982. *Знакомые Люди*.
- Гришковец, Евгений. 2004. *ОдновреМенно*.
- Гроссман, Василий. 1960. *Жизнь И Судьба, Часть 3*.
- Гулина, Анастасия. 2003. “Слух К Чужой Боли.” *«Богатей»*.
- Давыдов, Юрий. 1989. *Синие Тюльпаны*.
- «Даша». 2004. “Польша – Добрая Соседка: Здесь Примут По-Домашнему!” *«Даша»*.
- Домбровский, Ю. О. 1964а. *Хранитель Древностей, Часть 1*.
- . 1964б. *Хранитель Древностей, Часть 2*.
- . 1978. *Факультет Ненужных Вещей, Часть 4*.
- др., Павел Лунгин и. 2005. “Дело О «Мертвых Душах» (Фильм).”
- Екатерина Григорьева, Игорь Моисеев, Елена Загородняя. 2003. “Кремлевская Мечта. Четыре Президента Сочинили Новый Экономический Союз.” *Известия*.
- Екимов, Борис. 1996. *Фетисыч*.
- Жемайтис., Сергей. 1970. *Большая Лагуна*.
- Житков, Б. С. 1931. *Вечер*.
- Запашный., Вальтер. 1998–2004. “Риск. Борьба. Любовь” ().
- Зарин, А. Е. 1915. “Живой Мертвец.”
- Зими́на, Татьяна. 2009. “Вести Из Институтов, Лабораторий.” *«Наука И Жизнь»*.
- Искандер, Фазиль. 1967. *Чик Читит Обычаи*.
- Константин Худяков, Дина Рубина. 2004. “На Верхней Масловке, К/Ф.”
- Кузнецов, Алексей. 2002. *Между Гринвичем И Куреневкой*. Захаров.

- Куприн., А. И. 1911. *Гранатовый Браслет*.
- Лесков, Сергей. 2003. “Наш Космонавт Здоров, Но В Космос Не Выйдет.” *«Известия»*.
- «Лиза». 2005. “О Жадных Гусарах Замолвите Слово.” *«Лиза»*.
- Лысак, Дмитрий. 2003. “Секретная Миссия Простого Брелка.” *«Stuff»*.
- Маринина, Александра. 2013. *Последний Рассвет*.
- Митенков, Ф. М. 2003. “Судовая Ядерная Энергетика.” *«Вестник РАН»*.
- Михаил Гиголашвили», 2007. 2007. “Адский Рай.” *Зарубежные Записки*.
- Николаев, Олег. 2003. “Новый Год: Праздник Или Ожидание Праздника?” *«Отечественные Записки»*.
- Пришвин, М. М. 1926. *Дневники*.
- . 1939. *Муравьи*. правда.
- Путин, В. В. 2004. *Заявление Для Прессы По Окончании Российско-Мексиканских Переговоров*. *«Дипломатический Вестник»*.
- Ратиани, Наталья. 2002. “Телевидения Минпечати Не Видать.” *«Известия»*.
- РБК. 2004. “К Офшорному Аутсорсингу Готова Треть Мировых Компаний.”
- Свирский, А. И. 1901. *Рыжик*.
- Соболев, Вячеслав. 2014. “Есть Ли Шансы У XGI.” *«Computerworld»*.
- Солженицын, Александр. 1968. *В Круге Первом*.
- спорт, Советский. 2013. “Советский Спорт.”
- Студенников, И. И. 2004. “Интервью Латвийской Газете «Телеграф».” *«Дипломатический Вестник»*.
- Сухова, Светлана. 2003. “Конституция И Революция.” *«Итоги»*.
- сцена, Экран и. 2006. “Экран И Сцена.”
- Телицын, Вадим. 2006. “Гражданская Война: Переосмысливая Известное.” *Знание - Сила*.
- Ткачева, Светлана. 2003. “День Влюбленных.” *«100% Здоровья»*.
- факты, Аргументы и. 2004. “Уроки Плейбоев От Иракли.” *Аргументы И Факты*.
- Чудодеев, Александр. 2003. “Топ-Менеджмент.” *«Итоги»*.
- Шаламов, В. Т. 1954. *Колымские Рассказы*.
- Щеглов, Алексей. 2003. *Фаина Раневская: Вся Жизнь*.